

Gelijk Jezus

Een onderzoek naar de heiligingsleer
in de theologie van Andrew Murray (1828-1917)

Universiteit Utrecht, faculteit Geesteswetenschappen

Master Wortels en ontwikkeling van het christendom

Arjan Baan
Pinksteren 2012

Gelijk Jezus

**Een onderzoek naar de heiligingsleer
in de theologie van Andrew Murray (1828-1917)**

Datum: Pinksteren 2012

**Student: Arjan C. Baan
(0064963)**

Begeleider: dr. H. van den Belt

Meelezer: dr. F.G.M. Broeyer

Inhoudsopgave

WOORD VOORAF	3
1. ONDERZOEKSOPZET	4
1.1 VRAAGSTELLING.....	4
1.2 AFBAKENING EN BRONNEN.....	5
1.3 OPBOUW ONDERZOEK EN LEESWIJZER	5
2. ANDREW MURRAY (1828-1917): BIOGRAFIE EN CONTEXT.....	6
2.1 AFKOMST EN OPLEIDING.....	6
2.2 ANDREW MURRAY ALS PREDIKANT	9
2.3 HET THEOLOGISCH - GEESTELIJKE KLIMAAT	13
2.4 MURRAY'S INVLOED EN BETEKENIS	14
3. KARAKTERISTIEKE ELEMENTEN UIT DE HEILIGINGSLEER VAN ANDREW MURRAY.....	17
3.1 DE SAMENHANG VAN RECHTVAARDIGING EN HEILIGING	17
3.2 LEVENSHILIGING	20
3.3 DE PERSOON EN HET WERK VAN CHRISTUS IN DE HEILIGING	22
3.3.1 <i>In Jezus Christus blijven</i>	22
3.3.2 <i>Gelijkvormig worden aan Jezus</i>	24
3.3.3 <i>De twee aspecten van het Kruis</i>	25
3.4 DE PERSOON EN HET WERK VAN DE GEEST IN DE HEILIGING	27
3.4.1 <i>De betekenis van Pinksteren voor de kerk</i>	28
3.4.2 <i>De Heilige Geest en de wedergeboorte</i>	29
3.4.3 <i>De inwoning van de Geest in de gelovige</i>	31
3.4.4 <i>De volle Pinksterzegen: de vervulling door de Heilige Geest</i>	34
3.5 ALGHELE OVERGAVE EN GEHOORZAAMHEID	36
3.6 DE GEESTELIJKE STRIJD VAN DE GELOVIGE	38
3.7 HET OVERWINNINGSLEVEN.....	42
3.8 EVALUATIE.....	44
4. ANDREW MURRAY'S VISIE OP DE LEER VAN DE VOLMAAKTHEID	53
4.1 MURRAY EN DE VOLMAAKTHEID.....	53
4.2 WAT VERSTAAT MURRAY ONDER VOLMAAKTHEID?.....	54
4.3 VOLMAAKTE LIEFDE	57
4.4 VOLMAAKT IN CHRISTUS EN GELIJKVORMIG AAN CHRISTUS.....	59
4.5 NOG NIET VOLMAAKT EN TOCH VOLMAAKT: GRADEN IN VOLMAAKTHEID	61
4.6 HOE KRIJGT DE GELOVIGE DEEL AAN DE VOLMAAKTHEID?	64
4.7 DE VISIE OP DE WET IN HET LEVEN VAN DE GELOVIGE	66
4.8 EVALUATIE.....	68
5. RECEPTIE VAN ANDREW MURRAY	75
5.1 RECEPTIE BIJ B.J.K. ANDERSSSEN.....	75
5.2 RECEPTIE BIJ C.F.C. COETZEE	80
5.3 RECEPTIE BIJ J.W. MARIS	84
5.4 RECEPTIE BIJ L.J. VAN VALEN.....	86
5.5 EVALUATIE.....	89
6. CONCLUSIES	91
7. PERSOONLIJKE REFLECTIE	99
LITERATUUR	101

Woord vooraf

Aan deze scriptie ging al een heel lange voorbereidingsperiode vooraf. Die maakte deel uit van de geschiedenis van een student met een late roeping. Na het HAVO-examen aan de Reformatorische Scholengemeenschap Gomarus te Gorinchem volgde een opleiding aan de Agrarische Hogeschool te Dronten. Tijdens het derde jaar van deze opleiding kwam ik tot bekering. Er kwam een verlangen in mijn hart om dienstbaar te mogen zijn in Gods wijngaard. Toch ben ik toen nog niet gelijk theologie gaan studeren, omdat er nog veel vragen leefden in mijn hart. Ik belandde in het bedrijfsleven, totdat na een vijftal jaren er opnieuw duidelijkheid kwam met betrekking tot een roeping in Gods wijngaard. Als student met een late roeping ben ik op 27-jarige leeftijd begonnen om voltijd theologie te gaan studeren aan de Universiteit te Utrecht. Er veranderde veel voor mij persoonlijk en ons gezin. Inmiddels ben ik 14 jaar verder en ben ik bezig met de afronding van deze scriptie, mijn laatste grote klus voor de opleiding.

Ik heb gekozen voor een onderzoek naar de heiligingsleer bij Andrew Murray. Mijn interesse voor Murray werd al vijftien jaar geleden gewekt door broeder – en tevens amateur kerkhistoricus en boekenschrijver – Leen van Valen, die mij aanspoorde om lectuur te gaan lezen over opwekking en levensheiliging. Het lezen van deze boeken overtuigde mij van de relevantie hiervan voor de huidige kerk. Juist binnen de hedendaagse kerk is er een groot gevaar dat mensen vervallen tot de leer van de goedkope genade. Het gevaar dat mensen genade zien als een soort grabbelton, die ons voor weinig inspanning van alles biedt, maar ons niet teveel mag kosten. Murray geeft in zijn geschriften aandacht aan deze gevaren en ik wilde me graag eens meer verdiepen in zijn visie op levensheiliging.

Mijn dank voor het tot stand komen van deze scriptie gaat in het bijzonder uit dr. H. van den Belt, die mij in eerste instantie stimuleerde om mijn opleiding af te maken. Tevens was hij bereid om als begeleider mee te denken over de vraagstelling van het onderzoek en heeft hij al mijn concepten van gedetailleerd commentaar voorzien. Daarnaast bedank ik dr. F.G.M. Broeyer, die als mee-lezer wilde optreden en mij tijdens eerdere collegelessen warm gemaakt heeft voor de Great Awakening (John Wesley), het Methodisme en de Brighton-beweging, die later overgegaan is in de zogenaamde Keswick movement. Mijn vrienden en familieleden wil ik bedanken voor hun tekstueel commentaar in het eindstadium van de scriptie. Tot slot wil ik mijn vrouw Alinda heel hartelijk bedanken dat ik altijd de ruimte kreeg om te studeren en in de laatste fase van mijn studie aan mijn scriptie te werken. Het was zeker niet eenvoudig om met een gezin van vier jonge kinderen studietijd vrij te maken, maar het is gelukt. Daarvoor is mijn verwondering en dankbaarheid naar God toe het grootst. Hij gaf mij de inspiratie, de moed en de gezondheid om met deze scriptie mijn studie theologie af te ronden.

Arjan Baan

Sliedrecht, Pinksteren 2012

1. Onderzoeksoptzet

De heiligingsleer van Murray is niet alleen in strijd met de gereformeerde belijdenis, maar mist ook exegetisch grond. Het leven door het geloof in Christus is geen verdere fase van het geestelijke leven volgend op de verzoening met God en de rechtvaardiging door het geloof, maar betekent juist een blijven daarbij. Wie leeft door het geloof, roemt niet in de vruchten van de Geest in hem gewerkt, maar in het bloed van Christus, Die hem heeft liefgehad en Zich voor hem heeft overgegeven. Een nauwere wandel met God betekent niet dat men de klacht over het eigen zondige ik achter zich laat, maar dat die klacht juist dieper wordt.¹

Nu is het opvallende en merkwaardige bij Murray dat hij weliswaar heel sterk aandringt op een heilig leven, maar bij volledige overgave niet aan de wedergeboorte denkt. Het gaat daarbij voor hem om een tweede fase in het geestelijke leven. (...) Murray meent dat de klacht over de zonde bij een onvolmaakte fase van het christelijke geloof behoort. Bij volledige overgave mag er sprake zijn van een overwinningsleven waarbij men de klacht achter zich laat. (...) Mijn grootste bezwaar tegen Murray is dat hij suggereert dat een christen zijn houvast behoort te vinden in wat Christus door Zijn Geest in ons tot stand brengt.²

Bovenstaande citaten van dr. P. de Vries in het Reformatorisch Dagblad hebben mij op het spoor van de vraagstelling van deze scriptie gebracht. De Vries, die zich verbonden weet met de gereformeerde belijdenis, heeft moeite met verschillende aspecten van de heiligingsleer van Andrew Murray. Het verwijt is onder andere dat Murray zou leren dat de gelovigen in dit leven overwinning op al hun zonden kunnen behalen en zodoende een stadium van zondeloze volmaaktheid kunnen bereiken. Verder beweert De Vries dat Murray zou leren dat gelovigen de klacht over het eigen zondige ik volledig achter zich kunnen laten. Indirect suggereert hij hiermee dat gelovigen niet meer op Christus gefocust zouden zijn en dat gelovigen hierdoor hoogmoedig zouden worden en Gods genade niet meer nodig zouden hebben. De Vries beweert verder dat Murrays theologie tot gevolg heeft dat het houvast van de christen ligt in wat Christus door Zijn Geest in de gelovigen tot stand brengt; dus niet in wat buiten de gelovigen ligt, maar in iets wat in hen ligt.

Deze uitspraken van De Vries hielden mij behoorlijk bezig, aangezien deze accenten bij het lezen van Murray me nooit waren opgevallen. Ik vroeg mezelf af in hoeverre zijn uitspraken en conclusies recht deden aan de intenties en geschriften van Andrew Murray. Het is immers Murray die sterk benadrukt dat de gelovigen in alles volkomen afhankelijk zijn én blijven van Gods genadige voorziening door de kracht van de inwonende Geest. Ja, het is juist Murray die aangeeft dat de gelovigen voortdurend moeten rusten in de zekerheid dat Jezus Christus alles heeft volbracht. Deze 'verwarring' heeft geleid tot de vraagstelling voor het onderzoek naar Murrays heiligingsleer. Deze vraagstelling is hieronder opgenomen, evenals de afbakening van het onderzoek en de gebruikte bronnen.

1.1 Vraagstelling

Om tot een juiste beoordeling van de bovengenoemde kritiek te komen wil ik graag nadenken over de volgende onderzoeksvraag: *Welke rol speelt de gedachte van de volmaaktheid van een christen in de visie van Andrew Murray op de heiliging?*

Vanuit deze onderzoeksvraag kom ik tot de volgende deelvragen, die onlosmakelijk verbonden zijn met de onderzoeksvraag en de inleidende opmerkingen in dit hoofdstuk:

¹ P. de Vries, 'Vraagtekens bij een overwinningsleven' in: *Reformatorisch Dagblad* - 13 mei 2009.

² P. de Vries, 'Andrew Murray heeft on-Bijbelse standpunten' in: *Reformatorisch Dagblad* - 2 september 2011.

- Hoe is de verhouding tussen rechtvaardiging en heiliging in de theologie van Andrew Murray te typeren?
- Wat is kenmerkend voor de heiligingsleer bij Murray en welke invloeden heeft hij daarbij ondergaan?
- Op welke wijze typeert hij de geestelijke strijd van de gelovige?
- Welke visie heeft Murray op de christelijke volmaaktheid en kan de gelovige op aarde de staat van zondeloze volmaaktheid bereiken?

1.2 Afbakening en bronnen

Murray heeft meer dan 240 boeken en geschriften achtergelaten. Al deze boeken onderzoeken zou niet mogelijk zijn. Voor de beantwoording van de deelvragen die betrekking hebben op de inhoud van Murrays heiligingsleer wordt vooral gebruik gemaakt van Murrays boeken na 1882. In dat jaar is Murray op wonderlijke wijze van een ernstige keelaandoening genezen. Naar eigen zeggen is hij sinds die genezing beïnvloed door een bijzondere vervulling door Gods Geest. Sinds die ervaring is hij meer en anders gaan schrijven over de levensheiliging en over de Persoon en het werk van de Heilige Geest, wat zo kenmerkend is geworden voor de meeste van zijn boeken. Murray ging steeds meer benadrukken dat Christus Zelf door Zijn Geest in het hart en leven van de gelovigen wilde wonen en werken.

De secundaire literatuur over Andrew Murrays theologie betreft in de eerste plaats de Zuid-Afrikaanse dissertaties van B.J.K. Andersson (1979) en C.F.C. Coetzee (1986). In de tweede plaats besteedt dr. J.W. Maris in zijn proefschrift *Geloof en ervaring* een apart hoofdstuk aan Murrays theologie. In de derde plaats heb ik ook de levensbeschrijvingen over Andrew Murrays leven erbij betrokken, één van J. du Plessis en één van L.J. van Valen. Bij dit onderzoek is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de primaire bronnen. De scriptie bevat veel citaten. Dit heb ik bewust gedaan, omdat ik vanwege de verwarring graag Murrays geschriften – close-reading – wilde onderzoeken.

1.3 Opbouw onderzoek en leeswijzer

Het onderzoek start ik met een verkenning van Andrew Murray als persoon, zijn afkomst en theologische opleiding, zijn predikantschap en zijn invloed en betekenis. Tevens heb ik in hoofdstuk 2 een korte schets gegeven van het theologisch-geestelijke klimaat in Zuid Afrika, van het einde van de 18^e eeuw en begin 19^e eeuw. In het derde hoofdstuk komen zeer uitvoerig de karakteristieke elementen van Murrays heiligingsleer aan de orde. Dit betreft onder andere Murrays visie op de christologie en zijn visie op de pneumatologie. Hoofdstuk 4 is een dieptestudie en gaat in zijn geheel over de visie van Murray op de leer van de volmaaktheid. In de evaluatie van dit hoofdstuk zal dan tevens een antwoord gegeven worden op de vraag of Andrew Murray onder de perfectionisten geschaard kan worden. In het vijfde hoofdstuk komt de secundaire literatuur over Andrew Murray en zijn geschriften aan bod. Er zal dan gekeken worden naar de receptie van Andrew Murray na zijn overlijden. Tot slot worden de onderzoeksvragen uit hoofdstuk 1 beantwoord in hoofdstuk 6 met de conclusies van het onderzoek.

2. Andrew Murray (1828-1917): biografie en context

Om de heiligingsleer van Murray te verstaan en hem als theoloog te positioneren, zal ik eerst Murray plaatsen binnen de context van zijn tijd en omstandigheden. Onder andere zal ik iets vertellen over zijn afkomst en studie en de personen die hem hebben beïnvloed. Ten slotte zal ik dit hoofdstuk afsluiten door Murrays blijvende invloed en betekenis weer te geven. De biografische gegevens in deze scriptie zijn hoofdzakelijk ontleend aan de twee bekendste biografieën. Een biografie van de hand van J. du Plessis, getiteld: *Het leven van Andrew Murray* (1920) en één van L.J. van Valen, getiteld: *Geworteld in Zijn liefde* (2008).

2.1 Afkomst en opleiding

De bakermat van Andrew Murrays geslacht ligt in Europa. De moeder van Andrew Murray heette Maria Susanna Stegmann en was van Franse Hugenoten afkomstig. Zijn vader Andrew Murray Sr. (1796-1866) kwam uit Schotland. Andrews vader was in 1822 naar Zuid-Afrika gekomen om in Graaff Reinet in de Kaapprovincie als eerste Schotse predikant de Nederduits Gereformeerde Kerk van Zuid Afrika te gaan dienen. Tot 1866 werkte hij in deze gemeente. In de pastorie kwamen geregeld zendelingen op bezoek. Deze zendelingen waren gedreven om zielen te winnen voor Christus. Dat raakte het hart van Andrew Murray Sr. Hij worstelde tevens met de dodigheid van zijn gemeente en daarom verlangde hij hartstochtelijk naar een geestelijke opwekking. Elke vrijdagavond besteedde hij aan gebed om herleving. Tevens las hij dan aan zijn vrouw en kinderen getuigenissen voor over opwekkingen. Uit het huwelijk van Andrew Murray Sr. en Maria Stegmann werden zestien kinderen geboren, acht zonen en acht dochters.³ Vijf kinderen zijn op jonge leeftijd overleden. De kinderen kregen een strenge en godvruchtige opvoeding. Een dochter van Murray Sr. heeft in een boek met herinneringen geschreven dat vader Murray regelmatig ernstige vragen aan zijn kinderen stelde, zoals:

Lieveling, heb je je hart reeds aan Jezus gegeven? Of op hun verjaardag: Dit is je verjaardag; ben je wedergeboren?⁴

Andrew Murray werd geboren te Graaff Reinet op 9 mei 1828 als tweede zoon in het gezin. Hij overleed op 18 januari 1917 te Wellington in de Kaapprovincie. Van Andrews jeugd is weinig bekend.⁵ Andrew trok gezamenlijk op met zijn oudere broer John. Zij waren dikke vrienden. Andrew was een uitbundige en levenslustige jongen, minder bedaard en leergierig dan zijn broer John. Hij was vlug in zijn denken en spreken en begaafd met een stalen geheugen.⁶ Voor een gedegen studie konden beide broers echter niet in Zuid-Afrika terecht, omdat het met de kwaliteit van het onderwijs slecht gesteld was.⁷ Daarom stuurde vader Murray in juli 1838 zijn zoons John en Andrew naar Schotland.⁸ Tijdens hun zevenjarige verblijf in Schotland (1838-1845) waren zij ooggetuigen van een geestelijke opwekking, teweeggebracht door de preken van William Chalmers Burns (1815-1868), een vriend van Robert Murray MacCheyne (1813-1843).⁹ Regelmatig correspondeerde hij met John

³ L.J. van Valen, *Geworteld in Zijn liefde; leven en werk van Andrew Murray*, (Utrecht: Uitgeverij De Banier B.V., 2008), 26.

⁴ J. du Plessis, *Het leven van Andrew Murray*, (Kaapstad: De Zuid-Afrikaanse Bijbelvereniging, 1920), 32.

⁵ Du Plessis, *Andrew Murray*, 32.

⁶ Du Plessis, *Andrew Murray*, 37.

⁷ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 38.

⁸ Andrew was tien jaar oud en zijn broer John twee jaar ouder.

⁹ Van 27 maart 1839 tot en met 23 november 1839 is MacCheyne in Palestina geweest. In deze periode was William Burns zijn plaatsvervanger. Zie voor deze periode: L.J. van Valen, *Gedreven door Zijn liefde; het leven van Robert Murray MacCheyne*, (Houten: Uitgeverij Den Hertog, 1993), 230-247.

en Andrew. Hij smeekte in deze brieven dat beide broers hun hart aan Christus zouden overgeven.¹⁰ William Burns heeft veel geestelijke invloed uitgeoefend op Andrew. Zijn plechtige voorkomen en krachtige prediking brachten Andrew in een eerste persoonlijke crisis met betrekking tot zijn geestelijke leven. Jaren later heeft Murray zelf de grote invloed, die William Burns op hem gehad heeft, in herinnering geroepen. Hij bestempelde Burns als een man die letterlijk door de Heilige Geest geleid werd en van wie hij het rechte begrip van hoe een predikant behoort te zijn, geleerd heeft.¹¹ Du Plessis is zelfs de mening toegedaan dat Andrew Murray in zijn vurige preekstijl blijk gegeven heeft van de invloed die Burns op zijn jonge gemoed gemaakt heeft.¹²

In 1845 hebben John en Andrew aan het Marischal College hun graad Masters of Arts behaald. Daarna wilden beide broers graag in Nederland theologie gaan studeren. Ze schreven hun vader een brief hierover en hij gaf daarvoor toestemming. Wel waarschuwde Murray Sr. zijn beide zoons met de volgende woorden:

Er is één gevaar waaraan u de omgang met anderen blootstellen zal, en dat is het gebruik van Schiedammer (alias Jenever) en het roken van tabak of sigaren. Weerstaat toch deze beide afschuwelijke gebruiken.¹³

Van 1845 tot 1848 studeerden John en Andrew aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.¹⁴ In Nederland hebben ze hun tijd niet verspild. Zij werden lid van het opgerichte studentengezelschap Secor Dabar. Dit dispuut stond onder invloed van het Réveil. Secor Dabar was een vereniging tot bevordering van de studie der onderwerpen, welke vereist zijn voor de roeping van het predikambt in de geest van de door hen gevoelde religieuze opwekking, het Réveil.¹⁵ Op de universiteit haalden deze sobere en piëtistische studenten al snel de spot van hun medestudenten op de hals. Het gezelschap werd laatdunkend de 'Bid-club' en 'Chocolade-club' genoemd.¹⁶ Deze laatste spotnaam kreeg de studentenclub, omdat ze tijdens vergaderingen zichzelf geen studentikoze nabroodjes veroorloofden of wijn en andere sterke drank schonken. Ze dronken alleen chocolademelk en aten brood van een protestantse bakker. De broers ontmoetten binnen het genootschap Secor Dabar en bij andere gelegenheden en samenkomsten daarbuiten belangrijke vertegenwoordigers van het Réveil, zoals Willem Bilderdijk (1756-1831), Isaäc da Costa (1798-1860), Abraham Capadose (1795-1874) en Nicolaas Beets (1814-1903). Ze hadden nauw contact met hen.¹⁷

Omdat tijdens hun studententijd een blijvende invloed van het Réveil is uitgegaan op de beide Murrays willen we nog enkele opmerkingen hierover maken. In de eerste helft van de negentiende eeuw vonden, ongeveer gelijktijdig in verschillende Europese landen, geestelijke opwekkingsbewegingen plaats, die met de gemeenschappelijke benaming Réveil worden aangeduid.

¹⁰ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 45.

Du Plessis, *Andrew Murray*, 47.

¹¹ C.F.C. Coetzee, *Die werk van die Heilige Gees in die teologiese denke van Andrew Murray*, (Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir CHO, 1986), 14.

¹² Du Plessis, *Andrew Murray*, 47.

¹³ Du Plessis, *Andrew Murray*, 60. De opmerking 'alias Jenever' staat letterlijk in de brief en is van Murray Sr.

¹⁴ Het is interessant om te zien hoe er allerlei contacten waren tussen Zuid-Afrikaanse studenten en de Universiteit te Utrecht. Zie: <http://igitur-archive.library.uu.nl/sg/2008-0508-201643/VanRinsum-Sol.pdf> - Laatst geraadpleegd: 24-5-2012.

¹⁵ M.E. Kluit, *Het Protestantse Réveil in Nederland en daarbuiten (1815-1865)*, (Amsterdam: Uitgeverij H.J. Paris, 1970), 461.

¹⁶ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 54. Kluit, *Protestantse Réveil*, 461.

¹⁷ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 27.

Gemeenschappelijk kenmerk was een besliste afkeer van, en reactie tegen het rationalisme van de Verlichting.¹⁸ De nadruk binnen het Réveil lag op de waarachtige beleving van het geloof in de praktijk van het dagelijkse leven. Het Réveil wilde in de eerste plaats een herleving of ontwaking van het geestelijke leven najagen als een reactie op de doodsheid op godsdienstig gebied.¹⁹ Binnen het piëtisme van het Réveil zijn methodistische tendensen te vinden.²⁰ De sterke nadruk, die John Wesley op de heiligmaking legde, zag je ook in het Réveil. Elisabeth Kluit schrijft hierover:

Het Réveil wilde de mens hervormen en bekeren. Zij wilden door de bekering ziende worden. Ziende, om te leven als luisterende en gehoorzame kinderen van God, als volgelingen van Jezus Christus, die hun steeds nabij was. Zij zagen op God en Jezus Christus en daardoor op de naasten. Zij wilden in een toegewijd leven, geleid door de Heilige Geest, leven voor Gods aangezicht.²¹

Dit gedachtegoed komt in het werk van Andrew Murray volledig terug. Zijn lidmaatschap van Secor Dabar en zijn nauwe contacten met vertegenwoordigers van het Réveil hebben veel voor Murray betekend.²² Deze aanraking met het gedachtegoed van het Réveil heeft op Murray meer invloed uitgeoefend dan hij van het Utrechtse theologische onderwijs heeft ondergaan.²³ In de brieven aan zijn ouders laat Andrews broer John weten dat ze over het algemeen positief zijn over de professoren. Ze vonden de docenten wel droog en zonder charisma.²⁴ Hun colleges waren saai en hun voordracht was ook niet aansprekend. Op de universiteiten overheerste in de meeste gevallen de liberale theologie. De strijd tegen de tijdgeest van kil rationalisme en gezapige orthodoxie zouden John en Andrew later in Zuid-Afrika zelf voortzetten.

Du Plessis wijst op de treffende overeenkomst tussen Secor Dabar en de 'Holy Club', die meer dan een eeuw daarvoor samenkwam te Londen.²⁵ Van deze 'Holy Club' maakten de bekende methodistische opwekkingspredikers John en Charles Wesley onderdeel uit. De activiteiten, levensernst en toewijding van studentengezelschap Secor Dabar en hun zendingsliefde zijn vergelijkbaar met de methodistische 'Holy Club'. De methodistische invloed is later duidelijk waar te nemen in de geschriften van Andrew Murray. Hij was heel goed bekend met de leerstellingen van het Methodisme.²⁶ Hij heeft in zijn persoonlijke aantekeningen melding gemaakt van het feit dat hij veel van Wesley geleerd heeft. Murray zoekt de oplossing voor de geestelijke toestand binnen de kerk in wat hij noemt 'een herleving van heiligheid' en hij verwijst dan naar het Methodisme als voorbeeld van zo'n herleving.²⁷

In hun vrije tijd waren beide broers, samen met de leden van de studentenvereniging, verder ijverig in liefdadigheidswerk, zondagschoolwerk en Evangelieverspreiding. In 1846 kwam uit het midden van Secor Dabar de zendingskring 'Elthetho' voort. De aanleiding tot oprichting van deze kring is voor

¹⁸ A.J. Rasker, *De Nederlands Hervormde Kerk vanaf 1795; haar geschiedenis en theologie in de negentiende en twingste eeuw*, (Kampen: J.H. Kok, 1974), 71.

¹⁹ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 25.

²⁰ Kluit, *Protestantse Réveil*, 242.

²¹ Kluit, *Protestantse Réveil*, 242.

²² Van Valen vermeldt dat John en Andrew bij aankomst in Nederland al snel een bezoek brachten aan dr. A. Capadose, die hen informatie verstrekke over de studie in het land. Hij verwees hen door naar Da Costa, die in Amsterdam woonde. Da Costa had veel contacten met de universiteiten en introduceerde beide broers bij enkele professoren in Utrecht. Ook hielp Da Costa hen aan woonruimte in de stad Utrecht, vlak bij het Academiegebouw bij de Domtoren. Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 52-53.

²³ J.W. Maris, *Andrew Murray, profiel van zijn opwekkingstheologie*, (Apeldoorn: Willem de Zwijgerstichting, 1995), 8.

²⁴ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 65.

²⁵ Du Plessis, *Andrew Murray*, 66-67.

²⁶ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 24.

²⁷ Andrew Murray, *De geestelijke toestand der kerk*, (Kaapstad: Hollandsch-Afrikaansche Uitg. Mij, 1915), 68.

een groot deel te danken aan John en Andrew Murray.²⁸ Twee keer per maand kwam deze kring samen om te bidden. Er werd dan met elkaar gebeden om de uitstorting van Gods Geest op de wereld. Tevens werden nauwkeurig alle zendingsberichten bijgehouden en samen besproken.

Ten slotte is het nog vermeldenswaardig dat Murray in zijn Nederlandse periode op zeventienjarige leeftijd een grote verandering onderging, die hijzelf zijn wedergeboorte of bekering noemde. Tijd en plaats kon hij precies aanwijzen. Hij heeft zijn bekering omschreven als een bewuste en algehele overgave aan Christus.²⁹ Hij schrijft hierover in een brief (14 november 1845) aan zijn ouders:

Eén ding weet ik, dat ik blind was en nu zie. Lange tijd werd ik verontrust door het denkbeeld dat ik een diep gevoel van zonde moest hebben alvorens ik tot bekering komen kon; en ofschoon ik niet kan getuigen dat ik iets heb van dat diepe, bijzondere inzicht in de schuld der zonde, dat velen schijnen te bezitten, zo vertrouw ik nochtans, en op 't ogenblik gevoel ik alsof ik zeggen kan, ik ben er zeker van dat ik ertoe gebracht ben om mij als zondaar op Christus te werpen.³⁰

2.2 Andrew Murray als predikant

Bij de terugkeer van John en Andrew werd Andrew de eerste vaste predikant onder de Voortrekkers (de boeren).³¹ Zijn standplaats werd Bloemfontein, omdat dit een van de eerste boerennederzettingen boven de Oranjerivier was. Deze pionierstaak in een uitgestrekt gebied begon hij op 22 jarige leeftijd en vervulde hij van 1850-1860. Zijn broer John werd bij de terugkeer predikant in Burgersdorp en vanaf 1858 werd hij professor aan de kweekschool te Stellenbosch.³² Vele tientallen jaren hebben de beide broers de Nederduits Gereformeerde kerk gediend met hun gaven en talenten. Ze bleven beiden intensief met elkaar contact houden door middel van familiedagen en briefwisselingen. Op 2 juli 1856 trad Andrew in het huwelijk met Emma Rutherford, de dochter van een invloedrijke Kaapse koopman.³³ Eind 1859 kreeg hij een beroep van de gemeente Worcester in de Kaapprovincie, dat hij aannam. Murray vond dat er onder invloed van het Rationalisme en het Modernisme veel te oppervlakkig over de zonden en veel te lichtzinnig over de heiliging werd gedacht. Het geestelijke klimaat was vormelijk en uitwendig.³⁴ Murray verlangde naar een opwekking en herleving en daarom organiseerde hij in zijn gemeente interkerkelijke conferenties, die deze thematiek onder de aandacht bracht.

Tijdens een conferentie over 'Zending en Opwekking' (1860) kwam de geestelijke opwekking, waar diverse gemeenteleden binnen de Nederduits Gereformeerde Kerk van Worcester en omgeving al tientallen jaren om hadden gebeden. Er kwam een geestelijk ontwaken onder de kerkgangers in de wijde omgeving. De 'biduren' (bidstonden) in verschillende gemeenten werden drukker bezocht en nieuwe gebedskringen werden op veel plaatsen opgestart.³⁵ Murray speelde een leidende rol tijdens

²⁸ Kluit, *Protestantse Réveil*, 461. 'Eltheto gaf een tijdschrift uit getiteld: *Berigten aangaande de uitbreiding van Gods Koninkrijk op aarde*. De aanleiding tot dit alles mag ongetwijfeld mede gezocht worden in het bezoek van twee jonge Schotten: John en Andrew Murray.'

²⁹ Du Plessis, *Andrew Murray*, 69.

³⁰ Du Plessis, *Andrew Murray*, 70.

³¹ 'De Voortrekkers waren blanke Zuid-Afrikaanse boeren, die tussen 1830 en 1850 emigreerden uit de door de Britten geannexeerde Kaapkolonie naar het gebied rond de Oranjerivier, in de zogenaamde Grote Trek.' Bron: Wikipedia.

³² Wanneer Van Valen Andrew Murray vergelijkt met zijn broer John Murray (1826-1882), dan schrijft hij: 'Deze [John Murray, AB] baseerde zijn theologie meer op de gereformeerde traditie dan Andrew deed. Hoewel ook John een 'calvinistische piëtist was, hield hij de gereformeerde dogmatiek meer in waarde dan zijn broer, al bleef ook hij een gematigd calvinist als het ging over de dubbele predestinatie.' Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 376.

³³ Uit hun huwelijk werden tien kinderen geboren.

³⁴ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 126.

³⁵ Du Plessis, *Andrew Murray*, 204.

deze opwekking. Op verzoek van het bestuur van het Zuid-Afrikaans Evangelisch Verbond gaf professor Hofmeyer op 26 oktober 1860 een verslag van deze opwekking.³⁶ Hij was gematigd optimistisch in zijn beoordeling van de opwekking en zag de beweging grotendeels als een werk van de Heilige Geest. Hij had wel wat vraagtekens bij gebedskringen, die soms erg emotioneel waren.³⁷ Andrew Murray keek ook zelf hier aanvankelijk negatief tegen aan, maar zag ook dat velen in deze tijd tot geloof en bekering en tot geestelijke verdieping en vernieuwing kwamen. Ten dienste van hen, die door de opwekking gezegend waren, schreef hij het boekje *Blijf in Jezus* (1864).³⁸

Murrays leiding, invloed en betekenis met betrekking tot het fenomeen 'geestelijke opwekking' was geenszins beperkt tot Zuid-Afrika. Door zijn veelvuldige publicaties in verschillende talen en door het bijwonen en optreden bij talrijke herlevingconferenties heeft hij vanaf 1860 wereldwijd steeds meer bekendheid gekregen.³⁹ Deze wereldwijde bekendheid is ook gekomen door de contacten die zijn ontstaan tussen Murray en één van de bekendste opwekkingspredikers Dwight Lyman Moody (1837-1899) uit de Verenigde Staten. Moody was een tijdgenoot van Murray en één van de leidersfiguren van de zogenaamde Holiness movement.⁴⁰ Een wisselwerking tussen beide mannen ontstond. Deze wederzijdse contacten hebben een beduidende invloed van Moody in de Nederduits Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika tot gevolg gehad.⁴¹ In Engeland heeft de Holiness movement de Keswick-conferenties georganiseerd, waarvan de eerste juni 1875 in Brighton heeft plaatsgevonden.⁴² Andrew Murray werd ook één van de leidende figuren bij Keswick. De organisatoren van de Keswick-conferenties wilde verdiepend onderwijs geven aan gelovigen door middel van een heldere en duidelijke Bijbelse boodschap. In de beginperiode van de Keswick-beweging hadden de samenkomsten het karakter om onderwijs te geven vanuit de zondigheid van de zonde, de nederlagen van de gelovige, de krachteloosheid van het leven en het gebrek aan vrijmoedige getuigenis. Als antwoord op deze geestelijke problemen werd sterk de noodzaak van de vervulling door de Heilige Geest beklemtoond. De theologische accenten bij elkaar gevoegd zouden later bekend worden als de 'leer van het overwinningsleven'. Murray was ten volle overtuigd dat wat daar geleerd werd geheel in overeenstemming met de Schrift was. De Gereformeerde leer, zoals verwoord in de belijdenisgeschriften, was voor Murray niet doorslaggevend.⁴³ Hij had een

³⁶ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 134.

³⁷ Coetzee spreekt in zijn dissertatie over 'grootskaalse wanordelijkheid'. Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 15. Du Plessis spreekt wel over hevige emoties en gebeden, maar niet over wanorde. Du Plessis, *Andrew Murray*, 205-206.

³⁸ B.J.K. Anderssen, *'n Kritiese ontleding van die soteriologische teologie van Andrew Murray*, (Stellenbosch: Universiteit van Stellenbosch, 1979), 3.

³⁹ Van 1858 tot en met 1883 heeft Andrew Murray 12 boeken in het Nederlands geschreven. Vanaf 1882 schreef hij ook in het Zuid-Afrikaans en het Engels. Vanaf 1884 krijgt hij de pen van een vaardige schrijver, want dan verschijnen er jaarlijks meerdere boeken van zijn hand. Voor een overzicht van al zijn gepubliceerde boeken: Du Plessis, *Andrew Murray*, 533-537.

⁴⁰ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 17. Deze beweging ontstond in 1870. Zie ook: Ds. D.G. Molenaar, *De doop met de Heilige Geest* (Kampen: J.H. Kok N.V., 1963), 234.

⁴¹ Maris, *Profiel van zijn opwekkingstheologie*, 10.

⁴² De grondleggers van de Holiness movement en de Keswick conferenties waren de Amerikaanse presbyterianen Robert Pearsall Smith (1827-1899) en zijn echtgenote Hannah Whitall Smith (1832-1911) en de Engelse anglicanen Evan Hopkins (1837-1918) en H.C.G. Moule (1841-1920). Deze initiatiefnemers organiseerden jaarlijks bijeenkomsten te Keswick in het Merendistrict van Engeland. De Keswick Coventie werd opgericht met het verlangen naar geestelijke verdieping onder de gelovigen. Na verloop van tijd werden er vaak dezelfde accenten gebracht tijdens de woordverkondiging op de conferenties. Daarom werd er later wel gesproken over "de leer van Keswick". Zie: J.I. Packer, *Wandelen door de Geest*, (Novapress, 1984), 140.

⁴³ Tussen de Keswick leerstellingen en de gereformeerde belijdenisgeschriften was er een spanningsveld. Het ging dan voornamelijk over de vraag of de gelovigen alleen zondigen bij bewuste (daadwerkelijke) zonden en of de gelovigen daadwerkelijk volkomen bevrijd kunnen worden van de macht van de zonde. Ook was de kijk op het nieuwe leven in heiliging veel optimistischer dan de gereformeerde theologie.

verdraagzame houding, zodat samenwerking met de Holiness movement en Keswick-conferenties geen enkel probleem voor hem was.⁴⁴

In 1862 werd Andrew Murray op vierendertigjarige leeftijd gekozen tot voorzitter van de synode van de Nederduits Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika. In 1864 nam Murray een beroep naar Kaapstad aan. Tijdens deze ambtsbediening in de hoofdstad werd hij verwickeld in een theologische strijd tegen de vrijzinnigheid over de menselijke vrije wil. In zijn Kaapstadse periode hield hij lezingen over *Het Moderne Ongeloof* (1868).⁴⁵ In 1871 vertrok Murray, tot veler verbazing, naar Wellington, een dorp gelegen in de Wagenmakersvallei in de Kaapkolonie.⁴⁶ De plattelandsgemeente telde slechts vierduizend inwoners. De gemeente bestond voor een groot deel uit afstammelingen van Franse Hugenoten, meestal wijnboeren. De gemeenteleden stonden bekend als een godvrezend volk, dat trouw de kerkdiensten bezocht.⁴⁷ Uit het drukke leven in de stad vertrok hij dus naar het stille plattelandleven.⁴⁸ Hier ging hij aandacht geven aan het opleiden van jongens en meisjes. Kweek- en zondagsscholen werden opgericht en ouders werden opgeroepen om hun kinderen te inspireren voor zendingswerk. In 1873 stichtte hij een seminarie tot opleiding van meisjes voor geestelijk vormingswerk. In 1877 kwam er een opleidingsinstituut voor jongens. Binnen dit instituut konden jongens worden opgeleid tot zendeling of onderwijzer. Bij alle activiteiten had Murray altijd het volgende voor ogen: het bevorderen van het geestelijke leven en het leven van de heiligmaking in de praktijk van elke dag. Ter bevordering van het geestelijke leven ging Murray in Wellington ook jaarlijks herlevingsconferenties organiseren, die later bekend zouden worden als de 'South African Keswick' conferenties, omdat ze qua opzet leken op de Keswick-conferenties in Engeland. In 1884 vond er ook in Wellington een opwekking plaats.

Door een keelaandoening raakte Andrew Murray eind 1879 voor twee jaar zijn stem kwijt. Hij moest niet alleen zijn keel laten behandelen, maar ook veel wandelen en zich verder rustig houden. Hij bracht het grootste gedeelte van de dag in eenzaamheid door, of in de tuin of op zijn kamer.⁴⁹ Tijdens deze periode ging Murray zich verdiepen in de kracht van het gebed in relatie tot gebedsgenezing.⁵⁰ In eigen land zag Murray geen mogelijkheden voor verdere genezing van zijn keel. In mei 1882 geeft de kerkenraad van Wellington hem het advies om voor een tijd naar Europa te gaan om daar tot rust te komen. Andrew vertrok vervolgens, samen met zijn vrouw naar Engeland. Via de jaarlijkse conferentie in Mildmay komt Murray terecht in huize Bethsan: een instituut voor geloofsgenezing in Londen. Hier werd hij in juni 1882 genezen; en zijn stem kwam weer terug.

Er gebeurde echter meer. Murray bezocht kort na deze genezing de jaarlijkse Keswick-conferentie, die sterk gefocust was op heiliging, algehele overgave en toewijding aan de Heere.⁵¹ Tijdens deze conferentie heeft hij een geestelijke ervaring, die grote gevolgen heeft voor zijn verdere bediening. Murray getuigt dat hij tijdens deze conferentie in de zomer van 1882 een 'wonderlijke reiniging' en

⁴⁴ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 19.

⁴⁵ Du Plessis, *Andrew Murray*, 255.

⁴⁶ Du Plessis, *Andrew Murray*, 271-295.

⁴⁷ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 178.

⁴⁸ Van Valen vermeldt dat hij in Kaapstad geen eigen kerkgebouw heeft gehad en dat hij onvoldoende persoonlijke invloed kon uitoefenen op zijn kerkgangers. Murray verwoordt in een brief aan zijn broer dat het 'gevoel van verstrooidheid en ondoeltreffendheid' in zijn arbeid steeds sterker werd. Hij zag in Wellington daarentegen een gemeente die hij 'systematisch kon bearbeiten'. Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 175-176.

⁴⁹ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 227.

⁵⁰ Du Plessis, *Andrew Murray*, 339-364.

⁵¹ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 234.

een 'wonderlijke vervulling' en een 'wonderlijke bewaring' had ontvangen. Hij schrijft over deze ervaring in *The life of faith* van de Keswick Conventions:

Ik zag dit alles, dat Jezus reinigt, Jezus vervult, Jezus bewaart. Ik had een jaar daarvoor gezien wat voor wonderlijke dingen Gods Woord zegt van de kracht van het bloed van Christus. (...) Zeker dat bloed dat de ziel kon wassen, is een kracht die maar weinig bekend is. Ik geloofde en ontving Jezus als mijn Reiniger. (...) En ik zag dat de vervulling niet anders dan op de reiniging gevolgd kan worden. Het vat dat Hij gereinigd heeft, zal Hij niet ledig laten; de tempel die Hij gereinigd heeft, zal Hij met Zijn heerlijkheid vervullen.⁵²

Het gevolg van deze geestelijke ervaring was groot; sinds het najaar van 1882 verschijnen er jaarlijks meerdere boeken van zijn hand, die gaan over heiliging, geestelijke groei en gebed.

In 1905 stierf zijn vrouw en een jaar later aanvaardde Murray, na bijna 60 dienstjaren, zijn emeritaat. Hierna ging hij zich toeleggen op meditatie en gebed en de publicatie van nog meer boeken en traktaten. De laatste levensjaren was hij geheel doof. Op 18 januari 1917 ontsliep hij op achtentachtigjarige leeftijd.⁵³ Hij werd begraven op het kerkhof vlakbij de Nederduits Gereformeerde Kerk te Wellington. Zijn laatste woorden richtte hij tot zijn dochter Annie:

Heb geloof in God, mijn kind. Twijfel niet aan Hem. God is waard dat je Hem vertrouwt.

Tijdens zijn studententijd en predikantschap heeft Andrew Murray veel gelezen. Hij had een brede interesse in het lezen van boeken.⁵⁴ Hij las bijvoorbeeld regelmatig zendingsbiografieën uit de negentiende-eeuwse zending. Zo bestudeerde hij de levens van William Williams (1717-1791), David Brainerd (1718-1747), William Chalmers Burns (1815-1868), Andrew Bonar (1810-1892), George Müller (1805-1898), Dwight Lyman Moody (1837-1899) en Hudson Taylor (1832-1905).⁵⁵ Murray had ook interesse in opvoedkundige werken. Verder treffen wij bij Murray een levendige belangstelling aan voor de bekende zendingsman Nikolaus Ludwig graaf von Zinzendorf (1700-1760) en de Moravische Broeders.⁵⁶

Vooraf moet in het kader van de onderzoeksvraag genoemd worden, dat Murray zich intensief verdiept heeft in de werken van een aantal mystieke schrijvers.⁵⁷ Hij voelde zich ontegenzeggelijk bij hen thuis. Het is daarom niet vreemd dat andere auteurs concluderen dat Andrew Murray een mysticus is geweest.⁵⁸ Het huis waar hij zijn laatste levensjaren doorbracht werd door hem veelzeggend 'Clairvaux' genoemd, met een toespeling op een van zijn geliefde auteurs uit de Middeleeuwen, Bernard van Clairvaux. Een schrijver die een grote invloed op hem uitoefende was William Law (1686-1761).⁵⁹ Murray heeft zelfs een boek uitgegeven dat geheel bestaat uit uittreksels van William Law.⁶⁰ De invloed van Law is te merken in diverse boekjes van Murray. Bijvoorbeeld op

⁵² Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 234.

⁵³ Du Plessis, *Andrew Murray*, 519.

⁵⁴ Zijn bibliotheek bevatte een groot aantal werken van William Law, en geschriften van en over mystieke schrijvers als Bernard van Clairvaux, Thomas a Kempis, Tauler, Van Ruysbroeck, Tersteegen, Jacob Böhme, Madame Guyon en George Fox. Schrijvers die ook wel door Murray geciteerd worden zijn o.a. Saphir, Goodwin, Godet, Alford, Bowen, Smeaton, Steinhofer, Beck, Stockmaier, Witsius en Marshall.

⁵⁵ Du Plessis, *Andrew Murray*, 489.

⁵⁶ Du Plessis, *Andrew Murray*, 491.

⁵⁷ Maris, *Profiel van zijn opwekkingstheologie*, 11.

⁵⁸ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 28.

⁵⁹ Du Plessis, *Andrew Murray*, 460.

⁶⁰ Maris, *Profiel van zijn opwekkingstheologie*, 12.

de wijze waarop de vereniging met Christus bij hem functioneert.⁶¹ Verder zien we dat William Laws pleidooi voor een warmer en bevindelijker geestelijk leven door Murray wordt overgenomen. Law was van mening dat veel kerkmensen op een veel te koude en lauwe wijze christen waren.

2.3 Het theologisch - geestelijke klimaat

De boodschap van Andrew Murray moeten we plaatsen in de context van zijn tijd. Daarom moeten we ons afvragen binnen welk theologisch – geestelijk klimaat Murray zijn werk heeft gedaan. Volgens Murray was de kerk in verval. De kerkmensen leefden geestelijk ‘onder de maat’. Zijn zorgen en nood heeft hij duidelijk beschreven in een voorwoord op zijn boek *De Geest van Christus* (1888). We willen hem zelf aan het woord laten:

De gelovigen uit de oude tijd ontmoetten God, kenden Hem en wandelden met Hem. Zij waren zich er zeer sterk van bewust dat ze contact hadden met God in de hemel, en door het geloof bezaten zij de zekerheid dat hun leven Hem welgevallig was. (...) Dat er slechts weinig christenen zijn voor wie dit wandelen met God een levende werkelijkheid is, zal niemand ontkennen. Ook valt niet te betwisten wat de oorzaak van dit gebrek is. In onze prediking en in onze handel en wandel neemt Hij niet de belangrijkste plaats in. (...) Sommigen beseffen dat hun eigen leven niet is, wat het zou moeten en kunnen zijn. (...) Zij zijn niet in aanraking geweest met opwekkingen en bijeenkomsten; het onderricht dat zij krijgen is niet bijzonder nuttig met betrekking tot hun algehele heiliging, en hun omgeving werkt niet gunstig op de groei van hun geestelijk leven.⁶²

Deze analyse en hartenkreet moet geplaatst worden tegen de achtergrond van de liberale ontwikkelingen binnen de kerk in Zuid-Afrika. Door de opkomst van de liberale theologie in de achttiende eeuw ontstonden er in Zuid Afrika steeds meer twee stromingen, een rationele en een bevindelijke.⁶³ Te midden van dit geestelijke en kerkelijke klimaat ontstond er een verlangen naar opwekking en herleving binnen de kerk. Deze ontwikkeling was wereldwijd op te merken. Er stonden in verschillende landen mannen op, die verlangden naar een geestelijke herleving en een warmer persoonlijk godsdienstig leven.

We denken dan aan het piëtisme te Duitsland (Spener en Francke) en het methodisme te Engeland (Wesley en Whitefield) en het revivalisme te Amerika (Edwards). In West- en Midden Europa is aan het eind van de 18e eeuw en aan het begin van de 19e eeuw een geestelijke opwekking ontstaan, het al eerder genoemde Réveil. Deze opwekkingen hebben zich voltrokken als reactie op het deïstisch rationalisme en als verzet tegen een al te star dogmatisch confessionalisme.⁶⁴

Zoals al is aangegeven zag Murray reikhalzend uit naar verdieping en vernieuwing van het geestelijke leven in de kerken van zijn tijd. Hij zocht naar antwoorden op zijn vragen met betrekking tot het verval van de kerk. Zijn antwoord had een ander accent dan de eerder genoemde bewegingen met hun leiders. Aan theologie en rechtzinnigheid was volgens hem geen gebrek, maar het ontbrak volgens hem de gelovigen aan ‘kracht uit de hoge’ en de ‘zalving van Gods Geest’. Er was een groot gemis aan innerlijke geestelijke kracht. Murray was bang dat de predikanten van de Nederduits Gereformeerde Kerk, de kerkenraden en de hoogleraren in de theologie niet ten volle doordrongen

⁶¹ Zie over Murrays omgang met mystieken: Du Plessis, *Andrew Murray*, 460-470 en Maris, *Profiel van zijn opwekkingstheologie*, 11-14.

⁶² Andrew Murray, *De Geest van Christus: Gedachten over de inwoning van de Heilige Geest in de gelovige en in de Kerk*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.), 5-6.

⁶³ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 357. Coetzee is erg ongenunaceerd over de 18^e eeuw als hij schrijft: ‘Die agtiende eeu was in die kerkgekiedenis hoofsaaklik ’n eeu van doodsheid en koudheid (Van der Vyver, 1958, p.188). Praamsma (1950, p.10) beklemtoon die “traagheid en slapheid, de halfheid en geloofsinzinking”. Zie: Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 19.

⁶⁴ K. Exalto, *Kerkgeschiedenis*, ('s-Gravenhage: Boekencentrum, 1989), 154.

waren van de verheven ereplaats die de Heilige Geest behoort te hebben in de Gemeente.⁶⁵ De machtige werkingen van Gods Geest zouden meer openbaar worden, wanneer dit zou veranderen. Hij verlangde er naar dat de gelovigen persoonlijk meer leerden verstaan van de inwoning van de Heilige Geest. Het was Murrays overtuiging dat de Reformatie in de zestiende eeuw niet ver genoeg gegaan is in de uiteenzetting van de leer over de Heilige Geest.⁶⁶

De gelovigen weten nog wel dat Christus voor hen plaatsvervangend gestorven is, maar weten niet dat Christus Zijn troon bestegen heeft om in Zijn discipelen door de kracht van de Heilige Geest het opstandingsleven of overwinningsleven uit te werken. Door het ontbreken van het overwinningsleven leven tienduizenden gelovigen een eindeloos leven van vallen en opstaan.⁶⁷ Dit is volgens hem de oorzaak van het verval van de kerk.

Moge God onder onze theologen er velen doen opstaan die hun leven eraan wijden om Gods Heilige Geest tot volle erkenning te doen komen in het leven van de gelovigen, in de dienst van het Woord met mond en pen, en in al het werk dat in Zijn Gemeente wordt verricht.⁶⁸

2.4 Murrays invloed en betekenis

Andrew Murray is in zijn eigen land een sleutelfiguur geweest in de geschiedenis van de heiligingsbeweging.⁶⁹ Ook internationaal was en is zijn invloed aanzienlijk. Hij heeft veel arbeid verricht, waaronder veel gesproken en zeer veel boeken geschreven. Om diverse redenen heeft hij dus grote betekenis gehad en gekregen.

In de eerste plaats heeft Murray grote betekenis gekregen als predikant en kerkelijk leider.⁷⁰ Murray was een toegewijd predikant, een echte herder en leraar. Tussen zijn eerste preek op vaderlandse bodem over 1 Korinthe 1:23 'Wij prediken Christus de gekruisigde' in de Grote Kerk te Kaapstad (1848) en zijn laatste preek of toespraak enkele jaren voor zijn sterven heeft hij duizenden malen het goddelijke Woord bediend! Op één van deze rondreizen in Zuid-Afrika preekte hij in twaalf dagen zelfs achtentwintig keer.⁷¹ Murray was echter niet alleen een leraar, maar ook een echte herder. Hij besteedde veel tijd aan zielzorg en persoonlijke gesprekken. Zo kregen de nieuwe lidmaten met hun predikant een diepgaand gesprek van vier tot vijf uur, waarin hij helderheid wilde krijgen over hun motieven om geloofsbelijdenis te doen. Ook moet de betekenis van Murray als kerkelijk leider niet worden uitgevlakt. Vanaf zijn 34^e levensjaar is hij maar liefst veertig jaar voorzitter van de synode van de Nederduits Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika geweest.⁷² Hij bezat natuurlijk leiderschap, gecombineerd met een krachtig geheugen en gloedvol initiatief. Door zijn irenisch optreden is er veel tweedracht en onderlinge twist voorkomen.

In de tweede plaats heeft Murray grote invloed uitgeoefend op de opvoeding in Zuid-Afrika.⁷³ Murray had zelf tien kinderen en daarbij ook nog 'geadopteerde' kinderen. Hij benadrukte vaak dat ook

⁶⁵ Murray, *De Geest van Christus*, 7-8.

⁶⁶ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 32.

⁶⁷ Murray, *De Geest van Christus*, 6.

⁶⁸ Murray, *De Geest van Christus*, 9.

⁶⁹ J.W. Maris, *Geloof en ervaring, van Wesley tot de Pinksterbeweging*, (Leiden: J.J. Groen en Zoon, 1992), 111.

⁷⁰ Du Plessis, *Andrew Murray*, 365-384. A.J.D. Bester geeft in zijn recente proefschrift aandacht aan de rol van Andrew Murray in de kerken van Zuid-Afrika. Zie: A.J.D. Bester, *Verantoordelike vernuwing in die Evangelies-Gereformeerde Kerk van Suid Afrika*, (Bloemfontein: Universiteit van die Vrystaat, 2011), 59-64.

⁷¹ Andrew Murray, *Wees mij genadig*, (Leiden: J.J. Groen en Zoon, 1993), 12.

⁷² Anderssen, *Kritiese ontleding*, 3.

⁷³ Du Plessis, *Andrew Murray*, 405-424.

jonge kinderen Jezus al nodig hebben. Niet voor niets is daarom zijn eerste boek getiteld: *Jezus de Kindervriend* (1858). Hij hield bij de Heilige Doop indringende dooptoespraken voor de ouders.

Hij gaf in zijn boeken over de opvoeding ook veelvuldig aandacht aan de kinderdoop. Op vijfendertig jarige leeftijd schreef hij het boekje *Wat zal toch dit Kindeke wezen?* (1863) Over het ontstaan van dit boekje en het belang van de doop schreef hij het volgende:

In sommige gemeenten van onze Nederduitse Gereformeerde Kerk bestond de gewoonte om de ouders te ontmoeten, wanneer zij de doop van hun kinderen begeerden, om dan de betekenis van de instelling van de doop aan hen duidelijk te maken. (...) Tijdens deze gesprekken ben ik diep onder de indruk gekomen van de onkunde wat betreft het doel van de instelling van de doop en van het feit in welke omvang de doop tot een louter godsdienstige handeling is geworden. (...) Met veel verdriet begon ik te beseffen van hoe weinig waarde de doop van de kinderen kan zijn, wanneer de ouders zich Gods belofte niet toe-eigenen en hun ouderlijke plichten niet trouw vervullen.⁷⁴

In dit en andere boekjes over opvoeding benadrukt hij de geweldig belangrijke taak van 'biddende' ouders in de geestelijke opvoeding van de kinderen. Tevens stichtte Andrew Murray diverse scholen en allerlei liefdadigheidsinstellingen voor jonge mensen.

Ten derde kan zijn betekenis als zendingsman niet onder stoelen of banken gestoken worden.⁷⁵ Murray had een passie voor zending en evangelisatie. Tientallen jongeren heeft hij gemotiveerd de zending in te gaan. Hij richtte verschillende zendingsorganisaties op en gaf hier leiding aan. Hij schreef boeken over de altijd blijvende zendingsopdracht. Heel bekend is zijn boekje *De sleutel tot het zendingsvraagstuk* (1901). Volgens Murray is het geheim van alle zending en evangelisatie het gebed:

Bidden is het leven van de zending. Voortdurend en gelovig bidden is het geheim van de levende kracht en de vruchtbaarheid van het zendingswerk. De God van de zending is de God van het gebed.

Ten vierde heeft Andrew Murray als opwekkingsprediker en conferentie leider veel invloed uitgeoefend.⁷⁶ Murray heeft zelf diverse keren een opwekking meegemaakt in zijn eigen gemeenten. Hij wist uit eigen ervaring wat geestelijke opwekking en herleving inhield. Hij was ervan overtuigd dat zijn gemeente, kerkverband en eigen land hetzelfde nodig had. Hij benadrukte in woord en geschrift dat geestelijke opwekking nauw verbonden is met verdieping en vernieuwing van het persoonlijk geestelijk leven. Hij stond open voor opwekking. Hij verlangde naar opwekking. Hij bad om opwekking. Hij sprak regelmatig over deze onderwerpen in binnenland en buitenland. Van 1879 tot 1904 maakte Andrew Murray veel evangelisatierizen door geheel Zuid-Afrika. In het buitenland sprak hij o.a. in Amerika, Engeland (Keswick), Nederland en Zwitserland. Hij sprak dan vooral over allerlei thema's rondom opwekking en heiligmaking, zoals: het gekruisigde leven, algehele overgave, het overwinningseven, de inwoning van de Heilige Geest, de vervulling met de Heilige Geest, blijven in Christus en het volheidsleven in Christus.

⁷⁴ Andrew Murray, *Voor u en uw kinderen*, (Heerenveen: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, 1999), 7.

⁷⁵ Du Plessis, *Andrew Murray*, 385-404. Murray onderhield wereldwijd allerlei contacten, waaronder het Leger des heils. Hij was positief gestemd over dit werk van William Booth. Murray bezocht in oktober 1882 samen met P. Huet het Londense hoofdkwartier. Zie: C. van der Laan, *De spade regen: geboorte en groei van de Pinksterbeweging in Nederland 1907-1930* (Kampen, Uitgeversmaatschappij J.H. Kok-Kampen, 1989), 25.

⁷⁶ Du Plessis, *Andrew Murray*, 446-470.

Ten slotte is Andrew Murray van grote betekenis geworden als schrijver.⁷⁷ Een aantal titels heb ik in dit hoofdstuk al genoemd. Murrays schrijven hield nauw verband met zijn pastoraal werk en had de doelstelling praktische hulp te verlenen aan zijn gemeenteleden. Murray liet circa 240 geschriften na, waarvan vele geschriften in zo'n vijftien talen werden uitgegeven.⁷⁸ De bekendste publicaties zijn voornamelijk te verkrijgen in het Afrikaans en het Nederlands, maar ook in het Engels en het Duits.⁷⁹ Zijn schrijftrant is zwak; er zijn nog wel eens stijlfouten op te merken. Ook vandaag worden zijn werken herdrukt en gelezen. Du Plessis schrijft:

Het is geheel onmogelijk de zegen te beschrijven, welke de tienduizenden, en zelfs de honderdduizenden, die Ds. Murrays boeken gekocht, en vermoedelijk ook gelezen hebben, uit het lezen daarvan ondervonden hebben.⁸⁰

⁷⁷ Du Plessis, *Andrew Murray*, 471-493.

⁷⁸ Leona Choy, *Andrew Murray: beeldraer van ewige liefde* (Silverton, Dieper Lewe Uitgewers, 1979), 17. De geschriften van Murray zijn in Nederland niet vaak gedrukt bij exclusief reformatorische uitgevers. Veel titels zijn uitgegeven bij Johan Maasbach wereldzending en tegenwoordig bij Stichting Heart Cry.

⁷⁹ 'De invloed van de heiligingsbeweging was sterk in Duitsland, waar het in combinatie met elementen van het piëtisme aanleiding gaf tot het ontstaan van de "Gemeinschaftsbewegung", die hoofdzakelijk binnen de landskerk opereerde. Boeken van Finney, Mahan en Torrey en de Zuid-Afrikaan Andrew Murray werden in het Nederlands en Duits vertaald. In Nederland was de invloed meer beperkt tot de vrije evangelisaties en kleinere kerkgenootschappen.' In: Van der Laan, *De spade regen*, 38.

⁸⁰ Du Plessis, *Andrew Murray*, 483.

3. Karakteristieke elementen uit de heiligingsleer van Andrew Murray

Andrew Murray heeft eigenlijk alleen maar praktische boekjes geschreven tot opbouw en verdieping van het geestelijke leven van zijn medegelovigen. Hij had nooit de intentie om theologisch wetenschappelijke boeken te publiceren. Hij geeft daarom nergens een uiteenzetting van wat zijn *ordo salutis* genoemd zou kunnen worden.⁸¹ Ik wil in dit hoofdstuk vanuit zijn werken een aantal karakteristieke dogmatische inzichten op een rij zetten met betrekking tot zijn heiligingsleer. De heiliging behoort immers tot het hart van de theologie van Andrew Murray.⁸² Graag wil ik in hoofdstuk 3 en 4 Murray zelf en zijn theologische inzichten voor het voetlicht brengen. Dat betekent dat in deze hoofdstukken regelmatig (uitgebreide) citaten van hem worden weergegeven. Aangezien Murray dikwijls door verschillende theologen verschillend geïnterpreteerd wordt, wil ik op deze manier Murray recht doen in hetgeen hij werkelijk wel of niet heeft gezegd. De secundaire literatuur zal later in hoofdstuk 5 uitvoerig aan de orde komen.

3.1 De samenhang van rechtvaardiging en heiliging

Andrew Murray geeft in zijn boekjes niet veel aandacht aan het leerstuk van de rechtvaardiging door het geloof.⁸³ Toch is hij van mening dat het een belangrijke leerstelling is. Hij spreekt over de gezegende Reformatie, die de grote leerstelling van de rechtvaardiging door het geloof weer in ere herstelde.⁸⁴ Murray maakt daarbij wel de kanttekening dat tijdens de Reformatie onvoldoende plaats werd ingeruimd voor de Persoon en het werk van de Heilige Geest. Hij schrijft:

Sinds de dagen der Reformatie wordt de uiteenzetting van de leerstelling van de rechtvaardiging beschouwd als het hoofdonderwerp. Het thema echter is veel groter. De apostel streeft ernaar te bewijzen dat niet alleen rechtvaardiging, maar het hele christelijke leven, met onze voortgang in de genade van Christus, door het geloof is. Hij herinnert hen eraan, dat toen de gekruisigde Christus hen voorgehouden was, ze door geloof niet alleen gerechtvaardigd waren, maar de Heilige Geest ontvangen hadden en dat enkel door het wandelen in de Geest redding werkelijk hun deel kon zijn.⁸⁵

Bij de behandeling van Zondag 23 van de Heidelbergse Catechismus⁸⁶ zegt Murray over het belang van de rechtvaardiging:

Reeds in die eerste tye van die Christelike kerk het dit geblyk hoe min die menselike hart hierdie leer kon verstaan en moes die briewe aan die Galate en die Romeine geskryf word om hierdie Goddelike verborgenheid te openbaar. Die ontkenning van hierdie waarheid was die oorsaak van die diepe duisternis waarin die Roomse Kerk verval het, en die prediking daarvan die krag waardeur God in die Hervorming Sy volk verlos het. Dit is inderdaad de enigste fondament waarop ons geloof kan steun.⁸⁷

⁸¹ De *ordo salutis* wordt ook wel aangeduid met 'heilsorde' of 'orde des heils'. Hiermee wordt bedoeld de weg waarlangs een mens in bezit komt van de door Christus verdiende weldaden. Vanuit God gezien gaat het dan om verkiezing, roeping, wedergeboorte en rechtvaardiging; vanuit de mens gezien gaat het om berouw, bekering, geloof en levensheiliging.

⁸² Du Plessis noemt Andrew Murray een sleutelfiguur in de geschiedenis van de heiligingsbeweging in Zuid-Afrika en laat zien dat zijn invloed ook internationaal was.

⁸³ Een uitzondering is het boekje *Het Nieuwe Leven - woorden Gods voor de jonge kinderen in Christus*, dat Murray in 1885 heeft geschreven. Dit boekje is geen dogmatiek, maar geeft wel een uitgebreid overzicht van 52 belangrijke aspecten met betrekking tot het christenleven. Het boekje begint met het belang van het Woord van God en het gelovig in je hart sluiten van Gods Woorden. Vervolgens stelt hij de Persoon en het werk van Jezus Christus centraal en de noodzaak van gelovige overgave aan Jezus. Dan volgt in hoofdstuk 10 tot en met 11 de bespreking van het zondeprobleem in het leven van de mens. In hoofdstuk 12 en 15 komt de rechtvaardiging van de goddeloze uitvoering aan de orde.

⁸⁴ Andrew Murray, *Volkomen overgave*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.), 111.

⁸⁵ Andrew Murray, *Het Kruis van Christus*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.), 40.

⁸⁶ Het is niet bekend waar Murray deze en andere overdenkingen over de Catechismus heeft gehouden. Er zijn totaal 32 preken over de Catechismus bewaard gebleven, die in 1945 voor het eerst in druk zijn verschenen.

⁸⁷ Andrew Murray, *Versamelde werke Deel X*, (Stellenbosch, Die christen-studentevereniging van S.A., 1945), 228.

‘Voor God rechtvaardig zijn’ betekent dat de zondige mens weer recht staat tegenover God. Het doel van de rechtvaardiging is rechtvaardige mensen vormen, die rechtdoen.⁸⁸ De rechtvaardiging is dus een ingang tot het leven van heiliging en godzaligheid.⁸⁹ Het wordt al snel duidelijk dat Murray een sterk verband legt tussen de rechtvaardiging en de heiliging; het zijn voor hem twee onderscheiden begrippen, die niet te scheiden zijn:

Hij [de mens, AB] staat recht voor God. Dit rechtvaardig spreken van God werkt iets uit, namelijk dat het leven der gerechtigheid in de mens wordt ingeplant en hij in alles leert als een rechtvaardige te leven en gerechtigheid te doen. Recht staan voor God brengt het recht doen voort.⁹⁰

Voor Murray liggen vergeving en rechtvaardiging in elkaars verlengde. De rechtvaardiging is hetzelfde als de vergeving van zonden.⁹¹ Vergeving duidt volgens hem meer op de verhouding van God als Vader; rechtvaardiging duidt meer op Gods vrijspraak als Rechter. God rekent niet alleen de zonde niet meer toe, maar Hij rekent ons tevens de gerechtigheid van Jezus toe. De toorn wordt van de zondaar afgewend en de volle liefde van God rust nu op de gelovige. De vergeving is de toegang tot de liefde van de Vader. Het woord vergeving begrijpt de pasgelovige eerder dan het woord rechtvaardiging, volgens Murray. Hij spoort de gelovigen aan om de Bijbel te onderzoeken, zodat ze ook een juist begrip krijgen van de inhoud van rechtvaardiging. De rechtvaardiging houdt volgens Murray het volgende in: De mens is in zichzelf helemaal onrechtvaardig en kan door zijn eigen werken niet gerechtvaardigd worden. Hij wordt door zijn geweten veroordeeld als een zondaar; hij erkent de grootheid van zijn zonden.⁹² Bekering bestaat daarin dat de mens als een goddeloze tot God komt, met niets anders dan zonde.⁹³ Voor de rechtvaardiging kan God van ons niets accepteren; wij kunnen niet worden vrijgesproken voor de rechtbank van God. Jezus Christus heeft in onze plaats de gerechtigheid bewerkt. Buiten Christus kan een gelovige niet rechtvaardig zijn. De gelovige bezit Gods gerechtigheid, wanneer hij Christus Zelf bezit.⁹⁴ Zijn gehoorzaamheid is onze gerechtigheid. Een zondaar moet door het geloof Hem aannemen, met Hem verenigd worden en dan door God rechtvaardig gesproken worden. De zondaar ontvangt door het geloof de zekerheid hiervan en nadert tot God als een rechtvaardige.⁹⁵ Als God rechtvaardig spreekt, dan plant Hij het leven van de gerechtigheid in de gelovige. Door de vereniging met Jezus is de zondaar niet alleen rechtvaardig gesproken, maar ook werkelijk rechtvaardig en doet hij rechtvaardigheid. De vrucht van de rechtvaardiging is niet alleen het ontvangen van de gerechtigheid van Christus, maar ook de onmiddellijke toegang tot de gunst van God en de hoop op de eeuwige heerlijkheid.⁹⁶

Murray maakt in zijn Catechismuspreek over Zondag 23 duidelijk dat het leerstuk van de rechtvaardiging vaak krachteloos is, omdat het misverstaan wordt.⁹⁷

Christus word voorgestel as iemand wat buite ons of buite enige werklike gemeenskap met ons staan; Sy gerechtigheid, as die van ’n vreemde, sou dan op ons rekening oorgeskrif word. Geen wonder dat hierdie geloof die siel kragteloos laat om God in die nuwe lewe te dien nie. (...) Die persoonlike

⁸⁸ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 63.

⁸⁹ Murray, *Versamelde werke Deel X*, 228.

⁹⁰ Andrew Murray, *Het Nieuwe Leven; woorden Gods voor de jonge kinderen in Christus* (Kaapstad/ Amsterdam: Hollandsch-Afrikaansche Uitgevers-Maatschappij, 1884), 62.

⁹¹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 50.

⁹² Murray, *Versamelde werke Deel X*, 233.

⁹³ Murray, *Versamelde werke Deel X*, 234.

⁹⁴ Murray, *Versamelde werke Deel X*, 229.

⁹⁵ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 50-51.

⁹⁶ Andrew Murray, *In de school van gehoorzaamheid*, (Den Haag: Uitgeverij Gazon, z.j.), 24.

⁹⁷ Murray noemt hier geen persoonsnamen. Hij bedoelt in het algemeen de christenen/predikanten in zijn dagen.

Christus word, deur my vereniging met Hom, my regverdigmaking. (...) Hy self, wanneer ek Hom besit deur in Hom te wees, is my regverdigheid voor God. (...) Daarom sien ons Hom nie as staande buite ons en op 'n afstand nie, maar omdat ons Hom aangedoen het en in Sy liggaam ingelyf is, behaag dit Hom om ons een te maak met Homself, en daarop roem ons in die gemeenskap wat ons het aan Sy geregtigheid.

Voor Murray is de grondslag van de rechtvaardiging gebaseerd op de wezenlijke en levende vereniging met Christus. De gerechtigheid van Christus is door de gemeenschap met Hem de onze. De zondaar wordt door de gerechtigheid als het ware bedekt en is in Christus voor God aangenaam. De leer van de rechtvaardiging is niet exclusief forensisch. Murray verbindt de vrijspraak erg nauw met de levensheiliging. Hij ontkent niet dat de toegerekende gerechtigheid buiten de gelovige plaatsvindt, maar benadrukt veel meer de volkomenheid en de waarachtigheid van de geschonken gerechtigheid. Voor veel gelovigen blijft dit volgens hem verborgen, omdat ze tevreden zijn met een uiterlijke toerekening. Hij schrijft over hen:

Hulle dring nie deur tot die grond van die saak nie: hierdie toerekening het sy Goddelike reg, sy geestelike krag daarin dat die sondaar, sodra hy glo, al weet hy dit nog nie, in Christus is.⁹⁸

Een vraag die nog overblijft, is hoe Murray tegen het 'door het geloof alleen' aankijkt. Aan het einde van zijn Catechismuspreek beschrijft Murray dat we alleen door het geloof God kunnen behagen. De geneigdheid van ieder mens is om iets te verdienen. We kunnen ook niet vanwege de waardigheid en de verdienstelijkheid van ons geloof God welgevallig zijn. Onze werken kunnen geen aanspraak maken op Gods vrijspraak. Wat verstaat Murray dan onder het geloof? Geloven is vertrouwen, aannemen en toe-eigenen. Hij schrijft:

Niks is vir die Vader aangenamer as om te sien dat Sy kind Hom vertrouw. (...) Geloven is die geopende hand, of liever, die geopende hart waarmee die mens Christus en Sy geregtigheid aanneem.⁹⁹

Dit aannemen veronderstelt volgens Murray ook altijd de erkenning van gebrek, 'die erkenning dat ek niks het nie'. Het geloof zoekt het leven buiten zichzelf om het heil en de gerechtigheid in een Ander te zoeken. Dit gebeurt niet alleen bij de bekering, maar ook in het geloofsleven dat daarop volgt. Volgens Murray wordt de Bijbeltekst 'De rechtvaardige zal door zijn geloof leven' heel vaak onjuist begrepen, alsof er stond: 'De mens zal bij zijn bekering door het geloof gerechtvaardigd worden.'¹⁰⁰ Het woord sluit deze betekenis in, maar betekent veel meer. Volgens Murray zal het hele leven van de rechtvaardige van ogenblik tot ogenblik door het geloof zijn. Alleen door het geloof zal de christen leven, de kracht hebben om naar de wil van God te leven. Bij de bekering moest de zondaar leren dat er niets goeds in hem was en dat hij als een machteloze en goddeloze genade moest ontvangen. Ook de gelovige moet weten, dat er niets goeds in hem is en dat hij de kracht om het goede te doen, altijd van God moet ontvangen.¹⁰¹ De christen die op de Heere hoopt en zich ten volle de belofte van de Geest toe-eigent en verwacht dat Hij in hem krachtig zal werken, zal niet meer onder de wet vallen en in het vlees leven.

Een grote zorg vindt Murray dat christenen Bijbelgetrouw pal willen staan voor de rechtvaardigingsboodschap en daarmee roemen in het kruis, maar ondertussen werelds door blijven

⁹⁸ Murray, *Versamelde werke Deel X*, 236.

⁹⁹ Murray, *Versamelde werke Deel X*, 238.

¹⁰⁰ Murray verwijst hier naar de Bijbeltekst in Habakuk 2:4b. (vgl. Rom.1:17; Gal.3:11; Hebr. 10:38).

¹⁰¹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 109.

leven.¹⁰² Dit is voor Murray onmogelijk, want de rechtvaardiging is onlosmakelijk met de heiliging verbonden. Wanneer een zondaar gerechtvaardigd wordt door het geloof en vrijspraak van zonden ontvangt, dan zal de kracht van het kruis ook een werkelijkheid worden in het geloofsleven.¹⁰³ De belangrijkste oorzaak van zwakheid in de christelijke levenswandel is dat mensen vergeten dat bekering en rechtvaardiging slechts de ingang zijn tot het pad naar de hemel.¹⁰⁴ Het christelijke leven begint met het ontvangen van de Heilige Geest. Wanneer een zondaar deel krijgt aan de rechtvaardiging, dan wordt op datzelfde moment de liefde van God in het hart uitgestort en wordt Christus gezien als het leven en de gerechtigheid.¹⁰⁵ Dat betekent nog niet dat de gelovige zich meteen volkomen bewust is van de inwonende Christus in de gelovige. Gerechtigden kunnen alleen leven door de Heilige Geest. God geeft daarom aan ieder gerechtvaardigd mens de Heilige Geest tot verzegeling. Als Murray de vraag stelt waarom de prediking de gelovigen zo weinig opbouwt in heiliging en toewijding, dan geeft hij niet als antwoord dat deze gelovigen onvoldoende bewustheid van hun rechtvaardiging hebben, maar dat in het leven van die gelovigen het vlees en de menselijke energie weer de plaats ingenomen hebben van de kracht van de Heilige Geest.¹⁰⁶

Samenvattend kunnen we concluderen dat er door Murray een sterk onderscheid wordt gemaakt tussen rechtvaardiging en heiliging. Zijn vertrekpunt voor het geestelijke leven is: 'de rechtvaardiging van de goddeloze'. Zonder rechtvaardiging geen heiliging. De rechtvaardiging is in zekere zin een gepasseerd station. Dat heeft te maken met het feit dat voor Murray de rechtvaardiging eenmalig en volkomen is.¹⁰⁷ Dat betekent echter niet dat Murray geen oog meer heeft voor het feit dat het gehele geloofsleven enkel genade is. Integendeel, want hij schrijft:

Om ons te bevrijden van de slavernij en de heerschappij der zonde, kwam genade door Jezus Christus. (...) Zijn buitengewone overvloed is te zien in de volle, vrije vergeving voor alle overtredingen, in het geven van een volmaakte rechtvaardiging en in de toelating in Gods liefde en vriendschap. Niet alleen bij de bekering en onze toelating tot Gods liefde, maar gedurende ons gehele leven, bij iedere stap op onze levensweg en bij het hoogste bereik van de verstgevorderde heilige; we hebben alles te danken aan genade en genade alleen. De gedachte aan verdienste en werk en eigenwaarde is voorgoed uitgesloten.¹⁰⁸

3.2 Levensheiliging

Voor Murray is de rechtvaardiging geen eindstation. God roept en verkiest mensen niet alleen voor de hemel, maar ook tot een heilig leven op aarde. Hij spreekt hier als volgt over:

Niet alleen veilig in Christus, maar heilig in Christus, moet het streven zijn van den jongen christen. Veiligheid en zaligheid worden op den duur alleen in heiligheid gevonden. De Christen die denkt dat

¹⁰² 'Er zijn velen, die beweren te roemen in het kruis en hun geloof in de gerechtigheid van Christus als onze rechtvaardiging voor God als het grootste bewijs van getrouwheid aan de Schrift rekenen. Maar toch bewijzen zij, doordat ze van harte genieten van wat van de geest van de wereld is en dat goedkeuren en eraan deelnemen, dat het roemen in een kruis, dat de wereld kruisigt, geen werkelijke plaats heeft in hun godsdienst.' In: Murray, *Het Kruis van Christus*, 123.

¹⁰³ Murray, *Het Kruis van Christus*, 123.

¹⁰⁴ Murray, *De Geest van Christus*, 202. Hij schrijft: 'De gemeente moet uit de Galatenbrief leren, dat de rechtvaardiging door het geloof slechts het middel tot een doel is, de ingang tot een leven van wandelen door de Geest van God.'

¹⁰⁵ Murray, *De Geest van Christus*, 139.

¹⁰⁶ Murray, *Volkomen overgave*, 109-110.

¹⁰⁷ De rechtvaardiging is zo volkomen dat 'de Goddelijke genezing' hierbij ook ingesloten is. Hij schrijft in zijn boek *Goddelijke Genezing*: 'Om in Jezus mijn rechtvaardiging, mijn kracht en mijn wijsheid te zien, moet ik mij door het geloof alles toe-eigenen wat Hij voor mij is. Als de Bijbel mij zegt dat Jezus de almachtige Heelmeester is, moet ik mijzelf deze waarheid toe-eigenen, en zeggen: "Ja Heer, U bent mijn Heelmeester".' Voor een artikel over Goddelijke genezing verwijs ik naar: *Andrew Murrays theology of divine healing* van H.M. van de Vyver. Dit artikel is te vinden op de volgende link: <http://www.ve.org.za/index.php/VE/article/viewArticle/75> - Laatst geraadpleegd: 25-5-2012.

¹⁰⁸ Andrew Murray, *De Twee Verbonden en de tweede zegen*, (Den Haag: Uitgeverij Gazon, z.j.), 113.

zijne zaligheid enkel in veiligheid en niet in heiligheid bestaat, zal bedrogen uitkomen. En waarom moet ik heilig wezen? Omdat de God die u geroepen heeft heilig is en u tot gemeenschap en gelijkvormigheid met Hemzelfen roept.¹⁰⁹

We zien dus duidelijk dat Murray van mening is dat de zaligheid en het behoud van de gelovige geen doel in zichzelf is. Gods genade wordt de mens geschonken met als doel gelijkvormigheid aan het beeld van God. De verlossing heeft als doel de gelovige tot de gemeenschap van Gods heiligheid te brengen. Gods heiligheid is Zijn hoogste heerlijkheid.

Murray verbindt de heiliging sterk met de Persoon van Christus. God heeft als oplossing Christus gegeven om heilig gemaakt te worden. Uit God is de gelovige in Christus heilig; dat is de positie van de christen. Christus is de heiligmaking van iedere christen, die wedergeboren is. Dit is een zaak van het geloof en niet van het gevoel.¹¹⁰

Just as ek die diepste voel dat ek nie heilig is nie, en niks kan doen om myself heilig te maak nie, as ek my skaam oor my onwaardigheid, dan moet ek van myself wegsien en met stille vertrouwe sê: "Ek is in Christus. Hier is Hy rondom my." (...) Die gevoel van my sondigheid en onheiligheid moet juis des te meer my vertrouwe en my afhankelikheid van Hom versterk. In hierdie geloof bly ek in Jesus.

Door persoonlijk verkleefd te blijven aan Jezus Christus zal Zijn heiligheid het gehele leven van de christen doordringen.¹¹¹ De heiliging krijgt zodoende handen en voeten in de dagelijkse levenspraktijk. Dit accent is belangrijk voor Murray. Levensheiliging is gegrond in Christus en wordt door de Heilige Geest ontvangen. De inwoning van God in Christus door de Heilige Geest maakt ons heilig. De gelovige wordt heilig door de heiligende werking van de Heilige Geest. De Geest van God wordt de *Heilige* Geest genoemd, omdat Hij heilig maakt. De Geest openbaart en verheerlijkt Christus in de gelovige. Door de geloofs-vereniging met Christus hebben we alle kracht ontvangen om in de praktijk heilig te leven.

Volgens Murray is heiligheid meer dan reinheid. Volgens hem is het een Bijbels gegeven dat de reiniging vooraf gaat aan de heiliging.

De reiniging is wegneming van het verkeerde, de bevrijding van zonde: de heiliging is de vervulling met het goede, het Goddelijke; met de gezindheden van Jezus; de afzondering van den geest der wereld, het vervuld worden met de tegenwoordigheid van den Heiligen God, dit is heiligheid.¹¹²

Fundamenteel voor Murrays heiligingsleer is de bevrijding van de macht van de zonde. Volgens hem is het problematisch dat gelovigen hier geen weet van hebben. Veel christenen weten in hun leven dat ze bevrijd zijn van de vloek van de zonde, maar verstaan niet dat ze ook bevrijd zijn van de macht van de zonde. Hierdoor hebben deze gelovigen geen moed of kracht om tegen de zonde in te gaan en haar te overwinnen. Deze christenen houden vast aan hun rechtvaardiging, maar in de heiliging vorderen zij weinig. Ze begrijpen niet dat zij van de macht van de zonde net zo volkomen zijn bevrijd als van haar vloek. Wie die bevrijding van de zonde niet kent, kan niet weten wat de heiliging inhoudt, aldus Murray.¹¹³

¹⁰⁹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 56-57.

¹¹⁰ Andrew Murray, *Geheilig in Christus*, (Brakpan: Verenigde gereformeerde uitgevers, 1973), 46.

¹¹¹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 57.

¹¹² Murray, *Het Nieuwe Leven*, 58.

¹¹³ Andrew Murray, *De Jubelbazuin*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.), 21.

Voor Murray is de verlossing door Christus zo volkomen dat het grote gevolgen heeft voor de christen. Hij wordt hersteld in vrijheid en is uit de macht en de slavernij van de zonde verlost.¹¹⁴ De gelovige moet de volkomenheid van de vrijmaking aannemen. Alleen wanneer de gelovige vast staat in deze vrijheid in Christus kan hij vrucht hebben tot heiligmaking.

Een helder insig in en ondervinding van ons vrymaking deur Christus, is onmisbaar vir 'n lewe van heiligheid. (...) En oskoon dit nog nie ons werklike ondervinding is, dat ons van alle sonde vry is nie, is dit 'n groot feit, waaraan ons ook deel het, dat Christus die mag en reg van die sonde werklik weggeneem het, sodat dit ons nie langer kan verplig om Satan se wil en werke te doen nie. En nou kan ons met vrymoedigheid weier om aan versoeking toe te gee, en die sonde te gehoorsaam.¹¹⁵

Christus verlossing heeft een volkomen einde gemaakt aan de macht van de zonde over de gelovige, zodat de zonde nu geen aanspraak meer heeft op de gelovige. De zonde zal alleen weer heerschappij krijgen als de gelovige het toelaat dat de zonde over hem heerst of als hij zichzelf weer onderwerpt om een slaaf van de zonde te zijn. Satan zal er alles aan doen om de gelovigen onkundig te laten met betrekking tot de volkomen werkelijkheid van de vrijmaking van de gelovigen door het kruis en de opstanding van Christus. De Heilige Geest wil dit geheim van vrijmaking aan verlangende harten openbaren, zodat Hij de verlossing van de heerschappij en macht van de zonde de gelovigen deelachtig zal maken.

Als de gelovige geen verlangen en behoefte heeft om heilig te worden, dan zal hij dat ook niet ontvangen. Om de heiligheid van Christus te ontvangen wordt er in de eerste plaats geloof gevraagd. Door het geloof ziet de christen wie Christus is en eigent hij Hem voor zichzelf toe als zijn Verlosser en ook dat hij in Christus geheiligd is. De christen moet geloven dat hij een geheiligde is in Christus en dat Hij Zelf zijn heiligmaking is. In de praktijk komt het er op neer dat de gelovige leeft vanuit de genadige volheid, die er in Christus overvloedig beschikbaar is. De gelovige neemt deze beschikbare volheid aan.¹¹⁶ Geloven betekent voor Murray de vaste overtuiging dat Christus helemaal en alleen de heiligmaking van de gelovige is, net zoals Hij hun rechtvaardigmaking is. Het is de opdracht van de gelovige om elke dag – door het geloof – Gods kracht uit Christus te ontvangen. Verder zijn zondebelijdenis, reinheid, nederigheid, overgave aan God en gehoorzaamheid de weg tot heiligheid.

Die ware lewe van heiligmaking, van die geheiligdes in Christus, het sy wortel en krag in 'n gedurige gevoel van hulpeloosheid, en in 'n diepe sielsrus, wat in die werking van Gods krag vertrou. Dit bestaan in 'n volkome, persoonlike oorgawe aan die liefdevolle Saligmaker, en in 'n geloof wat gewillig is om niks te wees nie, sodat Hy alles kan word.¹¹⁷

3.3 De Persoon en het werk van Christus in de heiliging

Tot nu toe is Murrays visie op de rechtvaardiging en heiliging uitgediept. In de volgende paragrafen 3.3 t/m 3.7 zal ik andere karakteristieke elementen van Murrays heiligingsleer verder uitwerken.

3.3.1 In Jezus Christus blijven

In 1864 schreef Murray het boekje *Blijf in Jezus*.¹¹⁸ Dit boekje is geschreven na een kleine opwekking in de gemeente onder jonggelovigen. Dit boekje gaat over de eenheid van de gelovigen met de Heere

¹¹⁴ Murray, *Geheilig in Christus*, 39.

¹¹⁵ Murray, *Geheilig in Christus*, 39-40.

¹¹⁶ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 58-59.

¹¹⁷ Murray, *Geheilig in Christus*, 34.

¹¹⁸ Raymond Edman noemt het 'In Christus blijvende leven' één van de belangrijkste geheimen van het geestelijk leven van Andrew Murray. Zijn godsdienstige lektuur draagt ook deze atmosfeer. In: V. Raymond Edman, *Zij vonden het geheim* (Driebergen: Het Zoeklicht, 1964), 110-115.

en over de vreugde die men ervaart als men door het geloof in die eenheid blijft en leeft. In het voorwoord van *Blijf in Jezus* toont Murray zijn verdriet dat het leven van gelovigen onvoldoende aantrekkelijk is voor de onbekeerden, op wie ze zoveel invloed zouden kunnen uitoefenen. Hij noemt het een 'treurige toestand' dat door ontrouw, ongeloof en voornamelijk onkunde gelovigen niet begrijpen dat de bekering en vergeving van zonden slechts het begin zijn van een 'hoger leven', waarin zij steeds inniger gemeenschap met de Zoon van God ontvangen.¹¹⁹ Daarom is het boekje geschreven om vriend en volgeling van Christus op te wekken en aan te sporen tot volharding op de weg van de heiligmaking.¹²⁰

Heiliging heeft volgens Murray alles te maken met het blijven in Jezus, terwijl het komen tot Jezus alles te maken heeft met de rechtvaardiging.¹²¹ Het komen tot Jezus geeft slechts een enkele straal te zien van Hem, terwijl het blijven in Jezus de gelovige brengt tot de volle gemeenschap met Hem.¹²² Onder deze volle gemeenschap verstaat Murray een innigere bevinding van de zaligheid en ervaren van Gods vriendschap. Dit blijven in Jezus is niet een werk dat de gelovigen zelf moeten doen als voorwaarde om te genieten, maar een werk dat Hij voor de gelovigen doet.

Het is een niets doen, waarbij wij het op Hem laten aankomen om ons te bewaren. Dat blijven in Hem is de vrucht en de kracht van Zijn verlossende liefde, een werk dat Hij voor ons doet. Wij moeten ons alleen gewillig neerleggen, zodat Hij het in ons bewerkt. Wij moeten slechts geloven en verwachten dat Hij het zal doen.¹²³

Murray ziet dit niet als een gebod van de wet, dat de mens volbrengen moet. Nee, het is volgens hem een belofte in een ander gewaad: het bevel van de liefde. De gelovige leeft onder de bedeling van het nieuwe verbond, waarin alles aan de gelovige wordt gedaan en waar zijn werken slechts vrucht zijn van het werken van de Heere in hem.¹²⁴

Murray heeft in het boekje *Blijf in Jezus* het verhaal over de Wijnstok en de ranken als rode draad genomen.¹²⁵ De verbinding tussen de Wijnstok en de rank is *innig* en *volkomen*. Dit beeld werkt Murray ook uit op de levensverbintenis die tot stand komt tussen de Zoon van God en de arme zondaar. Hij spreekt over de innigste en meest volkomen levensverbintenis, waarbij de één niet kan bestaan zonder de ander.¹²⁶ Het is een altijd voortdurende, nooit rustende levensgemeenschap, waarbij de christen zich welbewust en gelovig toevertrouwt aan de bewaring van de eeuwige Liefde, Die met haar heilige tegenwoordigheid de ziel steeds nabij wil blijven om haar te bewaren.¹²⁷ Gelovigen die de hoge oorsprong van deze levensverbintenis of vereniging met Jezus Christus niet verstaan, missen volgens Murray de ervaring van het inwendige hemelse getuigenis, waardoor zij kunnen roemen dat God Zelf hen in Christus Jezus heeft ingeplant.¹²⁸ Het is nodig dat de gelovige met volle vrijmoedigheid zich alles toe-eigent, wat in Christus is. In Christus blijven betekent in dit verband: Hem voortdurend toe-eigenen in al Zijn volheid. Dit betekent bijvoorbeeld dat de christen zich Hem toe-eigent als zijn gerechtigheid en stopt met vruchteloze zelfverwijten waarmee hij

¹¹⁹ Andrew Murray, *Blijf in Mij!*, (Luntenen; Stichting De Tabernakel, 2004), 8.

¹²⁰ Murray, *Blijf in Mij!*, 17.

¹²¹ Murray, *Blijf in Mij!*, 47,51.

¹²² Murray, *Blijf in Mij!*, 24.

¹²³ Murray, *Blijf in Mij!*, 32.

¹²⁴ Murray, *Blijf in Mij!*, 33.

¹²⁵ Johannes 15 en de lessen over de Wijnstok en de ranken kom je in meerdere boekjes van Murray tegen.

¹²⁶ Murray, *Blijf in Mij!*, 35.

¹²⁷ Murray, *Blijf in Mij!*, 57-58.

¹²⁸ Murray, *Blijf in Mij!*, 39.

zichzelf tot boete zoekt te dwingen.¹²⁹ Het blijven in Christus betekent ook vooral dat de gelovige gaat verstaan dat Christus zijn heiligmaking is. Dit gaat absoluut niet vanzelf en Murray ziet in de praktijk dat een pasbekeerde dat niet gelijk verstaat en erkent als hij tot geloof komt. Hij schrijft hierover:

Er kan verschil zijn in de volgorde van de tijd, omdat de rechtvaardigmaking in één ogenblik ontvangen wordt en de heiligmaking geleidelijk gaat. Toch zijn zij in de kern hetzelfde: Christus is ons van God geworden tot rechtvaardigmaking en heiligmaking. Beide genieten wij door het blijven in Hem.¹³⁰

De mate van heiligmaking wordt volgens Murray alleen bepaald door de mate van het blijven in Jezus. Praktisch gezien betekent het blijven in Jezus het blijven in Zijn oneindige goddelijke liefde en het blijven in Hem door gehoorzaamheid aan Zijn geboden. Over het onderlinge verband tussen liefde en gehoorzaamheid schrijft Murray:

Als hij [de zondaar, AB] zich echter gelovig aan Christus houdt en in Hem blijft, dan volgen de werken vanzelf, dan is het bewaren van de geboden het heerlijkste middel om in Zijn liefde bevestigd en dieper ingeleid te worden.

In zekere zin gaat het gehoorzamen van Gods geboden dus vanzelf, omdat het om een werkelijke levensvereniging met Christus gaat. Door de intieme vereniging zal het heilige leven van Jezus door de Heilige Geest Zelf met al Zijn gezindheden en gevoelens aan de gelovige worden meegedeeld. Wel is eenswillendheid een vereiste om één te kunnen zijn met Jezus. Zodoende leert hij willen, verlangen en voelen wat de Heere Zelf wil, verlangt en voelt.¹³¹ Deze vereniging is dus zeker geen gedwongen zaak of zaak van het verstand of van de verbeelding.

3.3.2 Gelijkvormig worden aan Jezus

In de heiligingsleer gaat het Murray er uiteindelijk om dat het leven van de verheerlijkte Christus – daadwerkelijk – hier op aarde alreeds zichtbaar wordt in de gelovigen. De ware gelijkvormigheid aan God is de hoogste heerlijkheid.¹³² Het grote doel van God met de mens is gelijkvormigheid aan Zijn beeld. Murray schrijft:

God heeft de mens geschapen naar Zijn eigen beeld en gelijkenis, met het bepaalde doel dat hij Hem gelijkvormig zou worden. De mens was bestemd om een tempel voor God te zijn om in te wonen; hij moest het huis worden waarin God rusten kon.¹³³

De mens is echter gevallen in het paradijs en is het beeld van God kwijtgeraakt. In zijn boekje *Het Nieuwe Leven* werkt Murray aan de hand van Romeinen 8:29 en Johannes 13:15 verder uit dat Gods plan met de gevallen mens de gelijkvormigheid aan Jezus is. Volgens hem spreekt de Bijbel over twee mogelijkheden: wij lijken of op de wereld, of op Jezus.¹³⁴ Het ene sluit het andere uit. De geest van de wereld is de gezindheid van de natuurlijke mens, zonder God, waarover satan heerschappij voert. Als we gelijkvormig zijn aan de wereld, zal dit de gelijkvormigheid aan Jezus in de weg staan, hoezeer we daar ook naar op zoek zijn. Het gelijk zijn aan de wereld kan alleen overwonnen worden door het lijken op Jezus.

¹²⁹ Murray, *Blijf in Mij!*, 47-49.

¹³⁰ Murray, *Blijf in Mij!*, 52.

¹³¹ Murray, *Blijf in Mij!*, 74.

¹³² Andrew Murray, *Niet mijn wil*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.), 74.

¹³³ Murray, *De Geest van Christus*, 113.

¹³⁴ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 170-179.

Wat verstaat Murray onder gelijkvormigheid aan Jezus? Dat is, dat de gelovigen als Jezus zullen leven en wandelen.¹³⁵ Als vrucht van geloofsovergave om geheel in Hem te leven, werkt Zijn leven zo in de christen, zodat hun wandel aan de Zijne gelijk wordt.¹³⁶ Het hele leven van Jezus op aarde is daarin richtinggevend en regel voor de geloofswandel van de christen, die zal proberen te denken, te spreken en te handelen zoals Jezus deed. God verwacht dit wezenlijk van al Zijn kinderen. Door de omgang met Jezus zullen zij Zijn denkwijze, Zijn gezindheden, Zijn manieren overnemen. Het voornaamste kenmerk van het leven van Jezus is volgens Murray dat Hij Zichzelf heeft overgegeven aan de Vader voor de mensen. Gelijkvormigheid aan Jezus zal daarom gekenmerkt worden door de opoffering van 'zichzelf' aan God, tot redding en zegen van ongelovigen. Jezus' inwendige gezindheid werd volgens Murray zichtbaar in Zijn kinderlijkheid. Hij leefde immers in totale afhankelijkheid van Zijn Vader. Hij bezat grote gewilligheid om onderwezen te worden en blijmoedige bereidheid om Zijn wil te doen. Dit leven van Jezus, inclusief zijn innerlijke gezindheid krijgt dus ook praktisch gestalte in de christen. Gelijkvormigheid heeft dus invloed op de gehele mens, inclusief zijn karakter.

Er zijn twee belangrijke dingen nodig om Jezus echt na te kunnen volgen, om innerlijk op Hem te gaan lijken. (1) Een helder inzicht dat God iedere christen hiertoe oproept; en (2) Een vast geloof in het feit, dat het mogelijk is om op Jezus te lijken.¹³⁷

Over dit tweede punt schrijft Murray dat ongeloof vaak het probleem is in het leven van de christen. Hier een citaat van Murray om dit te verduidelijken:

Omdat wij onmachtig zijn, durven wij niet geloven, dat wij onzen Heer gelijkvormig kunnen wezen. Die gedachte is in strijd met Gods Woord. Wij hebben niet, in onze kracht, ons naar Jezus beeld gedragen. O neen. Hij is ons Hoofd en ons Leven. Hij woont in ons, en wil Zijn leven van binnen naar buiten laten werken, met Goddelijke kracht, door de Heilige Geest.¹³⁸

Het belangrijkste obstakel in het gelijkvormig worden aan Jezus is het 'eigen ik', dat ten diepste zichzelf tot doel maakt, tot middelpunt van de wereld.¹³⁹ Kerkmensen zoeken dan in het hier en nu vooral geluk in de zichtbare dingen. Gelijkvormigheid aan Jezus betekent dat in het leven van de gelovige het 'eigen ik' steeds meer en meer verdwijnt. Hij wordt steeds leger van zichzelf en steeds voller van Jezus. Murray constateert dat kerkmensen wel vergeving van zonden willen ontvangen en naar de hemel willen gaan, maar Jezus niet willen erkennen als absolute Kurios van hun leven. Deze kerkmensen zijn volgens hem niet bereid om hun wil totaal te onderwerpen aan Gods wil in hun leven. Ze hebben moeite om God het alleenrecht in hun leven te geven, aldus Murray. Het gelijkvormig worden aan het beeld van Jezus kan dan geen gestalte krijgen.

3.3.3 De twee aspecten van het Kruis

In de vorige paragraaf kwam al aan de orde dat de gelovige Christus gelijkvormig wordt, als het 'eigen ik' verdwijnt uit het leven van de gelovige. God heeft dit mogelijk gemaakt door het kruis. Kenmerkend voor de kruistheologie van Murray is het onderscheid dat hij maakt tussen de twee verschillende aspecten van het kruis: de *plaatsvervanging* en de *gemeenschap* van het kruis.¹⁴⁰

¹³⁵ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 173.

¹³⁶ Murray, *Als Jezus*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.), 9.

¹³⁷ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 171-172.

¹³⁸ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 172.

¹³⁹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 176.

¹⁴⁰ Andrew Murray, *Het Kruis van Christus*, 149.

In de eerste plaats gaat het Murray dan om de plaatsvervangende en verlossing: de Heiland, die de plaats van de zondaar inneemt. Kort gezegd: de verzoening door voldoening.¹⁴¹ Volgens Murray blijven veel christenen steken bij de 'vergeving van zonden', terwijl het maar één kant van de medaille van de Bijbelse waarheid is. Er wordt immers ook gesproken over een andere kant van het kruis: het stervende leven van de christen. Murray zegt over dit stervende of gekruisigde leven:

De dood van Christus is niet slechts een dood voor ons, het dragen van de vloek aan het hout, waaraan wij geen deel kunnen hebben, maar evenzeer een dood, waaraan we daadwerkelijk deel hebben, een dood, waaraan we sterven aan de zonden en binnengaan in een nieuw leven.¹⁴²

Murray is van mening dat geen van beide aspecten tegen elkaar weggestreept mogen worden.¹⁴³ Het aspect van de gemeenschap mag niet ten koste van de plaatsvervangende overgeaccentueerd worden, aangezien de gelovigen dan bij zichzelf binnen in het hart gaan kijken en daar vrede proberen te verkrijgen buiten het volbrachte werk van Christus om. Een reëel gevaar is dat ze dan geen volmaakte vrede zullen ontvangen, in het donker blijven leven en zullen falen in het leiden van een heilig leven. Een gelovige moet voluit zicht krijgen op Christus, als een volkomen Plaatsvervanger. Vertrouwen op het volbrachte werk van Christus is volgens Murray essentieel. Dit vertrouwen zal ook gepaard gaan met het besef van schuld en veroordeling, maar daarnaast ook met het besef van onmiddellijke, volledige aanvaarding van Gods gunst waarvan het kruis zekerheid geeft. De basiswaarheid van Christus' werk van verzoening, eens en voor altijd volbracht, als de enige en zekere grond voor de acceptatie van de zondaar, is van kardinaal belang.

Aan de andere kant mag volgens Murray er ook niet uitsluitend vastgehouden worden aan de plaatsvervangende. Murray noemt zulke christenen strevers, die trouw zijn aan de hervormingsleerstellingen.¹⁴⁴ Hij is bang dat deze mensen in 'hun systeem' geen ruimte hebben voor het gekruisigd zijn met Christus, de kruisiging van de oude mens en het vlees en de wereld. Verwaarlozing van dit tweede aspect, de gemeenschap van het kruis, is de grote oorzaak van de zwakheid en wereldsgezindheid van de kerk. De kruisiging van het vlees is essentieel voor een heilig leven, waarin Jezus Christus zichtbaar wordt in deze wereld. Het feit dat weinig christenen dit tweede aspect, de gemeenschap van het kruis verstaan, wijt Murray voornamelijk aan gebrek aan onderwijs.

Het gekruisigd zijn met Christus betekent dat in Zijn kruisdood allen – die in Hem geloven – daadwerkelijk deel hebben. Door het geloof in Christus krijgt de christen deel aan het leven van Christus. Toen Adam stierf, stierven al Zijn nakomelingen met hem en in hem. Zijn nageslacht – niemand uitgezonderd – deelt immers nog iedere dag in de kracht van de zonde en de dood. Christus kwam als de tweede Adam. Als Vertegenwoordiger van Zijn volk nam Hij de gelovigen met Zich mee op het kruis. Hierdoor is de volle kracht van Jezus Christus' kruisdood nog altijd werkzaam in de christengelovige.

Het geloof verenigt de christen zo nauw met Christus dat hij mag zeggen: 'Met Christus ben ik gekruisigd'. Dan mag hij ook verder zeggen: 'Ik leef niet meer' mijn eigen leven, maar: 'Christus leeft in mij'. Het leven dat ik nu leef, is het kruis-leven. Ja, deze waarheid moet hij zich toe-eigenen, dat hij

¹⁴¹ Dit is de traditionele verzoeningsleer die grote nadruk legt op de 'genoegdoening', op een losprijs die betaald moest worden, een 'zondesschuld' van de mensheid die moest worden voldaan. Deze schuld kan volgens deze opvatting alleen dankzij het plaatsvervangende offer van Christus door God vergeven worden.

¹⁴² Murray, *Het Kruis van Christus*, 150.

¹⁴³ Murray, *Het Kruis van Christus*, 150.

¹⁴⁴ Murray, *Het Kruis van Christus*, 151.

met Hem gekruisigd is en dat hij nu zelf niet meer leeft, maar dat Christus in hem leeft. Door dit te doen ontvangt de gelovige kracht om de zonde te overwinnen, want het is een leven dat gekruisigd is en bevrijd van de macht van de zonde. Dit is niet alleen een innerlijke, geestelijke ervaring, maar heeft ook een praktische uitwerking. De gelovige zal hierdoor op een andere manier met de wereld en haar verleidingen omgaan.

Het kruis is voor zowel de christen als voor Christus een hoofdkenmerk. Bij de gekruisigde Christus behoort een gekruisigde christen.¹⁴⁵ Van de gelijkvormigheid aan Christus is het mee gekruisigd zijn met Hem een hoofdbestanddeel. Wie werkelijk verlangt aan Christus gelijkvormig te zijn, moet vooral proberen de verborgen gemeenschap aan Zijn kruis te verstaan. Gekruisigd met Christus betekent niets minder dan vrijgemaakt te zijn van het natuurlijke leven van het 'eigen ik'. Dit is de enige weg naar de overwinning:

Het is van groot belang dit te verstaan en te belijden: 'Ik ben met Christus gekruisigd'. Ik leer daardoor hoe volkomen ik mag delen in het volbrachte werk van Christus. Ben ik met Hem gekruisigd en gestorven, dan ben ik Zijn leven en Zijn overwinning binnengegaan.¹⁴⁶

Murray wijst op de grote misvatting als gelovigen denken dat zij zichzelf moeten kruisigen. Dat is onmogelijk. Er is sprake van een perfectum: 'Ik *ben* gekruisigd'. De gelovige moet het vlees en de oude mens altijd zien en behandelen als gekruisigd en niet toelaten dat hij van het kruis los komt. Murray acht het wel van belang om te benadrukken dat het vlees en de oude mens van de gelovige wel gekruisigd is, maar *nog niet afgestorven*. Wat de gelovige moet doen, zegt Murray met de volgende woorden:

En nu is het mijn taak, in de gemeenschap en de kracht van mijn Heere, om toe te zien dat het vlees aan het kruis blijft hangen, totdat het eenmaal aan het verderf wordt overgegeven. Al zijn bewegingen en verlangens roepen: "kom van het kruis af, verlos uzelf en ons!" Maar nu is het mijn taak in het kruis te roemen, van ganser harte de heerschappij van het kruis te handhaven, het uitgesproken oordeel te bevestigen en niet toe te laten dat enige begeerte haar lust volbrengt.¹⁴⁷

De gemeenschap van het kruis, het feit dat de gelovige samen met Christus gekruisigd is, wordt duidelijk uitgewerkt in het zesde hoofdstuk van de Romeinenbrief. Deze boodschap moet door openbaringskennis 'ontdekt' worden. Het is namelijk niet vanzelfsprekend dat elke gelovige dit verstaat. Een christen kan al jaren wedergeboren zijn en toch ten diepste vreemdeling zijn aan de gemeenschap van het kruis. De boodschap van Romeinen 6 heeft een belangrijke plaats in de heiligingsleer van Andrew Murray en zal in paragraaf 3.6 nog verder ter sprake komen in het licht van de geestelijke strijd.

3.4 De Persoon en het werk van de Geest in de heiliging

Bij het bestuderen van Murrays visie op de Persoon en het werk van Christus wordt het duidelijk dat hij een onlosmakelijk verband tussen Christus en de Geest beklemtoont. In de paragrafen 3.4.1 tot en met 3.4.4 wil ik dit verder uitwerken. Volgens Anderssen heeft Murrays gehele levenswerk gecirkeld rondom die ene vraag van de vereniging van de gelovige met Christus en de betekenis daarvan.¹⁴⁸ Als we Murray zelf willen laten spreken, dan zegt hij:

¹⁴⁵ Murray, *Als Jezus*, 37.

¹⁴⁶ Murray, *Als Jezus*, 38.

¹⁴⁷ Murray, *Als Jezus*, 39.

¹⁴⁸ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 8.

Onder alle theologische vraagstukken is er geen, dat ons dieper inleidt in de heerlijkheid van God, of dat van meer levensbelang en van groter gewicht is voor de praktijk van het dagelijkse leven, dan dat wat handelt over de voltooiing en het hoogtepunt van Gods verlossingswerk: hoe, en in welke mate, kan Gods Heilige Geest in het hart van Gods kind wonen, het vervullen, en het tot een heilige en heerlijke tempel maken, zodat Christus er als een altijd tegenwoordige en almachtige Zaligmaker kan heersen.¹⁴⁹

3.4.1 De betekenis van Pinksteren voor de kerk

In 1888 verscheen het boek *De Geest van Christus*. Murray geeft dit boek de ondertitel: 'Gedachten over de inwoning van de Heilige Geest in de gelovige en in de Kerk'. In zijn inleiding wijst hij erop dat veel kerkmensen niet leven op het niveau van het nieuwe verbond.¹⁵⁰ Zijn constatering en aantijging luiden:

Ik ben erg bang – ik wil het in nederigheid zeggen – dat in de belijdenis van onze kerken, het onderwijs en de leiding van de Heilige Geest der Waarheid, de zalving, die alleen alle dingen leert, in de praktijk niet de erkenning vindt, die een Heilig God eist en die onze Heiland voor Hem bedoelde. (...) Aan theologie, in welke vorm dan ook, hebben we geen gebrek. Maar het is alsof er aan al ons schrijven, prediken en werken iets ontbreekt. Is het ene dat wij missen niet de Kracht uit de Hoge?¹⁵¹

Deze kritiek en uiting van teleurstelling is kenmerkend voor de meeste boekjes van Murray. Vooral in zijn boekje *De geestelijke toestand van de Kerk* maakt hij duidelijk dat de kerk van de Reformatie niet alleen is blijven steken in haar aandacht voor de rechtvaardigingsleer, maar ook met betrekking tot de kennis en de rijkdom van de Heilige Geest.¹⁵²

Toen de Hervorming kwam, kwam er eene grote omwenteling in de leer en ook in het leven. En toch was de Hervorming geen terugkeer tot Pinksteren. De twisten van de Hervormers, het gebrek aan krachtig, christelijk leven onder leden der Kerk en zelfs onder leeraars, was het bewijs hoe weinig de Geest van God tot heerschappij was gekomen.¹⁵³

Murray meent dat de Reformatie is blijven steken in grote aandacht voor de rechtvaardigingsleer. Er was volgens hem onvoldoende zicht op de inwoning van de Heilige Geest en het overvloedige leven dat Hij wil schenken in de gelovigen. De hartenkreet en het gebed van Murray is dat de Kerk weer terug zal keren naar Pinksteren, waaronder hij verstaat: de voortdurende vervulling met de Heilige Geest. De uitwerking van Pinksteren is niet eenmalig geweest, maar is volgens hem later opnieuw zichtbaar geworden in verschillende bewegingen zoals de Piëtisten, de Moraviërs, de Puriteinen, de Methodisten en de Covenanters. Kortom: het is mogelijk om ook vandaag te leven op het niveau van Pinksteren.

Om duidelijk te maken wat er zo bijzonder was aan Pinksteren schetst Murray een verschil tussen de twee bedelingen: het oude en het nieuwe verbond. Het oude verbond wordt gekenmerkt door een periode van de belofte en voorbereiding, en het nieuwe verbond door die van vervulling en bezit.¹⁵⁴ In het oude verbond daalt de Geest van God op mensen neer en werkt de Geest berouw, bekering en geloof. De Geest werkt van boven en van buiten naar binnen. De Geest woonde echter niet in de gelovigen. In het nieuwe verbond komt de Heilige Geest in het hart, maakt er woning en werkt dan van binnen naar buiten en naar boven. Met Pinksteren werd de belofte uit Ezechiël 36:26-27 vervuld:

¹⁴⁹ Murray, *De Geest van Christus*, 8.

¹⁵⁰ Wat Murray verstaat onder het oude en nieuwe verbond wordt verderop in deze paragraaf uitgewerkt.

¹⁵¹ Murray, *De Geest van Christus*, 7-8.

¹⁵² Maris, *Geloof en ervaring*, 116.

¹⁵³ Murray, *De geestelijke toestand van de Kerk*, 169.

¹⁵⁴ Murray, *De Geest van Christus*, 13.

‘Hij zal *in u* zijn’. In 1898 publiceerde Murray zijn boek *De twee verbonden*. Murray toont in dit boek aan dat God onder het nieuwe verbond onvoorwaardelijk belooft iedere belofte – die Hij gegeven heeft – in de gelovigen te vervullen.¹⁵⁵

Wanneer Murray om zich heen kijkt, dan ziet hij dat deze inwonende tegenwoordigheid van de levende God in de gelovigen voor velen een verborgenheid blijft. Dit is de oorzaak dat het geestelijke leven in de gemeente ziekelijk is en op een laag niveau blijft.¹⁵⁶ De christenen leven meestal alsof het nooit Pinksteren is geweest. Ze zijn zich niet bewust dat met Pinksteren, toen de Heilige Geest werd uitgestort, het werk van Christus een hoogtepunt bereikte.¹⁵⁷

Zie ik niet terecht dat Pinksteren het grootste is van alle feesten van de Kerk? Het geheimenis van Bethlehem is inderdaad onbegrijpelijk en heerlijk (...), maar dat dezelfde Geest nu komen zou en wonen in de lichamen van zondige mensen, dat in hen ook de Vader Zijn woonplaats nemen zou, dit is een verborgenheid van genade, die alle verstand te boven gaat.¹⁵⁸

Murray is van mening dat het heilsfeit van Pinksteren mensenlevens in vuur en vlam zette voor de Heiland. Hij vond dat de Kerk in zijn dagen gedurende negentien eeuwen tekort was geschoten in haar bestemming, aangezien hij een groot verschil constateerde met het leven van de eerste christenen. Hij hoort Gods kinderen in zijn dagen klagen over zwakheid en zonden; bij anderen die hun mond houden neemt hij zelfvoldaanheid en onkunde waar.¹⁵⁹ Murray wil de gelovigen confronteren met deze ‘ziekelijke toestand’ om hen weer ‘hogerop’ te brengen. Hij is van mening dat het in de kerk van Christus elke dag Pinkstertijd behoort te zijn.¹⁶⁰ Hiermee bedoelt Murray dat de Heilige Geest weer de rechtmatige plaats in de Kerk krijgt en tot Zijn volle heerschappij zal komen in de levens van de gelovigen.

Het probleem binnen de kerk is volgens Murray dat de christenen de Heilige Geest niet de erkenning en eer geven, die Hem toekomt. Er is gebrek aan overgave en gehoorzaamheid. Er mag meer verwacht worden van de Geest. Meer overgave aan de Pinkstergeest heeft meer uitwerking in het leven van christenen. Murray constateert dat de kerkmensen in zijn omgeving onderwijs nodig hebben met betrekking tot de beloften van het nieuwe verbond. De heerlijke waarheid van een inwonende Geest en de vervulling door de Geest moet daarom duidelijk verkondigd worden. Dit zal verder uitgewerkt worden in de volgende paragrafen.

3.4.2 De Heilige Geest en de wedergeboorte

Voordat ik overga tot het behandelen van de inwoning en de vervulling door de Geest, zal ik eerst nog enkele inleidende gedachten geven over Murrays visie op de Persoon en het werk van de Heilige Geest.

Murray onderschrijft dat de belijdenis met betrekking tot de Heilige Geest rechtzinnig en Schriftuurlijk is.¹⁶¹ Hij belijdt met de vroege Kerk de Godheid van de Heilige Geest, zoals verwoord in Zondag 20 van de Heidelbergse Catechismus:

¹⁵⁵ Andrew Murray, *De twee verbonden*, 7-9.

¹⁵⁶ Murray, *De Geest van Christus*, 16.

¹⁵⁷ Murray, *De Geest van Christus*, 113.

¹⁵⁸ Murray, *De Geest van Christus*, 114-115.

¹⁵⁹ Andrew Murray, *De volle Pinksterzegen*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.), 40-41.

¹⁶⁰ Murray, *De volle Pinksterzegen*, 10.

¹⁶¹ Murray, *De Geest van Christus*, 6. Murray vermeldt hier niet expliciet welke belijdenisgeschriften hij bedoelt. In het boek *Geworteld in Zijn liefde* geeft Van Valen aan dat Murray wilde vasthouden aan de leer van de belijdenisgeschriften als basis,

De kennis van den Persoon en het werk van den Heiligen Geest is voor ons van evenveel belang als de kennis van den Persoon en het werk van Christus. Omtrent den Heiligen Geest moet gij vooral zoeken vast te houden, dat Hij wordt gegeven als de Vrucht van Jezus' werk voor ons, dat Hij is de Kracht van Jezus leven in ons, en dat door Hem Jezus Zelf met Zijne volle zaligheid in ons woont.¹⁶²

Bij het lezen van de boekjes van Murray valt het op dat hij marginaal spreekt over het werk van de Geest voordat een zondaar tot geloof komt. Het boekje *De volle Pinksterzegen* bevat alleen onderwijs voor gelovige christenen. Zijn vertrekpunt is ook in dit boekje niet helemaal helder, omdat een duidelijke adressering ontbreekt. In *Het Nieuwe Leven* spreekt Murray wel over het 'voorbereidend' werk van de Geest bij de ongelovigen. Scharnierpunt voor Murray is dan de bewuste geloofsdaad. Niet door werken, niet door het gevoel, maar door het geloof ontvangt een zondaar de Heilige Geest en Zijn heiliging, Zijn leiding en Zijn vervulling.¹⁶³ Murray geeft aan dat er om Jezus deelachtig te worden altijd twee dingen nodig zijn, namelijk kennis van de zonde *in ons* en kennis van de verlossing *in Hem*.¹⁶⁴ Dit tweeledige werk zet de Heilige Geest voort in de gelovigen; de Geest overtuigt hen van zonde en verheerlijkt Christus.

In de geschriften van Murray komt de noodzaak van de wedergeboorte aan de orde. Opmerkelijk is wat hij schrijft over de wedergeboorte in relatie tot de doop. Als voorstander van de kinderdoop schrijft hij:

Zoo vinden wij de wedergeboorte tot kind van God er mede verbonden. "Tenzij iemand geboren wordt uit water en Geest, kan hij het Koninkrijk Gods niet ingaan" (Joh. 3:5). De gedoopte heeft in God een Vader, en heeft als kind in de liefde van dien Vader te leven.

Uit deze passage zou je de conclusie kunnen trekken dat ieder gedoopt kind wedergeboren is. Dat is echter niet het geval. Murray benadrukt in zijn geschriften de noodzaak van de wedergeboorte, die begint met de bewuste geloofsdaad en doorwerkt in het geloofsleven.

Murray gebruikt het woord wedergeboorte – afwisselend – in engere zin (levendmaking) en ruimere zin (proces van levensheiliging).¹⁶⁵ Met wedergeboorte in engere zin bedoelt hij het moment waarop een zondaar Jezus aanneemt en zodoende een kind van God wordt.¹⁶⁶ Tijdens dat moment wordt de gelovige door de Heilige Geest gedoopt in Christus' dood aan de zonde.¹⁶⁷ Deze wedergeboorte gebeurt in één keer en daardoor wordt de gelovige deelgenoot van de kracht van een nieuw en heilig leven.¹⁶⁸ Hier begint het geestelijke leven.

De wedergeboorte is 'hoog' en 'heilig' en het is een soeverein werk van God in de mens, aangezien de zondaar er niets aan kan doen.¹⁶⁹ Toch moet een mens deze zoeken, omdat dit het enige antwoord is op de diepte van de zondeval en hopeloosheid van de menselijke ellende.¹⁷⁰ De

maar dat zijn leer op een aantal punten op gespannen voet stond met het gereformeerde denken. Zie: L.J. van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 354.

¹⁶² Murray, *Het Nieuwe Leven*, 92

¹⁶³ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 92

¹⁶⁴ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 89

¹⁶⁵ De wedergeboorte kan worden opgevat als een eenmalig gebeuren of een voortgaand proces. Bij een voortgaand proces wordt de wedergeboorte ruimer gezien als heiliging van het gehele leven. Wanneer wedergeboorte beschouwd wordt in engere zin dan gaat het meer over een eenmalige gebeurtenis aan het begin van de geloofsweg.

¹⁶⁶ Andrew Murray, *Het Nieuwe Leven*, 33.

¹⁶⁷ Andrew Murray, *In de school van gehoorzaamheid*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.), 87.

¹⁶⁸ Andrew Murray, *Niet mijn wil*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.), 75.

¹⁶⁹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 35.

¹⁷⁰ Murray, *Versamelde werke Deel X*, 44-45.

wedergeboorte is een vernieuwing van het hart, maar verlost niet van het vlees, want een kind van God blijft ook na zijn wedergeboorte zeggen: 'Ik ben vleselijk onder de zonde verkocht.'¹⁷¹

Met de wedergeboorte in ruimere zin bedoelt Murray het proces van levensheiliging. Het gaat dan om het vernieuwende werk van de Heilige Geest in het voortgaande geloofsleven, waardoor het nieuwe leven, dat bij de wedergeboorte ingeplant werd, het hele bestaan van de christen hoe langer hoe meer doordringt. Hierdoor wordt het hele denken en doen al meer en meer door Hem geheiligd.

Ten slotte verbindt Murray de wedergeboorte ook met het leerstuk van de volharding van de heiligen. Dit leerstuk is één van de kenmerkende leerstukken van de gereformeerde kerk. Volgens hem is de genade van de wedergeboorte onverliesbaar.¹⁷² Dat sommige gelovigen toch afvallig worden, komt, omdat ze slechts een tijdgeloof hadden. Iemand kan zeker weten dat hij waarlijk wedergeboren is. Dat is gelegen in het vaste geloof dat God hem heeft aangenomen; dit geloofsleven wordt bevestigd door de goede werken, door een wandel onder de leiding van de Heilige Geest. Om Jezus' heerlijkheid te ervaren moeten de gelovigen leeg worden van alle andere dingen en vol worden van de Heilige Geest.

3.4.3 De inwoning van de Geest in de gelovige

Er is al een keer zijdelings aan de orde gekomen dat Murray beklemtoont dat Christus Zelf door de Heilige Geest permanent aanwezig is in de gelovige. In deze paragraaf zal duidelijk worden wat Murray nu eigenlijk bedoelt, als hij zegt dat Christus door 'wezenlijke vereniging' in de gelovige woont.

De 'inwoning van de Geest' is voor Murray in de eerste plaats belangrijk voor de geloofszekerheid van de gelovige.¹⁷³ Geloofszekerheid is voor Murray gebaseerd op drie gronden: (1) het geloof in het Woord; (2) het komt tot uiting in de werken en vruchten, en kan (3) niet zonder de Heilige Geest. Voor Murray is er een nauwe verbondenheid tussen Woord en Geest. Hij schrijft daarover:

O, wil nu toch niet zeggen: ik kan niet geloven. Gij hebt den Geest Gods in u. (...) Begin dadelijk het woord aan te nemen; het zal krachtig geloof in u werken. Reken daar op dat als gij met Gods Woord te doen hebt, gij te doen hebt met een woord dat zeker geloofd kan worden, dat zelf geloof in u werkt.¹⁷⁴

Er is dus volgens Murray geen geloofszekerheid zonder het Woord mogelijk, maar het Woord kan ook niet verstaan worden zonder de inwoning van de Heilige Geest. Ik wil dat illustreren met een ander citaat, als Murray zegt:

Wij moeten echter niet vergeten, langs welke weg de Geest ons door het Woord wil leren: alleen door Zijn inwoning. Het Woord moet in ons wonen, in ons blijven. Hart en leven moeten van dag tot dag onder de heerschappij van het Woord staan. Niet van buiten, maar van binnen komt de verlichting door de Geest.¹⁷⁵

Dus zonder het Woord en de verlichting van de Heilige Geest is er geen zekerheid van het kinschap mogelijk. De volle geloofszekerheid wordt pas genoten door hem, die zich volkomen laat leiden door de Geest. Het bewijs van het bestaan van de Heilige Geest ligt niet in het geschreven Woord, maar juist diep in het hart, in de ervaring van elke gelovige, die het leven door de Geest praktiseert. Naast

¹⁷¹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 104.

¹⁷² Murray, *Het Nieuwe Leven*, 241.

¹⁷³ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 94, 167.

¹⁷⁴ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 21

¹⁷⁵ Andrew Murray, *In de gebedsschool van Jezus*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.),162.

geloof in Gods Woord en de Heilige Geest zijn er ook nog de goede werken, waaruit de gelovige zekerheid kan verkrijgen. Murray probeert dit zorgvuldig te verwoorden. Volgens hem komt 'de verzekering door het geloof in de belofte' eerst, maar dan zal later daaruit voortvloeien 'de verzekering uit de werken'.¹⁷⁶ Hij wil daarmee zeggen dat het gezonde geloof wordt volmaakt uit de werken. Als dit achterblijft, dan is dat zorgelijk. Het boompje wordt geplant in het geloof, zonder vruchten. Maar als er de tijd van vruchten is, en zij komen niet, dan mag ik twijfelen, aldus Murray. Voor hem zijn geloof en gehoorzaamheid onafscheidelijk als wortel en vrucht, zoals al aan de orde is gekomen. Er is eerst de verzekering zonder vruchten door een levend geloof in Gods beloften; daarop volgt een meerdere verzekering uit de vruchten.

In de tweede plaats wil Andrew Murray met de inwoning van de Geest de levende realiteit van Christus' tegenwoordigheid in de gelovige benadrukken. Door deze inwoning is Christus zo werkelijk aanwezig en nabij, alsof Hij nog op aarde bij hen is.¹⁷⁷ Door de zondeval heeft de mens het goddelijke leven verloren, maar God de Vader verlangt ernaar om het goddelijke beeld weer te herstellen door Zijn Zoon Jezus Christus. Dit herscheppende en vernieuwende werk van de Heilige Geest kan alleen door inwoning in mensenharten. In Zijn Zoon openbaart God Zijn heilig beeld en door Hem aan mensen te tonen, nodigt God hen uit om Hem gelijk te worden door Hem in hun hart en leven op te nemen.¹⁷⁸

Vanwege Gods plan tot herstel geeft Murray veel aandacht aan de menselijke natuur van Jezus Christus. Jezus moest eerst Zelf als een graankorrel in de aarde sterven en door Zijn opstanding werd Zijn menselijke natuur verheerlijkt tot gemeenschap met de goddelijke. Toen de Geest op de Pinksterdag werd uitgestort, kwam Hij als de Geest van de verheerlijkte Jezus, de Geest van de vleesgeworden, gekruisigde en verhoogde Christus, de drager en de gever, niet van het goddelijk leven als zodanig, maar van dat leven, zoals het in de Persoon van Christus Jezus verweven was met de menselijke natuur.¹⁷⁹ Christus kwam niet alleen om de mensen van de vloek van de wet te verlossen, maar om de menselijke natuur zelf weer in gemeenschap met het goddelijk leven te brengen. Murray verwijst dan naar 2 Petrus 1:4 om te laten zien dat de gelovigen door wedergeboorte deel krijgen aan de goddelijke natuur.

Dit kon Hij doen, niet door Goddelijke Macht op de mens uit te oefenen, maar alleen langs de weg van vrije, morele en meest wezenlijke menselijke ontwikkeling. Vlees geworden zijnde, moest Hij in zijn eigen persoon het vlees heiligen en tot een geschikte en ontvankelijke verblijfplaats maken voor de inwoning van de Geest van God.¹⁸⁰

Wederzijdse doorwerking van de goddelijke en menselijke natuur is voor Murray van essentieel belang en noodzakelijk voor de verlossing en het herstel van Gods beeld in de gelovige. Het gaat Murray erom dat gelovigen in contact treden met de Geest van de verheerlijkte Jezus, zodat het leven van de heerlijkheid en de goddelijke kracht in de menselijke natuur tot stand komt.¹⁸¹ Hieruit kunnen we dus concluderen dat de heilsbetekenis van Christus' menselijke natuur een wezenlijk deel is van Murrays pneumatologie: de volmaakte vereniging tussen God en mens die in Jezus gerealiseerd werd.

¹⁷⁶ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 168.

¹⁷⁷ Murray, *De Geest van Christus*, 45-46.

¹⁷⁸ Murray, *De Geest van Christus*, 48.

¹⁷⁹ Murray, *De Geest van Christus*, 42.

¹⁸⁰ Murray, *De Geest van Christus*, 42.

¹⁸¹ Murray, *De Geest van Christus*, 44.

Murray is diep onder de indruk van de goddelijke inwoning in het zondige vlees. Hij trekt alle registers open om in lofprijzing en aanbidding te spreken over dit onderwerp.

In uw binnenste! In uw binnenste! In uw diepste wezen! Dit was Gods belofte. Geloofd zij God; Zijn Heilige Geest woont in mij!¹⁸²

Volgens hem is het 'Christus *werkelijk* in ons' een ongelofelijk en wonderbaarlijk geheim dat eeuwen en geslachten verborgen is geweest. Op de Pinksterdag daalde de Geest als een Persoon naar deze aarde om in mensen te wonen. Dit is de vrucht van Jezus' werk, dat gelovigen nu de persoonlijke tegenwoordigheid van de Heilige Geest op aarde bezitten. Zoals in Christus Jezus, de tweede Persoon, de Zoon kwam om de Vader te openbaren, en de Vader in Hem woonde en sprak, evenzo komt de Geest, de derde Persoon, om de Zoon te openbaren, en woont in Hem de Zoon, die in de gelovigen werkt.¹⁸³ De bedeling van de Geest is de bedeling van het goddelijk leven in de mens. De Geest is in de gelovigen om het leven en de zaligheid, die in Jezus voor hen bereid is, in hen over te planten en geheel het eigendom van de gelovigen te maken.¹⁸⁴

Elke gelovige heeft krachtens de verzoening recht en aanspraak op de volheid van de goddelijke Geest en op Zijn inwoning. De wonderbare sleutel tot alle rijkdommen van God is: 'Wie in Mij gelooft'. Door de gave van God wordt de Geest van Christus in al Zijn volheid eens en voor altijd, als een inwonende Geest geschonken, maar de gelovige zal Hem alleen ontvangen en bezitten naar de mate van zijn geloof.¹⁸⁵ Geloven betekent voor Murray in dit verband als 'een arme van geest' nederig en stil neerbuigen met de overtuiging dat je als gelovige niets bezit en dat een Ander, de onzichtbare Geest Zijn kracht en leven zeker zal schenken.¹⁸⁶ Het kan zijn dat de christen niets van de werking van de Heilige Geest bespeurt, maar dan nog moet hij het gewoon geloven dat de Geest in hem woont. Murray vermeldt echter niet op grond waarvan een christen dat moet geloven.

Moeilijk te doorgronden is Murrays gedachte dat de inwoning van de Geest ook gevolgen heeft voor onze persoonlijkheid. Hij schrijft hierover:

De Geest van Christus is de Geest van Zijn persoonlijk leven, die van onze persoonlijkheid bezit neemt en met onze geest getuigt, van wat Christus voor ons verworven heeft.¹⁸⁷

Een vraag die we hierbij kunnen stellen is: wordt door de inwoning van de Geest en de vereniging met Christus onze menselijke persoonlijkheid vervangen met de Geest van Christus' persoonlijke leven? Murray gelooft van wel en refereert in een aanhangsel van zijn boek *De Geest van Christus* naar de aantekeningen van de Tübinger hoogleraar Johann Tobias J.T. Beck (1804-1878) over de Geest en het werk dat Hij doet in de gelovigen en de Kerk.¹⁸⁸ Daarin wordt verwoord dat de Heilige Geest als een nieuwe persoonlijkheid ons 'inwendige zelf' wordt. De Heilige Geest wordt 'Het Eeuwige Leven Systeem' van onze nieuwe persoonlijkheid.

¹⁸² Murray, *De Geest van Christus*, 54.

¹⁸³ Murray, *De Geest van Christus*, 45.

¹⁸⁴ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 89.

¹⁸⁵ Murray, *De Geest van Christus*, 16.

¹⁸⁶ Murray, *De Geest van Christus*, 46.

¹⁸⁷ Murray, *De Geest van Christus*, 117.

¹⁸⁸ Murray, *De Geest van Christus*, 279-282. 'J.T. Beck heeft veel voor Murray betekend. Aan hem had hij te danken dat hij belangstelling kreeg voor de mystiek. Beck legde veel nadruk op wedergeboorte en heiliging. Bij hem en andere exponenten van de Vermittlungstheologie krijgt de heiliging meer aandacht dan de rechtvaardiging. Beck zag de rechtvaardiging meer als een scheppende en heiligende daad van God dan als een rechterlijke handeling.' Zie: Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 363.

Gods vernieuwende werk in het leven van een mens is voor Murray meer dan het eenzijdige werk van de Geest in het leven van een mens. Het is de Geest die intrek neemt, in de verborgen diepten van de menselijke geest om Zijn werk van vernieuwing te beginnen. Omdat er volgens Murray sprake is van een verborgen (mystieke) vereniging tussen de gelovige en Christus gaat het ten diepste ook om de gemeenschap met Christus door de Geest in de verborgen diepten van de menselijke geest. Wanneer gelovigen te weinig weten van de inwoning van de Geest, dan zullen ze ook een gebrekkig bewustzijn hebben van de tegenwoordigheid van Christus in hen. Ze zijn zich onvoldoende bewust dat iets goddelijks bezit van hen heeft genomen.

3.4.4 De volle Pinksterzegen: de vervulling door de Heilige Geest

In paragraaf 3.3.2 werd duidelijk dat Gods plan met de mens gelijkvormigheid aan Jezus Christus is. Murray heeft in zijn geschriften elke keer weer onderstreept dat dit alleen daadwerkelijk gestalte krijgt door de kracht van de Heilige Geest. In de twee voorafgaande paragrafen hebben we gezien dat een christen de inwoning van de Heilige Geest ontvangt en dat gebeurt tijdens de wedergeboorte als een zondaar zich overgeeft aan Jezus Christus. Dit is volgens Murray echter nog niet voldoende. Elke gelovige heeft namelijk 'meer' nodig: de 'volle' Pinksterzegen.

Murray maakt een duidelijk verschil tussen de inwoning en de vervulling door de Heilige Geest. In zijn bekende boekje *De volle Pinksterzegen* noemt hij 'de vervulling' zelfs prioriteit nummer één voor de Kerk. Hij schrijft dat de vervulling met Gods Geest het ene nodige voor de Kerk is, waar iedereen eendrachtig en met het gehele hart naar moet zoeken.¹⁸⁹ In de inleiding van zijn boekje noemt hij zes belangrijke hoofdpunten met betrekking tot dit thema, die als volgt samengevat kunnen worden:

- a. Gods wil is dat elke gelovige voortdurend onder controle van de Heilige Geest staat.
- b. Zonder Geestvervulling is het onmogelijk om te leven en te werken voor God.
- c. De vervulling met de Heilige Geest wordt in de Kerk weinig gezocht en ervaren.
- d. God wil de gelovige vervullen door de Heilige Geest; de gelovigen mogen dit met vrijmoedigheid verwachten.
- e. De grootste obstakels voor de Geestvervulling zijn het 'eigen ik' en de wereld, die beide de plaats van Christus innemen.
- f. De Geestvervulling wordt alleen een werkelijkheid door algehele overgave.

Door zijn onderricht met betrekking tot de vervulling door de Heilige Geest probeert Murray zijn lezer te overtuigen dat de christen op twee manieren kan leven.¹⁹⁰ De eerste categorie bestaat uit christenen die leven zoals onder het oude verbond: een leven van zwakheid, struikeling en teleurstelling.¹⁹¹ Deze christenen hebben 'iets' ondervonden van de Heilige Geest, maar hebben Hem nog niet ontvangen als een persoonlijke Gast. Een Gast, die in het hart van een gelovige wil komen wonen en daar blijven. Ze missen de kracht uit de hoge. De tweede categorie christenen hebben een 'beter en overvloediger leven' leren kennen, dat gekenmerkt wordt door de persoonlijke ervaring van 'volle vreugde' en 'de kracht van de verlossing'. Dit verschil moet volgens Murray door de christenen begrepen worden, zodat ze ervan doordrongen worden, dat het leven van de tweede

¹⁸⁹ Murray, *De volle Pinksterzegen*, 9.

¹⁹⁰ Murray, *De volle Pinksterzegen*, 14.

¹⁹¹ Murray, *De volle Pinksterzegen*, 16.

categorie Gods wil voor hen is. Alleen als de Kerk deze geestelijk gebrekkige toestand erkent en als zonde belijdt, zal ze terugkeren tot het niveau van de eerste Pinksterchristenen. De klacht van Murray gericht aan zijn medegelovigen was: gebrek aan goddelijke kracht tot bekering, ondanks de grote hoeveelheid aan genademiddelen. De schuld ligt niet alleen bij de kerkbezoekers, maar ook bij de voorgangers. Zij moeten in het bijzonder vol worden van de Geest, want een prediking in betoning van de Geest en van kracht zal dubbele zegen in de gemeente brengen.

Alleen het Woord van de dienaar van God die als een persoonlijk getuige en levend bewijs van de bediening des Geestes optreedt, zal volle ingang hebben in de harten van de mensen en voldoende invloed op hen kunnen uitoefenen.¹⁹²

Om helder te krijgen wat de vervulling door de Heilige Geest inhoudt, roept Murray zijn lezers op om na te denken over de Pinksterdag, omdat dit een spiegel is voor hen.¹⁹³ Pinksteren was belangrijk, omdat het een volledige ommakeer betekende voor de zwakke, gebrekkige, zondige discipelen, die drie jaar met Jezus waren omgegaan. Zij werden geheel nieuwe mensen, door een 'volkomen omwenteling' die de Heilige Geest in hen bewerkte. Het werd zichtbaar in de levens van deze discipelen. Het eerste en belangrijkste: de Persoon van Jezus kwam in hen wonen en bleef altijd permanent aanwezig in hun leven. In de tweede plaats ontvingen ze de Geest van Jezus, die alles in hen wilde werken, zodat de discipelen in de levensheiliging zouden vorderen. Verder stroomden hun harten over van de liefde van God en ontvingen de discipelen vrijmoedigheid om te getuigen. Het hele Woord van God ging voor hen open en ze kregen kracht om anderen te zegenen. Samenvattend: Het is de vervulling door de Heilige Geest – de volle Pinksterzegen – die de Kerk van Christus maken zal, zoals God haar hebben wil.

Het feit dat Gods kinderen de vervulling door de Heilige Geest missen, komt openbaar in hun dagelijkse leven.¹⁹⁴ Zulke christenen bezitten bijvoorbeeld geen kracht om de zonden te overwinnen of missen de kracht om zich van de wereld af te zonderen. Of zij vertonen – in gesprek en levenswandel, in motieven en verlangens – weinig van een hemelsgezind leven. Verder kan er door gebrek aan de Geest weinig standvastigheid en groei in het geloof zijn. Als gevolg van gebrek aan de volle Pinksterzegen is er dus weinig vrucht op het werk onder onbekeerden en weinig zelfopoffering tot dienstbetoon. Je bemerkt dat dit gebrekkige leven in de kerk Murray aangrijpt, als hij schrijft:

Overdenk de toestand van de Kerk op aarde, van de gemeente rondom u, van uw eigen hart, en zeg of er geen reden is om uit te roepen: 'De volle Pinksterzegen! Hoe weinig wordt die genoten! Besef in uw ziel de treurige waarheid: De Kerk lijdt aan één groot kwaad: haar ontbreekt de Pinksterzegen.

Het leven vanuit de volle Pinksterzegen is kenmerkend voor de heiligingsleer van Murray. Om hier wat dieper inzicht in te krijgen zal er nog wat meer gezegd moeten worden over zijn antropologie. Murray gebruikt de indeling van de trichotomie, de visie op de mens als bestaande uit geest, ziel en lichaam.¹⁹⁵ Het is namelijk van belang om duidelijkheid te krijgen over de plaats waar de Geest woont, en de manier waarop Hij werkt. Volgens Murray is de ziel de kern van de persoonlijkheid, de zetel van het zelfbewustzijn. Hier zetelt verstand, wil en gevoel. Deze ziel was de ontmoetingsplaats, de plaats van vereniging van lichaam en geest; aan de ene kant is de ziel verbonden met het lichaam en aan de andere kant verbonden met de geest. Door de geest, de zetel van het God-bewustzijn, heeft de gelovige contact met de geestelijke wereld en de Geest van God. Door het lichaam, de zetel

¹⁹² Murray, *De volle Pinksterzegen*, 20.

¹⁹³ Murray, *De volle Pinksterzegen*, 22-30.

¹⁹⁴ Murray, *De volle Pinksterzegen*, 40-48.

¹⁹⁵ Murray, *De Geest van Christus*, 258-262.

van het wereldbewustzijn, had de mens contact met de zintuiglijke buitenwereld. In de geest woont God, in de ziel het 'eigen ik', in het lichaam het verstand (de rede). Zolang de juiste relatie bestond en de ziel met het 'eigen ik' ondergeschikt was aan de geest, en daardoor aan God, was alles in orde. Met de zondeval gaf de ziel echter toe aan de verzoeking van de zintuigen en wees de ziel de heerschappij van de Geest af en werd zodoende slaaf van het lichaam met zijn zondige begeerten. De geest in de mens werd slapend, het werd een sluimerende macht. De ziel regeerde in plaats van de geest. De ziel met haar zelfzucht werd het heersend principe van het mensenleven. Hierdoor is de ziel onder de heerschappij gekomen van het lichaam, het vlees.

Om hierin verandering te krijgen is herschepping nodig. Alleen door wedergeboorte kan de geest van de mens weer levend worden gemaakt en vernieuwd. De geest van de mens moet levend gemaakt worden om een woonplaats voor Gods Geest te zijn. De Geest wordt de geest van de gelovige. Alleen dan zal er een gezindheid ontstaan om het 'eigen ik' en het vlees te verzaken. Het leven van het 'eigen ik', van het vlees, moet opgegeven worden, zodat de Geest steeds meer ruimte krijgt en zodoende kan werken. Heiliging is dat de Heilige Geest steeds meer gaat regeren over het vlees. Levensheiliging betekent voor de gelovige: het haten van zijn zielsleven om het ware leven te vinden: het leven door de Geest!

3.5 Algehele overgave en gehoorzaamheid

Gelijkvormig worden aan Jezus is niet een eenmalige ervaring maar een proces dat doorgaat totdat de gelovige sterft. Het gaat om de samenwerking tussen God en de gelovige.¹⁹⁶ Praktisch wordt gelijkvormigheid zichtbaar als de christen zich geheel aan God overgeeft en Hem in alles gehoorzaamt. Deze 'algehele overgave' en 'gehoorzaamheid' vallen onder de verantwoordelijkheid van de mens. Deze twee karakteristieke begrippen komen regelmatig terug in de boeken van Murray en in deze paragraaf zullen deze besproken worden.

Een steeds terugkerend begrip bij Murray is 'volkomen of algehele overgave'.¹⁹⁷ In het proces van levensheiliging en gelijkvormigheid aan Jezus vraagt God van de christen een commitment, een allesbeslissende, bewuste overgave. Een algehele overgave kan zich meermalen voltrekken in een soort nulpunt of dieptepunt, een moment van een crisis. Deze algehele overgave was ook een beslissend keerpunt in het leven van Petrus. Murray stelt dat het levensverhaal van Petrus de geschiedenis van elke gelovige moet zijn, indien hij door God tot een ware zegen gesteld wil worden.¹⁹⁸ Omdat het leven van Petrus voor Murray exemplarisch is voor elke gelovige, wil ik aan de hand daarvan uitwerken wat de ontdekking van het 'eigen ik' en de verlossing van het 'ik' betekent.

Petrus volgde al jaren de Heere Jezus, maar was nog niet op het punt gekomen waarin hij was gestorven aan zijn 'eigen ik', aldus Murray. Hij kende ten diepste zichzelf nog niet en kon daarom Jezus niet naar behoren volgen. Op het moment dat hij Zijn Meester verloochende, kwam de grote verandering. Petrus kon niet met Pinksteren vervuld worden door de Geest, voordat hij gebroken was in zijn eigen ijver voor Jezus. Hij moest eerst vernederd worden. Petrus handelde voor zijn nulpunt, zijn verloochening van Jezus, naar zijn eigen inzichten. Hij vertrouwde op zichzelf en zocht zijn eigen eer. Hij was vol trots en zelfvertrouwen. Petrus was eigenzinnig en vertrouwde op eigen

¹⁹⁶ Dit betekent niet dat de gelovige zegt: 'Heere, wil me helpen!', maar meer dat de gelovige ruimte geeft dat Christus alles in en door de gelovige kan doen, zoals Hij dat wil.

¹⁹⁷ Andrew Murray heeft ook boekje geschreven over deze thematiek. Andrew Murray, *Volkomen overgave*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.).

¹⁹⁸ Murray, *Volkomen overgave*, 60

wijsheid. Het was allemaal terug te brengen tot één woord: IK. De zelfzuchtige Petrus had wel zijn boten en netten verlaten, maar niet zijn eigen ik.¹⁹⁹ Christus leerde Petrus echter dat hij zichzelf moest verloochenen. De wortel van het ware discipelschap is dat de gelovigen verlost worden van het 'eigen ik', van de natuur die geheel onrein is, van het vlees dat geheel onder de macht van de zonde staat, aldus Murray. Er zijn daarom in de praktijk van het leven twee keuzes: of we verloochenen Christus of we verloochenen onszelf. Deze twee machten streeden in Petrus en in elke gelovige. Het is het werk van Jezus om de macht van het 'eigen ik' voor ons te ontmaskeren. Door de blik van Jezus brak het hart van Petrus. Hij kwam tot berouw, tot een diepte van vernedering. Dit keerpunt werd de ommekeer in zijn leven. Door deze gebeurtenis was Petrus' gehele natuur veranderd. Alleen zo kon Petrus vervuld worden met de Geest op de Pinksterdag. Alleen zo kon Petrus gelijkvormig worden aan Zijn Heiland en Meester.

Voor Murray is gelijkvormigheid aan Jezus verlost te worden van het 'eigen ik', het verkeerde in de mens. Verlost worden van eigenbelang, zelfvertrouwen, eigenliefde en eigenzinnigheid.

Het is alleen door Christus Jezus dat een christen hiervan bevrijd kan worden, aldus Murray.²⁰⁰ Niemand anders dan Christus Jezus kan de gelovige verlossen van de macht van het 'eigen ik'. Van de christen wordt gevraagd zichzelf voor Hem te vernederen. Het 'ja' tegen God heeft dus de overduidelijke consequentie voor het 'nee' tegen zichzelf. Praktisch betekent dit dat Jezus de plaats van het 'eigen ik' inneemt in de alledaagse beslissingen van het leven. Zonder de verloochening van zichzelf, het 'eigen ik', kan een christen niet gelijkvormig worden aan Jezus en kan hij niet leven door de Geest. De christen moet zichzelf eerst 'volledig' overgeven aan Jezus in Zijn zelfvernedering en dood, voordat de christen vervuld kan worden met de Geest van de verheerlijkte Christus. Dat is: zichzelf door de Geest van Pinksteren totaal laten beheersen, controleren en leiden, om zodoende op Hem te gaan lijken in de hele levenswandel. Murray moedigt de christen daartoe aan. De christen moet beginnen de verloochening van zichzelf te rekenen als het eerste en noodzakelijkste werk van elke dag. De grote hinderpaal op de weg naar het Pinksterleven is het op zichzelf gerichte leven van de christen. Het is nodig dat deze christen de zondigheid en de corruptheid van dit egocentrische leven in gaat zien. Het is dan niet in de eerste plaats belangrijk dat hij grove, zichtbare zonden doet, maar dat hij zichzelf in de plaats van God stelt. Het probleem is: zichzelf zoeken, zichzelf behagen en eren boven God. De christen wordt opgeroepen zichzelf te oefenen in wat Jezus wil gebruiken om hem te verlossen van zijn 'eigen ik'. Alleen dan zal de gelovige leren zijn eigen leven te haten als zijn ergste vijand, maar ook als Gods vijand.²⁰¹

In zijn boekje *In de school van gehoorzaamheid* (1891) benadrukt Murray dat naast de 'overgave van ons gehele wezen' het geloofsleven altijd gepaard gaat met absolute gehoorzaamheid.²⁰² Het christelijke leven is in de eerste plaats gehoorzaamheid en gehoorzaamheid is een kenmerk van waarachtige bekering.²⁰³ Het is een belangrijk accent in Murrays heiligingsleer. Daarom nog enkele gedachten hierover. Tegenover gehoorzaamheid staat volgens Murray zonde.²⁰⁴ Wanneer hij spreekt over gehoorzaamheid dan verbindt hij dit opnieuw met de Persoon van Jezus Christus door te verklaren dat God een welgevallen had aan de nederigheid en de gehoorzaamheid van Zijn Zoon tot

¹⁹⁹ Murray, *Volkomen overgave*, 57.

²⁰⁰ Murray, *Volkomen overgave*, 62.

²⁰¹ Murray, *De volle Pinksterzegen*, 55-56.

²⁰² Andrew Murray, *In de school van gehoorzaamheid*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.), 8.

²⁰³ Murray, *In de school van gehoorzaamheid*, 9-21.

²⁰⁴ Murray, *Het gebedsleven*, (Hoornaar, Uitgeverij Gideon, z.j.), 64-68.

in de dood aan het kruis. Daarom behoort het ook een belangrijk kenmerk te zijn van de gezindheid en de gehele levenswandel van een christen.

Door de gehoorzaamheid van die Ene zullen velen gerechtvaardigd worden. (...) Uw verhouding tot gehoorzaamheid is praktisch; u bent verlost van ongehoorzaamheid (die van Adam en die van u) en nu bent u slaven der gehoorzaamheid geworden. (...) Alles hangt af van onze kennis van en ons deel hebben aan de gehoorzaamheid als de toegang en de weg naar de volle vreugde van de gerechtigheid.²⁰⁵

Zoals een knecht in alle dingen zijn meester moet gehoorzamen, zo moet de overgave aan een stilzwijgende en onvoorwaardelijke gehoorzaamheid het wezenlijke kenmerk van het christenleven worden. Moeite heeft Murray met die christenen, die zichzelf verontschuldigen door te zeggen dat de zonde nu eenmaal niet is te vermijden en je elke dag wel moet zondigen. Murray verwoordt het als volgt:

Het is moeilijk te zeggen, hoe grote schade deze dwaling al heeft aangericht. Het is een van de voornaamste oorzaken dat de zonde van de ongehoorzaamheid zo slecht wordt herkend. Zelf heb ik christenen, toen zij spraken over de oorzaak van duisternis en zwakheid, half lachend horen zeggen: 'Ja, het is weer die ongehoorzaamheid'. Wij proberen zo spoedig mogelijk af te komen van een knecht die voortdurend ongehoorzaam is, maar het wordt niet ongewoon gevonden wanneer een kind van God elke dag weer ongehoorzaam is. Dagelijks wordt de ongehoorzaamheid erkend en toch blijft men ermee doorgaan.

Murray citeert Handelingen 5:32 om duidelijk te maken dat God de Heilige Geest geeft aan hen die Hem gehoorzamen. Ieder kind van God heeft de Heilige Geest ontvangen. De inwonende Heilige Geest behoort 'maatstaf' te worden met het specifieke doel om Hem gehoorzaam te zijn tot in de kleinste dingen. Wanneer de gelovige dat doet, dan kan en wil God hem begunstigen met verdere blijken van de kracht van de Geest. Maar wanneer de gelovige elke dag weer ongehoorzaam is, moet het hem niet verwonderen, dat zijn gebed om de Geest onbeantwoord blijft. Met verschillende teksten uit het Nieuwe Testament maakt Murray duidelijk dat na de opstanding van Christus het hele leven van de gelovige afhangt van gehoorzaamheid. Ook Christus leefde niet om Zijn eigen wil te doen, maar die van de Vader. Daarom kan Christus niet met Zijn Geest komen wonen in het hart van iemand, die zichzelf niet geheel en al overgeeft aan een leven van gehoorzaamheid. Deze gehoorzaamheid is zeer zeker mogelijk.

Eerst wanneer de ziel begrijpt, dat de vervulling van deze en andere beloften voor ons vaststaat in Christus en dat ons, zo stellig als de vergeving der zonden ons wordt verzekerd in Hem, ook kracht wordt gegarandeerd tegen nieuwe of vernieuwde aanvallen van de zonde, dan pas wordt begrepen wat het zeggen wil, dat het geloof ten volle kan vertrouwen op een volledige Christus en Zijn blijvende bescherming. Dat geloof werpt een volkomen nieuw licht op het leven der gehoorzaamheid. Christus acht het Zijn plicht om dat ieder ogenblik in mij tot stand te brengen, wanneer ik het Hem maar toevertrouw.²⁰⁶

3.6 De geestelijke strijd van de gelovige

Tot nu is beschreven hoe God door de Heilige Geest het nieuwe leven wil uitwerken in de harten van zondaren. Ook is er aandacht gegeven aan de menselijke verantwoordelijkheid in het navolgen van Jezus. In deze paragraaf zal het duidelijk worden dat dit niet allemaal vanzelf gaat en dat dit ook geestelijke strijd oplevert in het leven van de christen.

²⁰⁵ Murray, *In de school van gehoorzaamheid*, 22-30.

²⁰⁶ Murray, *Het gebedsleven*, 67.

Murray spreekt in zijn boek *Het Nieuwe Leven* over een tweeërlei geestelijke strijd.²⁰⁷ Eerst is de strijd van een ongelovige zondaar, die een beslissing moet nemen om in te gaan door de enge poort. Volgens hem wil God niet dat zondaren eindeloos blijven strijden om de enge poort binnen te gaan. Het is een wezenlijke strijd om in te gaan, die pijn kan kosten; maar die strijd hoeft volgens Murray niet jarenlang te duren. Volgens hem kan over deze strijd misverstand ontstaan als zondaren denken dat er sprake is van geestelijke strijd, terwijl de onrust en onvrede in hun harten veroorzaakt wordt door het strijden tegen God en Zijn roepstem. Het probleem is dan gelegen in het feit dat ze niet gewillig zijn om alles te verlaten en zich geheel aan de Heere over te geven.

Wanneer een zondaar door het geloof binnengaat door de enge poort, dan ziet Murray in de tweede plaats de levenslange strijd, vanwege velerlei vijanden die er zijn. Christenen krijgen te maken met de dorsvloer en listen van satan.²⁰⁸ Satan zit achter aardsgezindheid en de liefde tot de wereld, maar ook achter eigenliefde of liefdeloosheid, zelfzucht en zelfvertrouwen. Het 'eigen ik' en de satan kunnen het goed met elkaar vinden en zijn twee handen op één buik. Dit kan zelfs heel geraffineerd verstrengeld zijn. Murray vermeldt:

Onder de naam van den Geest te volgen luistert iemand naar de gedachten van zijn eigen hart. Hij ijvert voor den Heer, maar met een vleeschelijken ijver, waarin de zachtmoedigheid van het Lam Gods niet wordt gezien. Zonder het te merken, mengen zich met de werkingen des Geestes de bewegingen des vleesches, en terwijl hij roemt dat hij den Satan overwint, is hij in het geheim van hem verstrikt.²⁰⁹

Centraal staat in de geestelijke strijd het in diepe ootmoed gelovig zien op de Voorbidder en Leidsman, de Christus Die overwon. Verder ontvangt de christen alleen overwinning door *het geloof*, want de Bijbel spreekt over de *strijd van het geloof*.²¹⁰ Gelovig handelen is de meest zekere weg naar de overwinning. Opmerkelijk is dat voor Murray de strijd van het geloof niet betekent dat God de gelovige zal helpen in de strijd. Nee, het gaat erom dat de gelovige zicht moet krijgen op het feit dat hij in Christus in een vaste Burcht en Vesting is. Door het geloof is de gelovige in Christus en weet hij dat de vijand tegen zijn vesting niets kan inbrengen. Zolang de gelovige in de vesting – in Christus – blijft, is hij onoverwinnelijk.²¹¹ Wanneer de satan de gelovige probeert uit de vesting te lokken, dan moet de gelovige in Christus blijven, want dan krijgt de satan met Christus te maken. Hij zal dan strijden en overwinnen, omdat de Heere Jezus de overwinning heeft behaald en daardoor de gelovigen de macht en heerschappij heeft gegeven over de vijand. Op basis van passages uit het Oude Testament probeert Murray dit duidelijk te maken:

De strijd is niet uwe, maar Godes. (...) Vrees of moedeloosheid maakt ons zwak. Het geloof in de levende God vermag alles. In Christus is dat alles nog veel meer werkelijk en nabij. Gods macht werkt in ons, die geloven. Hij strijdt werkelijk voor ons.²¹²

De strijd van het geloof is volgens Murray geen burgeroorlog. Het is geen geestelijke schizofrenie, waarin de christen worstelt met een onrustig geweten en een machteloze worsteling om het goede te doen, maar uiteindelijk toch niet doet. Het probleem van deze christen is volgens Murray dat de persoon zichzelf wil overwinnen. Nee, hij moet zich overgeven en dan is die christen vrij en machtig om de vijanden van de Heere te bestrijden en te overwinnen.

²⁰⁷ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 117-121.

²⁰⁸ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 112-116, 119.

²⁰⁹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 115.

²¹⁰ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 119.

²¹¹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 119.

²¹² Murray, *Het Nieuwe Leven*, 120.

Om de strijd van de gelovige nog verder uit te diepen, komt nu de inwendige geestelijke strijd aan de orde. Murray heeft een duidelijke visie hoe twee belangrijke Bijbelse passages over deze inwendige strijd, namelijk de gedeelten uit Galaten 5 en Romeinen 7, geïnterpreteerd moeten worden.

De inwendige strijd in Galaten 5

Galaten 5 is een belangrijk Bijbelgedeelte dat over de inwendige strijd van de gelovige spreekt; de strijd tussen vlees en Geest. Murray betoogt dat de oorzaak dat een christen nog zonde doet, is gelegen in het feit dat hij toegeeft aan het vlees en niet door de Geest wandelt. Wanneer de gelovige door de Heilige Geest wandelt, dan zal hij de begeerten van het vlees niet volbrengen. Het vlees staat onder de wet en probeert de wet te gehoorzamen, maar door het vlees is de wet krachteloos en het pogen om goed te doen is vruchteloos.

In Galaten 5 gaat het over gelovigen die zich nog niet helemaal aan de Geest hadden overgegeven, aldus Murray.²¹³ Ze waren uit het leven in de Geest teruggevallen in het leven van het vlees. Ze worstelden met een 'gemengd leven' of een 'tweeërlei leven', aangezien ze voor een deel leefden door de Geest en voor een deel leefden naar het vlees. Paulus roept de gelovigen op tot de volle vrijheid: een geheel leven door de Geest. Wanneer de gelovige altijd alles in eigen kracht wil doen en in eigen kracht de wet wil volbrengen, dan heeft dat altijd een geest van dienstbaarheid en zelfveroordeling tot gevolg. Het andere leven, dat vrijgemaakt is van de wet, wordt geleid en gesterkt door de Heilige Geest om Gods wil te doen in Gods kracht. In een jonge christen is er altijd het gemengde leven. Hij moet het verschil leren verstaan tussen vlees en de Geest.²¹⁴ De zonde komt uit het vlees. Ook de bekeerde blijft in zichzelf onrein en vervloekt.²¹⁵ Een christen zondigt nog, omdat hij toegeeft aan het vlees en niet wandelt naar de Geest. Elke christen heeft de inwonende Geest, maar wandelt niet per definitie naar de Geest. In het begin merkt hij daar weinig van als gevolg van de innerlijke vreugde na zijn bekering. Als de zonde na verloop van tijd weer de overhand krijgt, dan ontdekt hij hoe groot zijn vertrouwen nog was in eigen kracht. Het probleem is dat het vlees onder de wet staat en probeert in eigen kracht de wet te houden. Zolang hij niet alles in het geloof van Christus verwacht, zal hij in deze strijd hopeloos falen. De Heilige Geest en de kracht van God moeten de plaats innemen van de wet en eigen kracht. Bij gezonde geestelijke groei is er geen eindeloze strijd.²¹⁶ Er wordt algehele overgave van zichzelf verwacht aan één geldend principe:

Door de Heilige Geest alleen geleid te worden, en eene weigering om aan het vleesch te gehoorzamen. De gelovige moet niet het vleesch bestrijden om het te overwinnen. (...) Wat hij moet doen is kiezen aan wien hij zich onderwerpt: door de geloofsovergave aan Christus om door de Geest in Hem te strijden, heeft hij eene Goddelijke kracht tot overwinning.²¹⁷

De enige taak van de gelovige in deze strijd is de hele dag te geloven, want uit het geloof komt alle zegening, kracht en overwinning van elke vijand.

De geestelijke strijd in Romeinen 6-7-8

Van Valen vermeldt dat er binnen de leer van Keswick veel gesproken werd over de betekenis van Romeinen 6-7-8.²¹⁸ Hij schrijft dat de betrokkenen bij Keswick met Romeinen 7, dat handelt over de geestelijke strijd, enige moeite hadden. Murray heeft zijn visie gegeven op Romeinen 7:14-26 en zegt

²¹³ Murray, *De Jubelbazuin*, 51-52.

²¹⁴ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 102.

²¹⁵ Murray, *Blijf in Mij!*, 29-30.

²¹⁶ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 121.

²¹⁷ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 121.

²¹⁸ Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 237.

dat in deze perikoop het leven van de christen en niet het leven van een onbekeerde zondaar onder woorden wordt gebracht.²¹⁹ Hij is van mening dat een duidelijk inzicht in het verband tussen Romeinen 7 en 8 *de sleutel* is om de strijd te verstaan tussen vlees en Geest.²²⁰ Een christen moet een geestelijke mens worden, die geheel onder controle van de Geest staat. Als de wedergeboren christen door de Geest wandelt, zal hij niet langer doen wat hij niet wil. Hij zal dan niet langer in de toestand van Romeinen 7 blijven. Hij zal dan niet langer als een wedergeborene nog zoeken om de wet te volbrengen. Hij leeft vanuit Romeinen 8; hij is vrijgemaakt van de Geest van de wet.²²¹

Murray is van mening dat in Romeinen 7 niet de gezonde christen aan het woord is, maar de christen die in eigen kracht en inspanning probeert te strijden tegen de zonde en zo heiliger wil worden. Het verwoordt de treurige strijd van de ziel die nog een gevangene en een slaaf is, die het leven in de vrijheid nog niet kent.²²² Het is de wedergeboren christen, zoals hij in zichzelf is met zijn nieuwe natuur, hartelijk verlangend – maar onmachtig – om de wet te volbrengen. Deze christen klaagt als iemand die in gevangenschap zit onder de wet van de zonde. Hij klaagt vanwege teleurstellingen en hulpeloosheid, vanwege zijn gebrek aan kracht om Gods wil te doen. In Romeinen 7 is ‘ik’ aan het woord, terwijl er over de Heilige Geest niet gesproken wordt. Als de gelovige in Christus blijft, dan is er overwinning over zonden. Murray adviseert:

Tracht niet langer om uw best te doen, en God te bidden en te vertrouwen om u te helpen. Neen, eer te zeggen: ‘De wet des Geestes des levens in Christus Jezus heeft mij vrijgemaakt van de wet der zonde en des doods.’²²³

Het werk van de gelovige is om de Geest in hem te laten werken, om zodoende door de Geest te wandelen, en verlost te worden uit het leven van de ellendige klacht ‘het goede dat ik wil dat doe ik niet’ tot het leven van geloof.²²⁴ Volgens Murray behoort de strijd in Romeinen 7 niet tot het gezonde, alledaagse christelijke leven. Het ‘normale’ geestelijke leven wordt verwoord in Romeinen 8: ‘In Christus zijn wij meer dan overwinnaars’. Binnen de setting van Keswick werd er, zoals gezegd, vooral veel aandacht gegeven aan de uitleg en het verstaan van Romeinen 6-7-8. De organisatoren en sprekers wilden de gelovigen door middel van onderwijs en lectuur opwekken tot een heilig leven. Men leerde dat de gelovige boven de strijd van Romeinen 7 uit kan komen als hij het gekruisigde leven in Romeinen 6 verstaat en leeft door de Geest, zoals verwoord in Romeinen 8. De boodschap van Romeinen 6 werd gezien als de sleutel tot de heiliging, vanwege de positie van de gelovige; de sterke nadruk op ‘in Christus’ en ‘met Christus te zijn’. Vanuit deze wetenschap leven betekent vreugde, troost, vrede en bevrijding. Dit is het gezonde en normale leven van de christen. Murray interpreteert Romeinen 7 op dezelfde manier, wanneer hij schrijft:

Rom. 7 beschrijft de altijdblijvende gesteldheid van den Christen, beschouwd als vernieuwd, maar niet door het geloof de kracht van den Heiligen Geest ondervindende; Rom. 8 zijn leven in de vrijheid, die de Geest Gods werkelijk geeft van de macht der zonde.²²⁵

Een gelovige zal altijd blijven ervaren wat er in Romeinen 7 wordt geschreven, wanneer hij niet de kracht van de Geest zoekt en ondervindt. Hij zal blijven ‘hangen’ in een leven van vallen en opstaan. Romeinen 7 is voor Murray weliswaar geen (definitief) gepasseerd station, maar is volgens Murray

²¹⁹ Murray, *De Geest van Christus*, 128-135.

²²⁰ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 105.

²²¹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 104.

²²² Murray, *Geheilig in Christus*, 40.

²²³ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 104.

²²⁴ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 104.

²²⁵ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 105.

wel een station dat passeerbaar is. Wanneer de gelovige niet leeft vanuit de kracht van de Geest, dan zal hij weer sterk de klacht van Romeinen 7 ondervinden. Vooral een gebrek aan kennis m.b.t. de beloften van het nieuwe verbond is volgens Murray de oorzaak dat veel christenen blijven steken in Romeinen 7 en een mager christenleven ten toon spreiden. In hoofdstuk 3.3.3 is al aan de orde gekomen dat Murray dit ook wijt aan het eenzijdig beklemtonen van de plaatsvervangende van het kruis, zoals geleerd door de Reformatie.

Samenvattend kunnen we zeggen dat Murray aandacht geeft aan de strijd tegen de inwonende zonde in het leven van de gelovige. De gelovige moet zich in het geloof de kruisiging van zijn oude mens toe-eigenen (Romeinen 6) en leren leven door de kracht van de Geest (Romeinen 8). Zijn identiteit ligt in de gestorven en opgestane Christus, die door Zijn Geest in hen woont. Murray roept niet veel op tot zelfonderzoek om de verdorven aard van de gelovige onder ogen te zien. Toch ontbreekt het niet. Een enkele keer roept hij op om het eigen hart te bezien en te onderzoeken om de corruptheid van de zonde te ontdekken. De gelovige zal dan zijn boosaardige karakter, zijn zondige haatdragendheid en goddeloosheid tegenkomen, die samengevat kan worden in de woorden: vijandschap tegen God.

Daar kunt u zich dan voor de geest halen, dat u een kind van God bent en toch zondigt en de zonde soms toestaat te volbrengen, waar ze zin in heeft. Zou het niet op zijn plaats zijn, dat u met schaamte uitriep: "Wee mij om mijn zonde" en "Ga weg van mij, Here, want ik ben een zondig mens"? (...) De zonde is ook in staat, om de mensen zo te verblinden, dat ze haar ware aard niet herkennen. Zelfs een christen vindt een excuus in de gedachte, dat hij nooit volmaakt kan zijn en dagelijks gedwongen is te zondigen. Hij is zo gewoon aan de gedachte van zondigen, dat hij over de zonde bijna niet meer bedroefd kan zijn.²²⁶

3.7 Het overwinningsleven

In 1913 – vijf jaar voor zijn dood – schreef Andrew Murray het boekje *Het gebedsleven*. Hij schreef dit voor predikanten en het lijkt wel een soort erfenis met zijn belangrijkste thema's, die Murray koste wat het kost graag door wilde geven aan de jongere generatie. Twee hoofdstukken zijn helemaal gewijd aan het onderwerp 'een rijker leven', 'het overvloedige leven' of 'een overwinningsleven'.²²⁷ Met de woorden uit Johannes 10:10 probeert Murray duidelijk te maken dat de Heere Jezus naar deze aarde was gekomen om de gelovigen een leven van overvloed te schenken. Met een alledaags voorbeeld maakt hij duidelijk dat een mens kan leven en toch door gebrek aan voeding of ziekte geen kracht bezit. Het is mogelijk dat de gelovigen maar een beperkte kennis hebben van de werking van de Heilige Geest, namelijk zoals de Geest werkte onder het oude verbond.²²⁸ En dat is volgens Murray nu het verschil tussen het oude en nieuwe verbond.

In het eerste, onder de Wet, was er ongetwijfeld leven, maar niet de overvloed van genade van het nieuwe verbond. Christus had Zijn discipelen leven gegeven, maar het overvloedige leven konden zij slechts ontvangen door de opstanding en de gave van de Heilige Geest.

Met enkele Bijbelteksten die spreken over overwinning, overvloed en kracht wil Murray de lezer overtuigen dat alle echte christenen een rijker leven hebben ontvangen, dat Jezus wil schenken.²²⁹ Maar wat bedoelt hij nu met dit rijkere, overvloedige leven? Hij zegt hierover:

²²⁶ Murray, *Het gebedsleven*, 56-57.

²²⁷ Murray, *Het gebedsleven*, 40-44, 64-74.

²²⁸ Zie hiervoor Maris, *Geloof en ervaring*, 115-116.

²²⁹ Murray noemt hier: 1 Timotheüs 1:14; Fillipenzen 4:13; 1 Korinthe 15:57 en Romeinen 8:37.

Het overvloedige leven betekent dat ons hele bestaan helemaal wordt geleid door de kracht van de Heilige Geest. (...) Het is niet meer en niet minder dan het volle leven van Christus de Gekruiste, de Opgestane en Verheerlijkte, die doopt met de Heilige Geest en zich in ons hart en leven openbaart als Heere van al wat in ons is.²³⁰

Kortom: het is een leven waarin de christen zijn hele bestaan, zijn denken en handelen brengt onder het beheer van Jezus als Kurios, als absolute Heer en Koning van zijn leven. Een leven onder controle van de Heilige Geest, waarbij hem van Gods kant overvloedige genade geschonken wordt. In de praktijk komt het onder andere hier op neer dat een christen een diepe vrede in zijn hart kan ervaren als hij al zijn zorgen op Christus werpt. Dat het door het geloof mogelijk is om zijn gedachten van verkeerde fantasie te reinigen. Dat het mogelijk is in alles Gods wil te zien en die zingend, en niet zuchtend te aanvaarden. Dat het mogelijk is om elke dag en ieder uur in zijn wils- en gevoelsleven alle bitterheid, woede, toorn en kwaadsprekerij te verwijderen. Ja, dat het mogelijk is om zo sterk te worden dat hij zijn toevlucht geheel en al bij Gods kracht zoekt. Praktisch gezien kunnen dus grote zwakheden omgebogen worden in grote kansen.

Op het terrein waar voorheen onze grootste zwakheid lag, ontdekken dat de dingen die eerst al onze plannen vernietigden om geduldig, rein of nederig te zijn, ons nu ineens de kans geven om de zonde krachteloos te maken – door Hem die ons zijn liefde bewees, en ons bereidwillig maakt en een gezegend besef geeft van Zijn aanwezigheid en kracht.²³¹

Het overwinningsleven kun je volgens Murray uit twee oogpunten bekijken: vanuit God bezien en vanuit de christen bezien.²³² Vanuit God bezien betekent het dat God Zijn Zoon Jezus Christus in al Zijn volheid openbaart in het hart, als:

- a) **Christus de Gekruisigde.** Gods Geest onthult dat de gelovige – naast ‘de verzoening door voldoening’ – zicht krijgt op het feit dat hij met Christus gekruisigd is, zoals verwoord in Galaten 2:20. God wil door de Heilige Geest voor de gelovigen de kracht van Zijn kruis en dood openbaren en wat het betekent om in de dagelijkse praktijk met Hem te sterven.
- b) **Christus de Opgestane.** De Heilige Geest onthult voor de gelovigen de waarheid uit Efeze 1:19-20. Met de dezelfde grote kracht waarmee God in Christus werkte toen Hij Hem opwekte uit de dood, wil God het opstandingsleven – gekenmerkt door Gods kracht die wonderen doet – in de gelovigen openbaren. Wanneer de christen de opgestane Christus gelovig vertrouwt, zal Hij kracht geven te midden van beproevingen en verleidingen in deze wereld.
- c) **Christus de Verheerlijkte.** Gods Geest onthult dat alleen de verheerlijkte Christus vervult met Zijn Geest. De gelovige krijgt inzicht dat de opgevaren en verheerlijkte Christus niets liever wil dan hem vol te maken met Zijn Geest en kracht. Het leven dat een christen moet zoeken is de verbondenheid en geloofsvereniging met de verheerlijkte Christus.

Murray vermeldt duidelijk dat in Christus alles te verkrijgen is wat voor het christenleven nodig is. Alleen door Christus en de Heilige Geest kan het christenleven in overeenstemming gebracht worden met Zijn leven en sterven.

²³⁰ Murray, *Het gebedsleven*, 42,44.

²³¹ Murray, *Het gebedsleven*, 74.

²³² Murray, *Het gebedsleven*, 68.

Het ligt alles in Christus besloten. (...) Omdat het Zijn werk is, zal de waarachtige ervaring van dat alles maken dat we ons aan Zijn voeten steeds dieper buigen en dat we leren dorsten en verlangen naar meer.

Vanuit de mens gezien gaat het om de vraag hoe een christen werkelijk als overwinnaar kan leven.²³³ Aan de hand van Openbaring 2 en 3 neemt Murray zijn lezers mee naar de zeven teksten met de vermelding 'wie overwint'. Deze beloften werden gegeven aan gelovigen, die hun eerste liefde waren kwijtgeraakt, die levend dood waren en die als lauw en zelfgenoegzaam werden gekenmerkt. Er is dus voor iedere christen een overwinningsleven mogelijk, maar het komt niet zomaar aanwaaien. Vanuit de mens gezien zijn er *voorwaarden* en *obstakels* die weggeruimd moeten worden. De 'kroon van overwinning' kan alleen ontvangen worden in de weg van berouw en een juiste verhouding tot Christus. Dit laatste heeft alles te maken met algehele overgave, gelovig volhouden en een voortdurend omgaan met Hem. Met berouw bedoelt Murray dat de christen opnieuw de geraffineerdheid van de zonde ontdekt en er achter komt dat hij de kracht mist om het goede te doen, terwijl hij dat wel graag zou willen doen. Het betekent erkennen en er diep van overtuigd zijn dat er in hemzelf niets goeds woont en dat hij in de Heere Jezus wel al het goede ziet dat nodig is om als kind van God te leven.

Ten slotte laat Murray aan de hand van een getuigenis van de Anglicaanse bisschop Handley Moule (1841-1920) zien dat met de uitdrukking 'overwinningsleven' er snel verkeerde interpretaties worden gegeven.²³⁴ In de eerste plaats is overwinningsleven geen perfectionisme, 'een boven de zonde verheven zijn'. Hij spreekt dit krachtig tegen door te zeggen dat het overwinningsleven geen leven van zondeloosheid in het vlees of in de mens is. Integendeel, het is een nieuwe ervaring hoe Jezus een mens met een zondige natuur kan bewaren voor zonde. Het is een ervaring, die een christen duidelijk maakt van wat Christus wil doen voor hem, die zich geheel aan Hem overgeeft.

3.8 Evaluatie

In deze afrondende paragraaf wil ik graag enkele karakteristieke aspecten van Murrays heiligingsleer samenvatten en evalueren en tevens van een enkele kanttekening voorzien.

De heiligingsleer is bij Murray opgekomen uit grote zorg over de geestelijke toestand van de kerk in zijn dagen. Hij was van mening dat de kerkmensen geestelijk ver onder de maat leefden. In alle toonaarden neemt hij afstand van kerkmensen die proberen hun zonden goed te praten om zodoende verder te kunnen blijven leven in een slordig en comfortabel leven, waar het kruis van Christus en de vervulling door de Geest niet centraal staan. Murray constateerde onder de kerkmensen in zijn dagen een vleselijke en gearriveerde levenshouding, evenals belijdende leden die geen zekerheid van het persoonlijk heil hadden. Dat baarde hem grote zorg. Zijn optreden en schrijven moeten we in deze context plaatsen. Murray wilde met zijn spreken en schrijven de mensen wakker schudden en terugbrengen naar de rijkdom van het Woord en Gods beloften.

²³³ Murray, *Het gebedsleven*, 68-74.

²³⁴ Murray, *Het gebedsleven*, 73. Moule was een tijdgenoot van Andrew Murray. Murray typeert hem als een zeer bescheiden man van fijngevoelige vroomheid. In eerste instantie was Moule afstandelijk ten aanzien van de Keswick conferenties, omdat hij bang was voor perfectionisme. Op vakantie in Schotland kwam hij onverwachts in aanraking met enkele Keswick aanhangers. Hij hoorde daar een toepspraak en kwam tot de overtuiging hoe Schriftuurlijk het onderwijs was. Hij ontving licht over deze materie en kwam zelf, als gevolg van overgave, tot een nieuwe ervaring.

Rechtvaardiging en heiliging

In paragraaf 3.1 werd geconstateerd dat bij Murray niet de rechtvaardiging, maar de heiliging een centrale rol speelt. Volgens hem is het doel van de rechtvaardiging de heiliging van het leven. Heiliging betekent voor Murray het doen van goede werken en het voortbrengen van vruchten die uit het rechtvaardigmakend geloof voortvloeien. Heiliging heeft een ethische uitwerking in de praktijk van het christenleven. Murray spreekt wel over de rechtvaardiging, maar slechts sporadisch. Wanneer hij uitleg geeft over de rechtvaardiging, dan spreekt hij met twee woorden: rechtvaardiging is zowel rechtvaardig*verklaring* als ook rechtvaardig*making*. Murray benadrukt het tweede veel meer dan het eerste. Rechtvaardiging is de wezenlijke eenmaking van de zondaar met de gestorven en opgestane Christus. Er ligt dus veel minder nadruk op de rechtvaardigverklaring: de toerekening 'van buitenaf' van de gerechtigheid van Christus. De leer van de rechtvaardiging is dus niet exclusief forensisch.

Een juist zicht op de rechtvaardiging is wel belangrijk voor de geloofszekerheid van de jonggelovigen, maar veel belangrijker is dat ze zich er bewust van moeten zijn dat ze nu als rechtvaardigen in het leven staan. Murray is bang dat een te sterke nadruk op de juridische kant van de rechtvaardiging het aspect van 'het worden van een rechtvaardige in woord en daad' verloren gaat. Hij benadrukt daarom sterk de daadwerkelijke rechtvaardig*making* en verbindt de vrijspraak op deze manier erg nauw met de levensheiliging.²³⁵ De gelovige kan daarom absoluut niet meer verder leven in een duister leven van ongerechtigheid. Het leven van de gerechtvaardigde gelovige wordt voortaan gekarakteriseerd door het leven van de gekruiste, opgewekte en verheerlijkte Christus: deze vormt zowel de oorzaak als het karakter van de nieuwe positie van de gelovige. De rechtvaardiging leidt tot een leven in de gerechtigheid, een leven gekarakteriseerd door de praktische gerechtigheid van de opgestane Christus Zelf. Als Murray al afwijkt van de gereformeerde traditie en belijdenis, een punt waar we later op terug komen, dan doet hij dat volgens mij vanuit zijn concrete zorg over de kerkelijke toestand en beroept hij zich daarbij vooral op het Nieuwe Testament.

Murray omschrijft levensheiliging als een voortgaande vernieuwing in de mens, oftewel het leven van Jezus Christus in de gelovigen. De norm voor de heiligheid van de gelovigen is de heiligheid van God Zelf. Een zondaar krijgt pas deel aan Gods heiligheid bij persoonlijke wedergeboorte, die begint met de bewuste geloofsdaad. Er komt dan een ommekeer en daar begint het geestelijke leven. De ommekeer moet worden uitgewerkt in gehoorzaamheid, algehele overgave, zelfverloochening, toewijding en navolging. Alleen in die weg zal de heiligheid van God zich praktisch manifesteren in het leven van de gelovige. Ware heiliging wordt een werkelijkheid in de geest van de liefde, maar het proces van heiliging gaat volgens Murray ook weer niet vanzelf. Hij legt aan de ene kant een sterke nadruk op de voorzieningen, die God in Christus wil schenken; maar tegelijk legt hij ook een zeer sterke nadruk op de menselijke verantwoordelijkheid. Er zijn allerlei voorwaarden waaraan de gelovige moet voldoen, voordat hij de vervulling met de Geest in alle volheid kan ontvangen. De belangrijkste voorwaarden voor Murray zijn: algehele overgave, zelfverloochening en gehoorzaamheid.

²³⁵ Het is opmerkelijk dat Andrew Murray in zijn Catchismuspreek over Zondag 23 Habakuk 2 vers 4 citeert om de rechtvaardiging uit te leggen. Dit vers gaat namelijk in de context van Habakuk veel meer over de praktische gerechtigheid, dan de toegerekende gerechtigheid van Christus. Aangezien Murray de tekst alleen aanhaalt, maar geen verdere uitleg geeft, is het niet de achterhalen waarom Murray deze tekst uit het Oude Testament aanhaalt. Andrew Murray, *Versamelde werke Deel X*, 227-240.

In enkele passages blinkt Murray niet uit in helderheid wanneer hij over de wedergeboorte spreekt. Evenals Calvijn verstaat hij meestal onder wedergeboorte de wedergeboorte in ruimere zin, als een proces van heiliging. Murrays heiligingsleer heeft als focus dat Christus – door het vernieuwende werk van de Heilige Geest – daadwerkelijk gestalte krijgt in de gelovige. Hij maakt duidelijk onderscheid tussen de indicatief en de imperatief van de heiligmaking. ('je bent in Christus heilig' – positie) en de imperatief ('wees heilig – aansporing). De achterliggende gedachte is dat bij de wedergeboorte een gelovige geestelijk één gemaakt wordt met Christus. Op het moment dat hij tot geloof komt wordt hem niet alleen de gerechtigheid van Christus toegerekend maar ook de heiligheid van Christus. Christus is voor de gelovigen zowel tot gerechtigheid als tot heiligheid geworden (1 Kor. 1:30). Paulus zegt dat de christenen geheiligd zijn in Christus (1 Kor. 1:2). Die heiligheid wordt verkregen door het geloof in Christus (Hand. 26:18). God ziet de gelovige niet alleen als rechtvaardig maar ook als heilig. Die heiligheid is volkomen omdat het de volkomen heiligheid van Christus is. In die zin worden alle gelovigen heiligen genoemd (Rom 1:7; 1 Kor. 1:2; Efeze 1:1). Dit is wat wel de positionele of objectieve heiliging van de gelovige wordt genoemd.²³⁶ Dat kun je ook aanduiden als de indicatief van de heiligmaking. Daarnaast zijn er in de Bijbel ook de aansporingen (bevelen of opdrachten) om heilig te leven en is er sprake van een steeds voortgaande groei in heiligheid. Dit wordt ook wel de praktische of subjectieve heiliging genoemd, hier aangeduid als de imperatief van de heiligmaking. Murray sluit zich bij dit tweeledige onderscheid aan.

Heiliging is samengevat: de gelovige zal steeds heiliger worden, omdat hij alreeds in Christus daadwerkelijk heilig is. Murray leert een positionele heiliging, die elke gelovige vanaf zijn wedergeboorte bezit en een praktische heiliging als deel van de geestelijke volwassenwording.

Gelijkvormigheid aan Jezus

Een centraal thema binnen Murrays heiligingsleer is de gelijkvormigheid aan Gods beeld. Dat is Gods plan met de mens. Door te zien op de heerlijkheid van God wordt de gelovige door de Geest naar hetzelfde beeld getransformeerd. Het zien op Jezus zorgt er voor dat de gelovigen Zijn beeld gelijkvormig worden. De hoofdkenmerken van het beeld van de goddelijke heerlijkheid in Christus zijn Zijn nederigheid en Zijn zelfopofferende liefde. Bij Murray is het telkens terugkerende doel dat Jezus Christus steeds meer zichtbaar wordt in de gelovige. Dit leven van Jezus heeft dus invloed op de hele mens, inclusief zijn gezindheid en karakter. Heiliging bij Murray betekent dus ook innerlijke vernieuwing van de mens.

Het belangrijkste obstakel in het gelijkvormig worden aan Jezus is het 'eigen ik'. Wanneer de christen met vallen en opstaan – door mislukkingen en crises – verlost wordt van het zelfgerichte leven, dan ontstaat geestelijke groei. De gelovige gaat steeds meer op Jezus Christus lijken, doordat het 'eigen ik' verdwijnt en Christus in hen gestalte krijgt. In het proces van levensheiliging en gelijkvormigheid aan Jezus vraagt God van de christen een allesbeslissende overgave of keuze om Hem na te volgen. Dit betekent een bereidheid van de gelovige om met hoofd en hart onvoorwaardelijk gehoorzaam te zijn aan Jezus als Kurios, als Heere van zijn leven. Wie Jezus wil volgen, moet volgens Murray er vrijwillig voor kiezen om het kruis op zich te nemen en dat is een kwestie van zelfverloochening. Het grote probleem in het leven van de christen is dat het 'eigen ik' de weg van zelfverloochening achter Jezus aan niet wil gaan. Murray beschrijft in veel van zijn boeken het proces van verlost te worden van het zelfleven of op het 'eigen ik' gerichte leven.

²³⁶ Willem J. Ouweneel, *Het heil van God*, (Heerenveen: Uitgeverij Medema, 2010), 273.

Dit illustreert hij aan de hand van het leven van Petrus. Soms beschouwt Murray vrij gemakkelijk bepaalde levensgeschiedenissen uit de Bijbel als exemplarisch voor alle christenen. De levensgeschiedenis van Petrus behoort volgens hem de levensgeschiedenis van iedere christen te zijn. Zoals Petrus door algehele crisis en overgave verlost moest worden van zijn 'eigen ik', zo ook elke gelovige. Alleen in deze weg kon Petrus geschikt gemaakt worden om de volheid van de Geest te ontvangen. Persoonlijk denk ik dat Murray hier hermeneutisch te kort door de bocht gaat. We lezen immers van de andere discipelen dat ze ook vervuld werden met de Geest; van hen lezen we echter niet dat ze op dezelfde manier als Petrus eerst op een nul- of dieptepunt moesten komen.

Christologie en pneumatologie

Bij Andrew Murray constateer ik een grote samenhang tussen zijn christologie en zijn pneumatologie. Als hij spreekt over gelijkvormigheid aan de Persoon van Jezus Christus dan spreekt hij tegelijkertijd over de Persoon en het werk van de Heilige Geest. Het gaat Murray erom dat de gelovige zich bewust wordt van de levende realiteit van Christus' tegenwoordigheid in hem. Er is bij Murray een onlosmakelijke band waarneembaar tussen Christus en de Geest, want om van de Heilige Geest vol te zijn, is niets anders dan van Jezus vol te wezen. In Christus is de gelovige heilig, maar de Heilige Geest werkt dit geheim uit in het leven. Binnen de pneumatologie ligt bij Murray de nadruk op het vervuld worden door de Heilige Geest. Door de kracht van de Heilige Geest is de christengelovige in staat om het heilige beeld van God en de gelijkvormigheid aan Jezus zichtbaar te maken in deze wereld. Murray kijkt in zijn boekjes vaak positief kritisch naar de Reformatie. Aan de ene kant hebben de reformatoren de boodschap van de rechtvaardiging weer onder het stof vandaan gehaald, maar aan de andere kant hebben de reformatoren weinig zicht gehad op de inwoning van de Heilige Geest en het overvloedige geestelijke leven dat Hij in de gelovige wil uitwerken. Het voortdurende appel van Murray is dat de Kerk weer terug zal keren naar Pinksteren. Daarmee bedoelt hij dat de christenheid zich geheel moet laten leiden en beheren door de Heilige Geest.

Een belangrijk aspect dat Murray benadrukt in zijn heiligingsleer is dus de inwoning van Christus in de gelovige. Heiliging betekent dat God Zijn eigen heiligheid in en door de levens van de gelovigen etaleert, in totale afhankelijkheid en overgave, in geloofsgerichtheid op Jezus Christus. In dit kader is het beeld van de Wijnstok en de ranken (Johannes 15) een geliefd Bijbelgedeelte voor Andrew Murray: het blijven in Jezus als het verkeren in een voortdurende, innige geloofsvereniging met Jezus.²³⁷ De mate van praktische heiliging wordt volgens Murray alleen bepaald door de mate van het blijven in Jezus. Door de Heilige Geest wordt het heilige leven van Jezus voortdurend meegedeeld, de werkingen van het vlees gedood en het leven naar Gods wil in de gelovigen gewerkt.

Dogmatische kanttekeningen zijn er wel te plaatsen bij Murrays visie op de 'wezenlijke vereniging' van Christus met de gelovige. Het gaat Murray erom dat gelovigen in contact treden met de Geest van de verheerlijkte Jezus, zodat het leven van de heerlijkheid en de goddelijke kracht in de menselijke natuur tot stand komt. De heilsbetekenis van Christus' menselijke natuur vormt een wezenlijk deel van Murrays pneumatologie. De volmaakte vereniging tussen God en mens is in Jezus gerealiseerd. Wanneer je specifieke passages van Murray rondom dit thema bestudeert, dan kom je daar mystieke trekjes tegen. De consequenties van zijn inzichten komen dan hierop neer dat de gelovigen hun individualiteit verliezen en als het ware 'opgaan in God', alsof ze niet meer op aarde

²³⁷ Murray heeft één van zijn boekjes de titel gegeven: 'Blijf in Jezus' en niet 'Blijf in Christus'. Met dit accent wil hij duidelijk maken dat het de roeping van de gelovige is om hier op aarde het leven van Jezus tentoon te spreiden. Zoals Jezus hier op aarde geleefd heeft, zo moet de christen idem hier op aarde leven, zoals verwoord in 1 Johannes 2 vers 6. Jezus is de norm en het voorbeeld van de heiligheid van de gelovigen.

zijn. Bij Murray is er echter geen sprake van een zodanige mystieke vereniging met Christus dat daarbij het 'geloof' wegvalt. Ook is er bij hem geen sprake van een werking van de Heilige Geest waarbij het Woord en de verkondiging overbodig wordt. In een ander verband leert Murray dat door de inwoning van de Geest en de vereniging met Christus onze menselijke persoonlijkheid vervangen wordt door de Geest van Christus' persoonlijke leven. Omdat Murray niet verduidelijkt wat hij hiermee bedoelt, kan ik niet beoordelen of hij hier Bijbelse grenzen is overschreden.

Geestelijke strijd en Romeinen 6-7-8

Een ander terrein waarover Murray binnen het kader van de levensheiliging heeft geschreven, is de geestelijke strijd (zie paragraaf 3.6). Murray geeft verhoudingsgewijs veel meer aandacht aan de inwendige strijd in de gelovige, dan de strijd die de gelovige heeft te voeren tegen de satan. De boodschap van Romeinen 6-7-8 heeft een belangrijke plaats in de heiligingsleer van Andrew Murray. Kenmerkend voor de heiligingstheologie van Murray is het onderscheid tussen de twee verschillende aspecten van het kruis: de *plaatsvervangende* en de *gemeenschap* van het kruis. De bevrijdende boodschap is dat de schuldverslagen en veroordeelde christen voor zijn redding het plaatsvervangende Offerlam – Jezus Christus – mag aannemen als Zijn Redder en Zaligmaker. Maar onlosmakelijk daaraan verbonden is dat de gelovigen één gemaakt zijn met de gekruiste, opgestane en verheerlijkte Christus. Ja, de gelovige is zelf samen met Christus gekruisigd en opgestaan. Dit heeft praktische consequenties voor de levensheiliging. De kruisiging van het vlees is essentieel voor een heilig leven, waarin Christus zichtbaar wordt. Deze tweevoudige boodschap van het kruis moet door openbaringskennis door de Heilige Geest 'ontdekt' worden. Murray stelt dat de tweevoudige boodschap weinig verstaan wordt en van cruciaal belang is voor de levensheiliging. Murray is de mening toegedaan dat de gelovigen door Christus' verlossing volkomen bevrijd zijn van de schuld en de vloek van de zonde, maar ook – positioneel – bevrijd zijn van de macht en heerschappij van de zonde. Positioneel betekent krachtens de positie in Christus die een gelovige bij zijn bekeerung ontvangt. Door zijn eenheid met Christus zijn er allerlei dingen met hem gebeurd. Hij is ondermeer met Christus gekruisigd en opgewekt. Dat is zijn positie in Christus. Op grond van het medegekruisigd zijn met Christus is de christen op dit moment al rechtens vrij van zonde (Rom. 6).

De vraag is of de gelovige zich deze volkomen bevrijding door het geloof ook daadwerkelijk toe-eigent. De Heidelbergse Catechismus spreekt andere taal; in antwoord 56 wordt gesproken over de zondige aard, waarmee de gelovigen hun leven lang te strijden hebben. Murray wijkt dus in een bepaald opzicht af van de gangbare gereformeerde visie. Op verschillende plaatsen stelt Murray vast dat de zondige natuur nog steeds in de gelovige aanwezig is. Murray leert dus niet, zoals de jonge John Wesley, dat bij volkomen heiliging onze zondige natuur wordt weggenomen en aan alle dadelijke zonden een einde wordt gemaakt.²³⁸ Daarin stemt hij dus overeen met de gereformeerde traditie. Bij Murray wordt er echter verhoudingsgewijs niet veel aandacht gegeven aan de levenslange strijd met de zondige natuur. Wanneer de gelovige het gekruisigde leven leeft (Rom.6) en tegelijkertijd het Geestvervulde leven geniet (Rom.8), dan heeft de gelovige weinig strijd te voeren met de zondige natuur (Rom.7). Als de kracht van de Geest gemist wordt in de gelovige, zal de gelovige wel een hevige strijd ervaren met zijn zondige aard.

In de discussie rond de geestelijke strijd in de levensheiliging heeft de interpretatie van Romeinen 7:14-26 al meer dan eens een rol gespeeld. Het gaat dan om de uitleg wie met 'ik' wordt bedoeld in

²³⁸ Hier kom ik in hoofdstuk 5 – bij het behandelen van de secundaire literatuur – nog op terug.

de passage: 'Ik ellendig mens' in Romeinen 7:14. Volgens Ouweneel zijn er drie mogelijkheden.²³⁹ (1) De persoon die hier aan het woord is, is niet wedergeboren, maar wel door God aangeraakt. (2) De persoon is wel wedergeboren en bevindt zich in een gewone en gezonde toestand. (3) De persoon is wel wedergeboren, maar verkeert in een ongewone, door God niet bedoelde toestand. Ouweneel toont aan dat in de gehele kerkgeschiedenis grote denkers tegenover elkaar hebben gestaan m.b.t. de interpretatie van dit gedeelte. Volgens hem zijn er slechts weinigen op de gedachte gekomen van de derde exegese, die beide visies (1) en (2) verbindt. De reformatorische traditie heeft volgens hem gelijk dat het in deze passage gaat om een wedergeboren mens, maar andere exegeten hebben volgens hem gelijk dat het niet om het normale christelijke leven gaat.²⁴⁰ Volgens Ouweneel zijn er maar weinigen op de gedachte gekomen van een derde exegese, zoals hierboven verwoord.²⁴¹ Andrew Murray heeft in ieder geval wel deze exegese vertegenwoordigd. De visie van Murray komt niet overeen met de latere Augustinus en de gangbare uitleg van de reformatoren. Het komt ook niet overeen met Maarten Luther, die in het Bijbelgedeelte de belangrijkste grond zag voor één van zijn lijfspreuken: *simul iustus et peccator* (tegelijk rechtvaardig, tegelijk zondaar). Volgens Murray gaat het hier om een wedergeboren christen in een niet-normale toestand. In Romeinen 7 gaat het om de strijd tussen het vlees en het wedergeboren ik, dat de vrijmakende en krachtige werking van de Heilige Geest niet kent en ervaart, zoals verwoord in Romeinen 8.

Twee stadia of twee manieren van leven

Kenmerkend voor de heiligingsleer van Murray zijn de verschillende bewoordingen waarmee hij duidelijk maakt dat christenen op twee manieren of in twee stadia kunnen leven.²⁴² Het eerste (beginnende) stadium bestaat uit zwakke, teleurgestelde en struikelende christenen die leven zoals onder het oude verbond. Christenen uit de tweede categorie verstaan het nieuwe verbond en kennen daarom een 'beter en overvloediger leven', dat gekenmerkt wordt door vreugde en kracht. Dit is het zogenaamde overwinningsleven. Op een andere plaats spreekt Murray over twee categorieën christenen: de vleselijke en geestelijke christenen. De vleselijken leven nog sterk vanuit het vlees, het 'eigen ik'. De geestelijken zijn met de Geest vervuld en leven vanuit de volheid van de Geest. In deze evaluatie is Murrays verklaring over Romeinen 6-8 al voor het voetlicht gebracht; hier kom je de twee stadia of twee soorten christenen ook tegen. Het gevaar van deze onderscheiding is dat we de gelovigen gaan indelen in eerste- en tweederangs christenen. Het mag nooit de bedoeling zijn dat sommige christenen zich superieur gaan voelen ten opzichte van anderen. In het licht van verschillende passages in het Nieuwe Testament (o.a. 1 Korinthe 3:1-3 en Hebrëeën 5:11-6:1-3) denk ik wel dat er in de gemeente een onderscheid is tussen geestelijk volwassen christenen en onvolwassen christenen (vleselijk). De vraag is of in de praktijk van het gemeentelven de scheidslijn echter zo helder is te trekken. Ook is het de vraag of met het aanbrengen van dit onderscheid de

²³⁹ Ouweneel, *Het heil van God*, 283-284.

²⁴⁰ Ouweneel noemt hier o.a. de namen van: Petrus Althaus, de vroege Augustinus, August Hermann Francke, John Wesley, Herman Ridderbos en Douglas Moo.

²⁴¹ Ouweneel noemt geen namen van theologen, die deze derde exegese vertegenwoordigen; ook de naam van Andrew Murray niet.

²⁴² Hier kom heeft deze twee verschillende manieren (stadia) van leven zelf ook zo ervaren. Hij getuigt: 'Sommige van u is bewus daarvan hoe ek die twee stadiums van die Christelike lewe beklemtoon en ook die stap wat van die een tot die ander voer. Die eerste tien jaar van my Christelike lewe het ek beslis op die laer vlak deurgebring. Ek was 'n predikant, ywerig en ernstig in my werk vir die Here en ook gelukkig sover dit my werk betref het. En tog was daar 'n brandende ontevredenheid in my hart, 'n onbeskryflike rusteloosheid. Wat was die rede daarvoor? Alhoewel my rechtverdigmaking 'n voldonge feit was, ek kon die uur opnoem toe ek gered is, tog het ek nooit geleer dat gehoorsaamheid ook moontlik is nie.' In: Choy, *Andrew Murray*, 129. Zie ook: Edman, *Zij vonden het geheim*, 112. en: Molenaar, *De doop met de Heilige Geest*, 233-235.

‘vleselijke christen’ niet in een bepaalde geestelijke comfortzone wordt gezet. In dat geval erkent hij zijn vleselijke gezindheid, maar hoopt hij wel naar de hemel te gaan. Bij een dergelijke christen zal in zijn levensopenbaring amper verschil op te merken zijn ten opzicht van een onwedergeborene (natuurlijk mens). Deze twee – de natuurlijke mens en de vleselijke christen – kunnen dicht bij elkaar liggen en nauwelijks te onderscheiden zijn. Ik ben van mening dat de indeling die Murray maakt Bijbels te funderen is. In de praktijk van het kerkelijk leven is voorzichtigheid wel op zijn plaats. Het is immers niet de bedoeling dat de ene groep met een superioriteitsgevoel neerkijkt op de andere groep. Er moet altijd gewaakt worden voor geestelijke zelfingenomenheid.

Antropologie & trichotomie

In paragraaf 3.4.4 kwam naar voren dat Murrays visie op de mens – bestaande uit geest, ziel en lichaam – belangrijk is voor zijn heiligingsleer en pneumatologie. Deze visie wordt wel de antropologische trichotomie genoemd. Binnen deze leer van de trichotomie – die ook binnen de Keswick-beweging geleerd werd – zijn de geest (*pneuma*) en de ziel (*psyche*) twee afzonderlijke substanties die in een concurrentieverhouding tot elkaar staan. Deze tweedeling van het menselijk innerlijk vormt de basis voor een belangrijk inzicht met betrekking tot Gods werk in de mens. De natuurlijke mens – voor de wedergeboorte – steunt op zijn eigen inzicht, op het eigen gevoel en de eigen wilskracht. Als een mens tot geloof en wedergeboorte komt dan stopt hij daar niet onmiddellijk volledig mee. Het gevaar is dat men dan God gaat dienen, steunend op eigen inzicht en kracht. Daarin loopt de gelovige op een gegeven moment vast. Voorbeelden zijn: Mozes tijdens zijn eerste, goedbedoelde poging, om Israël te helpen en Jakob die in eigen kracht de zegen probeerde te verwerven. Murray neemt Petrus ook als voorbeeld, die naar eigen inzichten Jezus wilde volgen. God gaat in het leven van de gelovige aan het werk om hem van dit ‘ik gerichte leven’ te bevrijden. Dit proces noemt men wel het ‘verbroken’ worden. Verbroken in het vertrouwen en steunen op eigen inzicht en eigen kracht. De zondige mens is het contact met God kwijt, daardoor zijn het denken en voelen als het ware losgeslagen en aan zichzelf overgelaten. De natuurlijke mens is gewend om op eigen inzicht en gevoel af te gaan en steunt daarbij op eigen wilskracht. In deze visie is het dus belangrijk dat het zielsleven van de mens (bestaande uit wil, verstand en emoties) onder controle komt van de menselijke geest en daarmee ook onder controle van de Heilige Geest, aangezien door wedergeboorte de Geest in de menselijke geest komt wonen. De ziel (*psyche*) van de mens komt onder controle van de menselijke geest (*pneuma*) in de weg van toewijding, overgave, zelfverloochening en sterven aan zichzelf. De leer over de trichotomie wordt door Murray gebruikt om deze inzichten vanuit de Bijbel te verklaren en te onderbouwen.

Van Vlastuin concludeert dat het onderscheid tussen *pneuma* en *psyche* in de Schrift niet teruggaat op een ontologische dualiteit in de mens.²⁴³ Hij is van mening dat beide begrippen dezelfde zaak belichten vanuit een verschillend perspectief. Het begrip *pneuma* duidt vaker op het leven als een geschenk van God, terwijl het tweede begrip *psyche* een aanduiding is voor het levenscentrum van het lichaam. Hij concludeert dat het contrast tussen *pneuma* en *psyche* niet teruggaat op het onderscheid tussen ziel en geest in de christen. Ouweneel vermeldt dat de leer van de antropologische trichotomie sinds de negentiende eeuw een ware herleving heeft doorgemaakt.²⁴⁴ De opvatting van de trichotomie heeft volgens hem oude papieren, omdat deze al populair was bij verschillende Griekse kerkvaders. Ouweneel stelt dat de trichotomie visie niet wortelt in de Schrift,

²⁴³ W. van Vlastuin, *Word vernieuwd, een theologie van persoonlijke vernieuwing* (Kampen: Uitgeverij Kok Kampen, 2011), 270-273.

²⁴⁴ Willem J. Ouweneel, *De schepping van God* (Vaassen: Uitgeverij Medema, 2008), 136-149.

maar in de hellenistische wijsbegeerte. Binnen deze hellenistische filosofie zag men een kloof tussen de nous (geest, denken) en het lichaam, en ter overbrugging van de kloof de bemiddelende 'ziel'. Ouweneel is verbluft dat er in de twintigste eeuw onder evangelicale auteurs zoveel zaken hieromtrent gemeengoed zijn geworden, waarvan in de Schrift geen spoor is terug te vinden. Hij laat een aantal theologen aan het woord, die om verschillende redenen afstand hebben genomen van de trichotomie.²⁴⁵ Ouweneel vindt dat – zonder enig kritisch onderzoek – veel evangelische leiders hierdoor op het verkeerde been zijn gezet.

In ieder geval deel ik de conclusie van Van Vlastuin dat het concept van de trichotomie aansluit bij de Bijbelse notie dat de gelovige zijn verstand en wil moet verloochenen. Ik ben het ook met hem eens dat we dit niet moeten verabsoluteren, zodat het emotionalisme, irrationalisme en fideïsme²⁴⁶ in de hand werkt. In de mystiek staat men vaak negatief tegenover het denken. De weg tot de ware godservaring vereist dan het stoppen met het rationele denken. Daartegenover staat de visie dat het denken van de gelovige worden hervormd door de Schrift. Het denken moet worden onderworpen aan de Schrift en de Geest van God.

Soms is bij Murray – alhoewel hij dat niet echt uitspreekt – het luisteren naar de stem van God belangrijker dan het gebruik van de reden. Hierover had hij duidelijker moeten schrijven. Als je de geschriften van Murray leest dan kom je daarin echter niet de gedachte tegen dat het verstand en de wil van de gelovige ter zijde gesteld moeten worden. Terecht stelt hij dat verstand en wil beiden ten volle moeten blijven functioneren in het leven van de christen, maar dat beiden wel onder beheer van de Geest gebracht moeten worden. In zekere zin worden het verstand en de wil dus bijgesteld en onder controle van de Geest gebracht.

Er zijn met betrekking tot de antropologie en de psychologie verschillende modellen onder orthodoxe christenen. Het is mijns inziens verkeerd om een bepaald model te verabsoluteren, want veel hangt af van de uitwerking. Bovendien geloven al die christenen dat het menselijk verstand verduisterd is en dat zou hen al voorzichtig moeten maken en doen beseffen dat elk model de werkelijkheid slechts ten dele benadert. De trichotomie steunt voor een belangrijk deel op Hebr 4:12 en 1 Thessalonicenzen 5:23. Mij komt voor dat niet ontkend kan worden dat deze teksten wel degelijk iets zeggen over wezenlijke aspecten van het innerlijk van de mens. Immers, in deze beide Bijbelgedeelten worden ziel en geest van de mens van elkaar onderscheiden.

Plaatsbepaling Murrays heiligingsleer

De vraag – die aan het einde van deze evaluatie – nog beantwoord moet worden is de vraag hoe we de heiligingsleer van Andrew Murray moeten beschouwen. Is zijn heiligingsleer calvinistisch (gereformeerd), evangelisch of pentacostalistisch te noemen?

Ouweneel is van mening dat Murrays heiligingsvisie evangelisch – en niet calvinistisch - is, vanwege drie belangrijke kenmerken.²⁴⁷ In de eerste plaats omdat binnen deze opvatting de praktische heiliging niet zozeer als een proces wordt gezien, maar meer als een daad van besliste overgave en

²⁴⁵ Ouweneel geeft citaten en visies weer van Herman Ridderbos, Gerrit Berkouwer, Johan Heyns, Hendrikus Berkhof, Stuart Fowler, Jochem Douma en Mart Jan Paul.

²⁴⁶ In de christelijke theologie is fideïsme de naam voor een aantal opvattingen die, op verschillende gronden, beweren dat de reden niet relevant is voor het geloof. Volgens sommige versies van fideïsme is de rede een anthithese van geloof. Volgens anderen heeft het geloof meer gezag dan de rede, en omdat rede dus ondergeschikt is aan geloof kan het geloof niet bewezen of ontkracht worden door de rede. Fideïsten verdedigen hun geloof niet volgens de lijn van de apologetiek. Bron: www.wikipedia.org/wiki/Fide%C3%AFsme.

²⁴⁷ Ouweneel, *Het heil van God*, 277.

toewijding aan Christus. In de tweede plaats wordt binnen deze opvatting het onderscheid gemaakt tussen geestelijke en vleeselijke christenen. In de derde plaats is kenmerkend voor deze opvatting dat de heiliging, net als de rechtvaardiging, wordt gezien als een zaak van zowel Gods soevereine genade als van menselijke verantwoordelijkheid, in de onmisbare kracht van de Geest. Volgens Ouweneel vertolkt Andrew Murray ook deze evangelische opvatting.

Ik ben van mening dat Murrays heiligingsleer ook calvinistische accenten heeft, zoals de hechte relatie tussen rechtvaardiging en heiliging en de heiliging beschouwt als een voortgaand en geleidelijk proces. Ook zie ik bij Murray accenten die overeenkomen met kenmerken die later in de Pinksterkringen van belang zouden worden, zoals de aandacht voor de vervulling met de Heilige Geest.

Murray heeft in ieder geval een optimistischere kijk op levensheiliging dan veel theologen in de gereformeerde traditie. De *vivificatio* (levendmaking en daaruit voortvloeiend het overwinningsleven) en de *mortificatio* (stervende leven) komen beide aan bod; maar toch heeft Murray veel meer aandacht voor het verkrijgen van nieuw hemels leven, dan voor het probleem van de blijvende inwonende zonde. Heiliging heeft niet als primair doel de negatieve zijde: 'de zonde eronder te krijgen', maar veel meer de positieve zijde. Het positieve is dat de gelovige steeds meer – in geloofsvertrouwen en overgave – zijn geloofsoog focust op de Persoon van Jezus Christus. Door op Jezus te zien wordt de gelovige vervuld met het leven van Jezus. De praktische oplossing van het zondeprobleem is meer een gezegend vruchtgevolg.

4. Andrew Murrays visie op de leer van de volmaaktheid

Het vorige hoofdstuk ging tamelijk uitvoerig in op belangrijke accenten met betrekking tot de visie van Andrew Murray op levensheiliging. In dit hoofdstuk zal er één accent uitvoeriger worden uitgelicht. Het betreft de theologische visie van Murray op het begrip volmaaktheid. Volgens Coetzee vormt Murrays visie op de bereikbaarheid van volmaaktheid een integraal deel van zijn heiligingsleer.²⁴⁸ Aangezien er juist over dit begrip in de kerkgeschiedenis al veel misverstand en onenigheid is ontstaan, wil ik in dit hoofdstuk nagaan wat Murray precies wel en niet heeft willen zeggen. In dit hoofdstuk zullen twee boeken van Murray ter sprake komen. In de eerste plaats het boekje *Weest volmaakt* (1893)²⁴⁹ en ten tweede *Het Allerheiligste of Ziende op Jezus, een verklaring van de brief aan de Hebreëën en de hemelse verborgenheden van het geopend Heiligdom en de Hoge priester op de Troon Gods* (1893).²⁵⁰ Volgens Murray wordt er in geen enkele brief van het Nieuwe Testament meer over volmaaktheid gesproken, dan in de brief aan de Hebreëën.²⁵¹

4.1 Murray en de volmaaktheid

Murray begint het boekje *Weest volmaakt* met de volgende woorden:

Wie in dit werkje een verklaring of een verdediging van de leer der volmaaktheid denkt te vinden, komt bedrogen uit. (...) Wij willen de volmaaktheid bespreken en omschrijven; wij willen ontdekken hoe het bevel 'Weest volmaakt' te verenigen is met onze stellige overtuiging dat niemand volmaakt is en we willen alvast voorzorg nemen voor al de gevaren, die wij zeker denken te zullen vinden op het pad der volmaaktheid.²⁵²

Murray wil in zijn boekje beslist niet de leer van de volmaaktheid verdedigen. De vraag is wat hij dan wel heeft willen beogen met zijn indringende oproep tot volmaaktheid. Murray heeft gekozen voor een eenvoudige en overzichtelijke aanpak om zijn visie op het Bijbelse begrip volmaaktheid uit te leggen. Hij behandelt in dit boekje alle belangrijke Bijbelteksten over het woord 'volmaaktheid'. Eerst komen in 8 hoofdstukken de teksten uit het Oude Testament aan de orde. Vervolgens behandelt hij in 23 hoofdstukken de teksten uit het Nieuwe Testament. Murray heeft in het boekje alle Bijbelteksten over het onderwerp op een rij gezet, omdat hij graag de samenhang daarin wilde ontdekken om zodoende inzicht te krijgen wat het woord in Bijbelse zin betekent. Hij signaleert dat de grote meerderheid van de gelovigen in zijn dagen geen juist begrip heeft van haar roeping en plicht om volmaakt te zijn, en dat is de reden dat hij dit boekje schrijft.

Zolang de kerk niet voor God neerknielt om deze zegen als haar hoogste doel te zoeken, is het geen wonder dat het woord volmaaktheid, in plaats van aantrekkelijk en vreugdevol te zijn, een oorzaak is van vrees en bezorgdheid, van verdeeldheid en ergernis.²⁵³

Murray hoopt dat zijn overdenkingen kinderen van God zal helpen om naar de volmaaktheid te 'streven'. Er is geen hoop voor de kerk en voor de individuele gelovigen als zij niet begrijpen wat

²⁴⁸ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 187.

²⁴⁹ Andrew Murray, *Weest volmaakt*, (Den Haag, Gazon Uitgeverij, z.j.).

²⁵⁰ Andrew Murray, *Het Allerheiligste of Ziende op Jezus, een verklaring van de brief aan de Hebreëën en de hemelse verborgenheden van het geopend Heiligdom en de Hoge priester op de Troon Gods*, (Den Haag, Gazon Uitgeverij, z.j.). Dit laatste boek is een verklaring van het Bijbelboek Hebreëën.

²⁵¹ Het betreft de volgende zeven teksten: Hebreëën 2:10; 7:28; 5:14; 6:1; 7:19; 11:40; 13:21. Andrew Murray beschrijft in zijn boek vijf waarschuwingen aan gelovigen. Ik bespreek hier de derde waarschuwing: 'Tegen traagheid, stilstand en afval.' Murray, *Allerheiligste*, 242-257.

²⁵² Murray, *Weest volmaakt*, 7-8.

²⁵³ Murray, *Weest volmaakt*, 8.

volmaaktheid inhoudt.²⁵⁴ Het doel van de Evangeliebediening onder de gelovigen is hen allemaal volmaakt in Christus voor te stellen. Het verlangen en jagen naar volmaaktheid wordt door Murray in zijn voorwoord onder woorden gebracht met een gebed van Robert Murray MacCheyne (1813-1843):

Heere, maak mij zo heilig als een geredde zondaar gemaakt kan worden.

Murray erkent dat de mens door natuurlijke geboorte totaal niet verlangt naar volmaaktheid.²⁵⁵ De zondige mens is juist geneigd tot het tegenovergestelde. Door de zondeval is het gehele hart, de gehele wil en het gehele leven niet meer gericht op de verheerlijking van God, maar op de verheerlijking van zichzelf. In het Oude Testament was er volgens Murray niets werkelijk volmaakt; daarom moest Christus komen om de ware volmaaktheid te openbaren.²⁵⁶ Christus wil de mens terugvoeren tot de staat, waaruit hij gevallen was. In het Nieuwe Testament is de volmaaktheid oneindig hoger en veel geestelijker en krachtiger, dan onder de oude bedeling. Toch is de volmaaktheid in het Oude en Nieuwe Testament in de grond van de zaak gelijk: God geeft zijn goedkeuring aan het hart, dat volkomen aan Hem overgegeven is en op deze manier volmaakt staat voor Hem.²⁵⁷

4.2 Wat verstaat Murray onder volmaaktheid?

Na enkele inleidende opmerkingen wil ik nu dieper ingaan op het begrip volmaaktheid. In deze paragraaf zal het duidelijk worden dat volmaaktheid bestaat uit het volkomen hart, waaruit de goede daden en christelijke karaktereigenschappen voortkomen.

In de eerste overdenkingen van *Weest Volmaakt* worden vier mannen uit het Oude Testament behandeld. Murray bespreekt Noach, Job, David en Asa, die oprecht genoemd worden en een 'volkomen hart' voor God hadden.²⁵⁸ Hij vermeldt dat de Bijbel duidelijk laat zien dat deze gelovigen in zichzelf niet volmaakt waren, in de zin van 'volstrekt zondeloos'. Ondanks dat deze mannen struikelden, zondigden en verkeerd handelden, was de gezindheid van hun hart wel volkomen op God gericht. Murray stelt dat God Zijn volk in bijzondere trappen tot geestelijke volwassenheid opvoedt. Wat een vader of een onderwijzer volmaaktheid noemt in een tienjarig kind is verschillend van wat hij volmaaktheid noemt in iemand van twintig jaar. Qua gezindheid kan de volmaaktheid hetzelfde zijn, maar qua praktische uitwerking totaal verschillend. Er is een groei naar geestelijke volwassenheid.

Murray verwijst naar David die zijn zoon Salomo op het hart heeft gedrukt om God te dienen met zijn gehele hart. God wil niets minder dan het volkomen hart van de mens. Het voornaamste bewijs van een volkomen hart is volkomen vertrouwen op God en totaal afhankelijk zijn van God.²⁵⁹ Een volkomen hart geeft zich aan Hem – als God – over. Het volkomen hart rust in Hem en het laat Hem toe op Zijn eigen manier alles wat Hij belooft uit te voeren in het leven de christen. Het geloof verwacht van God wat boven alle verwachting is. Het ontvangen van een 'volkomen hart' betekent in Nieuwtestamentische zin een hart dat de oprechte gezindheid heeft om meer gelijkvormig te worden aan de Heere Jezus. Een volkomen hart betekent dat iemand handelt naar het licht dat hij van God

²⁵⁴ Murray, *Weest volmaakt*, 12. Murray bedoelt hier niet te zeggen dat deze christenen dan verloren gaan. Door onkundig te zijn met betrekking tot volmaaktheid zal er een gebrekkige levensheiliging zijn onder gelovigen.

²⁵⁵ Murray, *Weest volmaakt*, 7.

²⁵⁶ Murray, *Weest volmaakt*, 12.

²⁵⁷ Murray, *Weest volmaakt*, 18.

²⁵⁸ N.a.v. Gen. 6:9, Job. 1:8, 1 Kon. 11:4; 15:3, 1 Kon. 15:14 in: Andrew Murray, *Weest volmaakt*, 11.

²⁵⁹ Murray, *Weest volmaakt*, 27.

heeft ontvangen én daarmee gaat samen dat hij zich bewust is dat er voor hem verschillende geestelijke zaken nog niet duidelijk zijn geopenbaard.

Een hart dat oprecht is in zijn bedoelingen tegenover God, is slechts het uitgangspunt. Dan volgt het ontvangen van de ene genadegave na de andere – het gaan van kracht tot kracht tot de volmaaktheid, het aandoen van de Heere Jezus in steeds duidelijker wordende gelijkenis, in iedere trek van Zijn heilig beeld.²⁶⁰

Tot zover Murrays uitleg over het volkomen hart. Nu zal duidelijk worden dat vanuit dit volkomen hart er ook praktisch gezien goede morele activiteiten en daden voortkomen.

In de *eerste* plaats betekent volmaaktheid een onverdeeld en volkomen hart, dat zich onderwerpt aan de wil van God. Dat wil zeggen een oprecht hart, dat een ernstig voornemen heeft om zichzelf aan God op te offeren en Zijn wil te zoeken.²⁶¹ Hieronder verstaat Murray een algehele gelijkvormigheid aan Gods wil, het bewustzijn dat de christen in elke situatie God welgevallig is.²⁶² Een christen kan zich ervan bewust zijn dat hij met een volkomen hart voor God wandelt. Elke christen moet naar dit bewustzijn zoeken: dat hij rechtvaardig is en God behaagt.²⁶³ Het gaat erom dat de gelovige volmaakt zal zijn in alles wat God wil.²⁶⁴ Volmaaktheid is niet alleen iets hemels, maar het heeft juist ook betrekking op het dagelijkse leven van de christen. Dat betekent dat de gelovige wordt opgeroepen om bij iedere activiteit en iedere gezindheid te leven in de wil van God en dat hij in iedere omstandigheid en in iedere beproeving de wil van God leert zien en daarvoor leert buigen.²⁶⁵ De volmaaktheid van de mens bij zijn schepping betekende dat hij een wil had, die het vermogen bezat om te willen wat God wilde.²⁶⁶ De volmaaktheid van het schepsel betekent volgens Murray dus eenswillend zijn met de Schepper in alle dingen. De zondeval had tot gevolg dat de mens zich afwendde van de wil van God om zijn eigen wil te doen, hetgeen de bron en de vloek van de zonde is. Het doel van Gods verlossingswerk, het werk van Christus, was de mens weer terugbrengen tot de enige plaats van rust en geluk: de wil van God. In het zoeken naar de volmaakte wil van God zal de gelovige er achter komen dat er nog grote tekortkomingen in zijn karakter kunnen zijn of er zal door anderen worden opgemerkt dat de gelovige nog faalt in zijn gedrag.²⁶⁷ Door eenswillend met Gods wil te zijn, wordt het karakter van de christen gevormd.

In de *tweede* plaats betekent volmaaktheid ook een leven van armoede, zelfopoffering en zelfverloochening. De weg van armoede was volgens Jezus voor de rijke jongeling het pad tot de volmaaktheid.²⁶⁸ Armoede maakte deel uit van de volmaaktheid van Jezus, waardoor God het behaagde Zijn Zoon te volmaken. Jezus koos voor armoede, hetgeen consequenties met zich mee bracht: een leven van zelfopoffering en afhankelijkheid, van beproevingen en verzoeken. Het waren ingrediënten van Jezus' hoge volmaakte leven. Het bevel tot volmaaktheid en volmaakte gelijkvormigheid aan Zijn beeld komt tot rijken en armen. Rijkdom en bezit is op zichzelf geen zonde. Rijkdom kan echter gevaarlijk zijn. Misbruik van rijkdom wordt in de Bijbel afgekeurd. Uit Mattheüs 19:21 blijkt volgens Murray dat de armoede een zeer hoge plek inneemt in het leven van de

²⁶⁰ Murray, *Weest volmaakt*, 24-25.

²⁶¹ Murray, *Weest volmaakt*, 33.

²⁶² Murray, *Weest volmaakt*, 9.

²⁶³ Murray, *Weest volmaakt*, 21.

²⁶⁴ Murray, *Weest volmaakt*, 63.

²⁶⁵ Murray, *Weest volmaakt*, 68.

²⁶⁶ Murray, *Weest volmaakt*, 77.

²⁶⁷ Murray, *Weest volmaakt*, 64.

²⁶⁸ Murray, *Weest volmaakt*, 42.

volmaaktheid. Het gaat erom dat gelovigen hun bezit op de juiste manier gebruiken, als goede rentmeesters van de Meester. In de vroege Kerk was men positief over het armoede-ideaal. Toen echter het innerlijke leven van de kerk verzwakte, ging die geestelijke waarheid verloren. Men kwam op dat gebied niet meer verder dan wat uiterlijke poppenkast; men verstond niet meer de geestelijke waarheid m.b.t. het deel hebben aan de armoede van Jezus. De belangrijkste les en toepassing voor de gelovigen is: Er is geen volmaaktheid zonder opoffering van alles. De wereld en het 'eigen ik' moeten verloochend worden.²⁶⁹

In de *derde* plaats heeft volmaaktheid ook alles te maken met het zich uitstrekken naar heiligheid: een nauwgezet geweten en het vermogen om goed en kwaad te kunnen onderscheiden.²⁷⁰ Murray merkt op dat volmaaktheid niets te maken heeft met een groot verstand of een volwassen onderscheidingsvermogen. Een gelovige kan allerlei kennis en inzicht bezitten, terwijl een verlangen naar de hoogst mogelijke volmaaktheid in karakter en gemeenschap met God ontbreekt.²⁷¹ Volmaakt betekent in relatie tot heiligheid het verwijderen van alles wat verkeerd is en het voorzien in al wat ontbreekt. Murray neemt zijn lezers mee naar het leven van Jezus Christus Zelf.

In Zijn eigen persoon moest Hij de zonden bestrijden, een werkelijk menselijk leven ontwikkelen en tot volmaking brengen, alles opofferen wat de mensen dierbaar is, gewillig zijn zelfs het leven te geven in overgave aan de wil van God; bewijzen, dat het doen van Gods wil de spijs is, ja het leven van de menselijke geest is. Dit was de heiliging waarmee Christus geheiligd was als onze Hogepriester, die ons tot God terugbrengt.²⁷²

In een heilig leven van toewijding aan God wordt het geweten volmaakt, zodat de gelovige geen bewustzijn van zonde meer heeft en vrijmoedig de tegenwoordigheid van God kan binnengaan. Het zich bewust zijn dat men volmaakt verlost is, geeft vrijmoedigheid in het gebed. Uit het leven van Hizkia is te zien dat het bewustzijn van een volkomen hart wonderlijke kracht geeft in het gebed.²⁷³

Ten *vierde* bestaat volmaaktheid uit een leven van volmaakte gehoorzaamheid tegenover God de Vader.²⁷⁴ Aan de hand van Psalm 119 verduidelijkt Murray dat iedere gelovige er naar moet streven het volkomen evenbeeld van Zijn hemelse Vader te zijn. Één van de eerste artikelen van de geloofsbelijdenis van de christen moet worden: Wees/word volmaakt, zoals uw Vader in de hemel volmaakt is.²⁷⁵ De volmaaktheid behoort aan God de Vader. Deze volmaaktheid van de Vader bestaat in barmhartigheid, in bewogenheid en in ontferming richting vijanden. Elke gelovige heeft de kiem daarvan in zich. De Vader wil deze kiem graag laten groeien. De gelovige moet zichzelf daarom als een kind geheel aan de Vader overgeven en de beloofde erfenis van de volmaaktheid opeisen. De christen moet niet vergeten dat ook Christus Zelf door het lijden heen gehoorzaamheid heeft geleerd. Murray toont aan door drie teksten uit de Hebreeënbriev dat Jezus Christus Zelf – alhoewel Hij de Zoon van God was – volmaakt moest worden.²⁷⁶

Omdat Hij de verzoeking weerstond en Zijn verbond met God handhaafde en onder smekingen en tranen Zijn wil aan Gods wil opofferde, werd Zijn menselijke natuur volmaakt en werd hij een

²⁶⁹ Murray, *Weest volmaakt*, 44.

²⁷⁰ Murray, *Weest volmaakt*, 71.

²⁷¹ Murray, *Weest volmaakt*, 70.

²⁷² Murray, *Weest volmaakt*, 78.

²⁷³ N.a.v. 2 Kon. 20:2-5 in: Murray, *Weest volmaakt*, 21.

²⁷⁴ Murray, *Weest volmaakt*, 32-35.

²⁷⁵ Murray, *Weest volmaakt*, 36.

²⁷⁶ Murray, *Weest volmaakt*, 67. Murray noemt de volgende Bijbelteksten: Hebreeënen 2:10, 5:8-9 en 7:28.

Hogepriester, 'de Zoon voor altijd geheiligd'. Jezus was gedurende Zijn leven op aarde volmaakt, maar Zijn volmaking was nog niet voleindigd.²⁷⁷

In de *vijfde en laatste* plaats betekent volmaaktheid volgens Murray boven alles een leven in volmaakte liefde. Aangezien dit voor Murray één van de belangrijkste aspecten met betrekking tot volmaaktheid is, zal ik in de volgende paragraaf hier uitvoeriger op in gaan. Ook zal er nog aandacht worden geschonken aan de relatie tussen de volmaakte gehoorzaamheid en de volmaakte liefde.

4.3 Volmaakte liefde

Het laatste gedeelte van *Weest Volmaakt* handelt over de 'volmaakte liefde'. Murray begint deze hoofdstukken met de mysticus Johannes Tauler (ca. 1300-1360), die verwoordt hoe de Heere het hart van de apostel Johannes steeds dichter tot Zich heeft getrokken. Volgens Tauler zou de apostel Johannes, toen hij zijn brieven schreef, voor vijftig jaar in de binnenste kamer binnen het voorhangsel hebben geleefd.²⁷⁸ Murray neemt dit 'buiten Bijbelse' element van Tauler over als hij stelt dat het voor Johannes een dagelijkse werkelijkheid was dat hij voor vijftig jaar in innerlijke nabijheid en intieme omgang verkeerde met de drie-enige God. Het getuigenis van Johannes, de discipel die Jezus liefhad, over dit leven is samen te vatten in een leven van volmaakte liefde. Deze liefde werd versterkt door de Geest, die uit het hart van de verheerlijkte Christus kwam. Johannes werd zo de apostel van de liefde.

Met dit woord liefde, als de som van zijn godgeleerdheid, verbindt hij [Johannes, AB] het woord volmaakt, dat hij in het Oude Testament vond en in de geschriften van zijn mede-apostelen, en hij vertelt ons dat dit de volmaaktheid is, dat dit het hoogste type van het christelijke karakter is, het hoogste wat het christelijke leven kan bereiken, dat een mens Gods liefde volmaakt in zich kan hebben.²⁷⁹

De apostel Johannes vermeldt dat Gods liefde in de christen volmaakt kan worden.²⁸⁰ De liefde van de Vader wil de discipel tot Zich trekken om hem te doen wonen in het liefhebbend hart van de Vader en dit leidt hoe langer hoe meer tot een wonderbare vereniging tussen beiden. Johannes en Paulus ontvingen deze liefde omdat zij in rechtstreekse verbinding stonden met Gods heerlijke troon, aldus Murray. Zij konden uit persoonlijke ervaring getuigen dat de liefde in hun hart was uitgestort. Er is echter wel een voorwaarde om deze liefde te ontvangen en te genieten. De gelovige moet Gods Woord bewaren en gehoorzamen. Dit is het *eerste kenmerk* van een mens in wie Gods liefde volmaakt is. Het is de schakel tussen de liefde van de Vader en de liefde van de discipel. Het gehoorzamen van Gods Woord is niet alleen een voorwaarde, maar tegelijk een belangrijk kenmerk van de mens in wie Gods liefde wordt volmaakt.²⁸¹ Gehoorzaamheid komt voort uit de liefde van het volkomen hart. Alleen het leven dat volkomen is overgegeven aan Gods wil zal het pad betreden tot de volmaakte liefde. In de gehoorzame liefde en liefhebbende gehoorzaamheid wordt het beginsel van de gemeenschap met God ontwikkeld en versterkt.²⁸²

²⁷⁷ Murray, *Weest volmaakt*, 54.

²⁷⁸ In 1891 sprak Murray tijdens een predikantenconferentie. Tijdens deze conferentie vormde de Hebreënbrief het onderwerp van de bespreking. Van Valen meldt dat Murrays ogen waren opengegaan voor de rijkdom van deze zendbrief door het lezen van de Duitse mysticus Gerhard Tersteegen (1697-1769). Murray kwam dingen tegen bij Tersteegen die voor hem de sleutel betekenden voor een recht verstaan van 'het binnenste heiligdom', waarover deze brief spreekt. Het boekje *Weest Volmaakt* is ook in dezelfde tijd verschenen. In: Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 260-261.

²⁷⁹ Murray, *Weest volmaakt*, 95.

²⁸⁰ Murray, *Weest volmaakt*, 93. Zie: 1 Johannes 2:5

²⁸¹ Murray, *Weest volmaakt*, 95.

²⁸² Murray, *Weest volmaakt*, 104.

De gelovige kan in een proces – met vallen en opstaan – tot deze volmaakte liefde komen, aldus Murray. Hij moet, bij iedere poging om een ander lief te hebben en iedere keer als hij de zwakheid van zijn liefde inleeft, vluchten naar Jezus op de troon. In Hem is namelijk de liefde van God geopenbaard en verheerlijkt en toegankelijk gemaakt voor de gelovige. In het geloof zal de liefde van God als een vuur neerdalen om de zelfzucht te verteren en te vernietigen, en in het geloof zal de vurige, volmaakte liefde zijn leven gaan kenmerken. Alleen deze liefde in de harten uitgestort door de Heilige Geest zal het bewijs leveren aan een wereld die verloren gaat, dat er nog kinderen van God zijn, die de liefde van God volmaakt bezitten.²⁸³

Het *tweede kenmerk* van een mens die het leven van de volmaakte liefde wil binnengaan is: liefde tot de broeders. De liefde zoekt zichzelf niet en verliest zichzelf om voor anderen te leven. De liefde tot God of tot een broeder of tot een vijand kan niet door ‘eigen streven’ verkregen worden.²⁸⁴ Het is alleen mogelijk vanwege de goddelijke liefde die in de gelovige woont en die zal alleen maar toenemen naarmate hij zichzelf overgeeft aan die goddelijke liefde, die een levende kracht is in het binnenste van de mens. Die algehele overgave zou je ook kunnen omschrijven als verwachtingsvol de liefde van boven verwachten en rusten in Hem. De gelovige moet vooral stoppen met alle eigen inspanning en rusten in Hem!²⁸⁵

Liefde is de dood van de zelfzucht; waar de zelfzucht nog bestaat, kan geen gedachte zijn aan volmaakte liefde. (...) Als de liefde van God het hart binnenstroomt, deelt zij haar eigen natuur mee – het verlangen om zichzelf in de dood te geven voor anderen. Wanneer het hart zich geheel overgeeft om tot deze natuur en tot deze gelijkenis veranderd te worden, dan neemt de liefde daarvan bezit; in zo'n hart wordt de liefde van God volmaakt.²⁸⁶

Het *derde en laatste kenmerk* is dat de zegen van de volmaakte liefde de gelovige ook vrijmoedigheid schenkt voor de dag van het oordeel. De volmaakte liefde drijft namelijk de vrees voor het oordeel uit. De volmaakte liefde zal gelijkvormigheid aan Christus uitwerken en dat is in het oordeel voor God een belangrijke maatstaf, aldus Murray.

God heeft het oordeel aan Zijn Zoon overgegeven, als de volmaakt geworden Zoon des Mensen. Zijn oordeel zal een geestelijk oordeel zijn: Hijzelf zal daarvan de maatstaf zijn; gelijkheid aan Hem zal ons geschikt maken om in te gaan en met Hem te heersen.²⁸⁷

Wanneer Murray spreekt over de oordeelsdag, dan doet hij een paar opvallende uitspraken. Volgens hem vrezen velen de dag van het oordeel niet, omdat zij vertrouwen dat zij gerechtvaardigd zijn. Hij is van mening dat het onschriftuurlijk is, dat zij zich inbeelden dat dezelfde genade die de onrechtvaardigen rechtvaardigde, straks de hemel voor hen zal openen. Murray benadrukt dat het voor de gelovigen in het oordeel niet onverschillig zal zijn hoe zij hier op aarde in de praktijk geleefd hebben. Hun praktische christenleven zal onder de loep van God gelegd worden. In het oordeel wordt de gehele mens in het licht gesteld, zowel zijn innerlijke gedachten, gevoelens en wilsbeslissingen alsook zijn uiterlijke woorden en daden. Het is dus niet onverschillig hoe de christen op aarde geleefd heeft.

De werkelijkheid van de verkregen vergeving zal in die dag beproefd worden door de mate van onze vergevingsgezindheid voor anderen. Onze geschiktheid om het koninkrijk binnen te gaan zal beproefd worden uit de wijze waarop wij Jezus gediend hebben in de bediening der liefde aan zieken en

²⁸³ Murray, *Weest volmaakt*, 99.

²⁸⁴ Murray, *Weest volmaakt*, 98.

²⁸⁵ Murray, *Weest volmaakt*, 98.

²⁸⁶ Murray, *Weest volmaakt*, 97-98.

²⁸⁷ Murray, *Weest volmaakt*, 106.

hongerigen. In onze rechtvaardigmaking had dit alles geen deel; in het oordeel maakt het het hoofbestanddeel uit.²⁸⁸

4.4 Volmaakt in Christus en gelijkvormig aan Christus

In paragraaf 3.7 is het al ter sprake gekomen dat de gelovige door wedergeboorte en geloofsvereniging één gemaakt is met de gekruiste, opgestane en verheerlijkte Christus. Dit heeft ook consequenties met betrekking tot het begrip volmaaktheid. Murray zet in het boekje *Wees volmaakt* uiteen dat iedere wedergeboren christen in Christus volmaakt is. Dat is zijn geestelijke positie of status.

Het is in Jezus, dat wij de volmaaktheid bezitten. Het is door levende gemeenschap met Hem; het is als Hij in ons is gevormd, in ons wonend, dat wij zullen weten in hoeverre hij ons volmaakt kan doen zijn. (...) Het is het geloof dat ziet, dat ontvangt, dat leeft in Jezus, de Volmaakte, dat ons tot de volmaking zal voeren die God van ons vraagt.²⁸⁹

Volmaakt in Christus: hier is de geopende poort tot het volmaakte leven. (...) Het leven dat ons ingeplant is bij onze nieuwe geboorte, dat ingeplant is in onze zondige natuur, is het volmaakte leven.²⁹⁰

De gelovige is dus volmaakt in Christus. Dat is zijn status quo. Voluit begrijpen wat deze geestelijke positie betekent, is voor Murray van fundamenteel belang om het leven van de christelijke volmaaktheid in de praktijk te leven. Wanneer hij in zijn Hebreeënverklaring spreekt over de volmaaktheid, dan verbindt hij dit aan de volle kennis van de Persoon van Christus. De volmaakten zullen in een gezonde geestelijke ontwikkeling honger hebben naar meer kennis van Christus. Zij hebben behoefte aan 'vaste spijs' en zullen bij het genieten van dit vaste voedsel niet langer kinderen blijven in het geestelijke leven. Op de vraag wat de schrijver bedoelt met 'vaste spijs' antwoordt Murray:

Het is duidelijk – de kennis van Christus als Melchizédek, Christus in Zijn hemels priesterschap, in de kracht van het hemels leven dat Hij in ons werkt. Christus als Aäron te kennen in zijn verzoeningswerk op aarde – dat is als de melk. (...) Dat Christus door Zijn bloed de hemel is ingegaan en de weg geopend heeft tot een hemels leven; en dat Christus door het bloed alles in ons in een hemelse kracht kan bewerken, zodat wij binnen het voorhangsel, in het binnenste heiligdom kunnen leven; dat is de vaste spijs voor de volmaakten.²⁹¹

Door het geloof mag de christen zien op de Hogepriester en mag hij geloven dat hij zelf ook in het heiligdom is. Het is schadelijk voor het geloofsleven als de voorgangers elke keer weer het fundament van de eerste beginselen [vergeving van zonden, AB] leggen en te weinig Christus in Zijn hemels priesterschap verkondigen. Als Murray benadrukt dat de gelovige moet streven naar meer Christuskennis, dan bedoelt hij daarmee dat de gelovige meer inzicht moet krijgen in het werk van Christus dat Hij uit de hemel 'in' de gelovigen wil doen. De christen ontvangt bij de bekering een 'klein begin' in de kennis van Christus. De christen moet zich helemaal overgeven, zodat Christus Zijn werk in de christen volkomen kan maken.

²⁸⁸ Murray, *Weest volmaakt*, 107.

²⁸⁹ Murray, *Weest volmaakt*, 75.

²⁹⁰ Murray, *Weest volmaakt*, 60.

²⁹¹ Murray, *Allerheiligste*, 246.

Wat God ons in Christus gegeven heeft, is iets volmaakts. Het is de volmaaktheid van een leven in volmaakte gehoorzaamheid; daardoor is Christus Zelf volmaakt geworden. In die Zelfvolmaking heeft hij ons [de gelovigen, AB] ook volmaakt.²⁹²

Gods bedoeling met de Hebreeënbrief is de gehele verlossing in Christus. Het is Gods doel dat de gelovige in alle goed werk volmaakt bezig is, zodat Zijn wil gedaan wordt en het voor Hem welbehagelijk zal zijn.²⁹³ Gods doel moet het enige doel van de christen zijn. Het is belangrijk dat de christen doordrongen is van het feit dat God in hem door de inwonende Geest van harte wil werken en daarbij is het van belang dat de gelovige zich bewust onderwerpt aan de Heilige Geest. In deze weg zal God de gelovigen volmaken om Zijn wil te doen en zal God in de gelovigen werken wat in Zijn ogen welbehagelijk is door Christus Jezus. Volgens Murray laat Hebreeën 13:21 zien dat de volmaaktheid inhoudt dat de gelovige Gods wil in alles doet en welbehaaglijk voor Hem leeft. In de hemel is het doen van Gods wil de zalige heerlijkheid, maar het was ook de heerlijkheid van Jezus Christus op aarde. Dat is de bestemming van de mens en Gods hoofddoel met de verlossing. Om de levende God te dienen, is het doen van Gods wil de hoofdzaak van het streven en het leven van de gelovigen. Maar Murray benadrukt ook dat de gelovige het niet alleen hoeft te doen. Hij beschrijft dat aan het streven naar de volmaaktheid ook een belofte verbonden is: 'God volmake u in alle goed werk.'²⁹⁴ De belofte dat God de gelovige zal volmaken wordt een werkelijkheid als de christen zich aan God aanbiedt en gelooft dat God in hem werken zal. De christen die zijn ziel door dat geloof laat vervullen, zal het zeker ondervinden.²⁹⁵

Volmaakt is dat, wat geheel is zoals het zijn moet. Om in alles geheel te zijn zoals God hebben wil. Het begint daarmee dat ik met een volkomen, onverdeeld hart mij op weg begeef om Jezus na te volgen. Het neemt toe naarmate ik in gehoorzaamheid geoefend en volmaakt wordt en leer volmaakt en volkomen te staan in al de wil van God.²⁹⁶

Murray noemt drie belangrijke gezichtspunten, van waaruit de waarheid van het 'volmaakt zijn in Christus' moet worden bekeken.²⁹⁷

1. De volmaking in Christus als Hoofd van de gelovigen. Zijn volmaakte leven is het leven van Zijn gelovigen. De christen heeft hier niet alleen recht op, maar het is ook door het geloof een geestelijke realiteit als gevolg van de werkelijke vereniging met Hem.
2. De volmaking in Christus wordt de gelovige geschonken door de Heilige Geest in de vereniging met Hem. Murray noemt in dit verband als voorbeeld de zaadkorrel, die het gehele leven van de boom al in zich heeft. Zo is het zaad van God – het volmaakte leven van Christus – in de gelovigen. Het zaad bezit kracht om te groeien en het leven van de gelovigen te vervullen. Het brengt vruchten voort tot volmaking.
3. De volmaking in Christus moet door de gelovigen toegeëigend worden in de gehoorzaamheid van het geloof. Het is de bedoeling dat de gelovigen de waarheden onder 1. en 2. aangrijpen en zich daarmee versterken. Het 'volmaakt zijn in Christus' zal zodoende ieder ogenblik een doorleefde werkelijkheid zijn en een praktische werkelijkheid worden, die zichtbaar wordt in het leven en gedrag van de gelovigen.

²⁹² Murray, *Allerheiligste*, 517.

²⁹³ Murray, *Allerheiligste*, 583.

²⁹⁴ Murray, *Allerheiligste*, 582.

²⁹⁵ Murray, *Allerheiligste*, 583.

²⁹⁶ Murray, *Allerheiligste*, 253.

²⁹⁷ Murray, *Weest volmaakt*, 60.

Een bijzonder accent in dit verband is Murrays visie op volmaaktheid en de relatie tot de menswording van Jezus. Bij de Heere Jezus was er geen zondige onvolmaaktheid te vinden; op ieder moment van Zijn leven was Hij volmaakt. Hij kwam in gelijkheid van het zondige vlees. Hij werd in alle dingen verzocht zoals ieder mens. Christus biedt Zich niet alleen aan als Middelaar en Zaligmaker, maar ook als Meester, Leider en groot Voorbeeld voor de christen. De goddelijke maatstaf is belichaamd en zichtbaar gemaakt en in het bereik van ieder mens gebracht in een menselijk voorbeeld. Groeiend tot gelijkvormigheid aan Christus, die het beeld van de Vader is, zal iedere christen ook gelijkvormig worden aan de Vader.²⁹⁸ Een volmaakte discipel kent niets hogers dan te zijn als de Meester, in Zijn uiterlijke leven en Zijn innerlijke neigingen. Het ware christendom is veel meer dan Jezus als Zaligmaker en Helper aannemen; het is Jezus aannemen als Meester met het vaste voornemen en verlangen om te zijn, te leven en te handelen als Hij.²⁹⁹ De ware discipel verlangt in alles zoveel mogelijk te zijn als de Meester; Hij verlangt niets minder dan volmaakt te zijn als Jezus. Met betrekking tot de Persoon van Jezus Christus is fundamenteel om vast te houden aan het beginsel dat Jezus er voor koos om in nederigheid de gestalte van een slaaf aan te nemen. Jezus wilde geen directiefunctie uitoefenen. Hij wilde niet gediend worden, maar Zijn leven geven voor anderen.³⁰⁰ Het geheim van ware volmaaktheid is gelijkheid aan Jezus in Zijn vernedering en in Zijn nederigheid; het is de keuze om richting anderen niet te heersen, maar te dienen.³⁰¹ Vereniging met Christus in de hemel zal gelijkheid aan Christus betekenen, hier op aarde, in de zachtmoedigheid en nederigheid van een lam.³⁰²

4.5 Nog niet volmaakt en toch volmaakt: graden in volmaaktheid

De volmaaktheid is het hoogste doel van God dat Hij in mensen kan bewerken. God heeft diep in het hart van de mens het verlangen naar volmaaktheid geplant.³⁰³ Ieder mens verlangt en bewondert de uitnemendheid en volmaaktheid in allerlei opzicht. Murray vergelijkt het met de kunstenaar, de dichter, de uitvinder en de ambachtsman, die allemaal streven naar het ideaal dat ze voor ogen hebben. Naarmate ze dit ideaal bereiken wordt de geestdrift en verwondering alleen maar sterker. Murray beschrijft dit met een voorbeeld:

Beschouw uzelf als klei in de handen van de grote Kunstenaar, die al Zijn wil en tijd en liefde besteedt om u te volmaken. Geef u in vrijwillige, liefhebbende gehoorzaamheid over aan Zijn wil en aan Zijn Geest. Geef u in vol vertrouwen in Zijn handen over en laat het door uw ganse wezen weerklinken: God zal u volmaken.³⁰⁴

Volgens Murray is de Bijbel niet voor tweeërlei uitleg vatbaar. Er is een volmaaktheid, die door de Schrift als mogelijk en bereikbaar wordt beschouwd.³⁰⁵ De belofte 'Hij zal u volmaken' kan volgens Murray alleen maar van toepassing zijn op het hedendaagse leven hier op aarde. God verwacht dat Zijn kinderen in Christus volmaakt zullen zijn, maar vervolgens ook daadwerkelijk in het leven steeds meer volmaakt worden. Het geloof zal toenemen en in volle verzekering toestemmen dat God bezig is de christen te volmaken. Murray beschouwt het dus als een Bijbels gegeven dat er in de praktijk toename is in volmaaktheid:

²⁹⁸ Murray, *Weest volmaakt*, 39-40.

²⁹⁹ Murray, *Weest volmaakt*, 40.

³⁰⁰ Murray, *Weest volmaakt*, 41.

³⁰¹ Murray, *Weest volmaakt*, 41.

³⁰² Murray, *Weest volmaakt*, 72.

³⁰³ Murray, *Weest volmaakt*, 91.

³⁰⁴ Murray, *Weest volmaakt*, 92.

³⁰⁵ Murray, *Weest volmaakt*, 7.

In het beginsel waren de christenen in Christus volmaakt: in de praktijk moesten zij volmaakt worden.³⁰⁶

Andrew Murray onderscheidt de volgende graden van volmaking: volmaakt, volmaakter, volmaaktst. De gelovigen hebben een volmaaktheid, die wacht om volmaakt te worden.³⁰⁷ De volmaaktheid is een gebod. Deze volmaaktheid komt niet in één keer maar gestadig, in een proces.³⁰⁸ De schrijver aan de Hebreëen wekt de gelovigen op om de toestand van traagheid en achteruitgang voorgoed te verlaten en bereid te zijn om zich op de volmaaktheid te concentreren en als volmaakten te leven en te wandelen; de gelovigen moeten jagen naar de volmaaktheid. In het licht van geestelijke traagheid en stilstand spreekt Murray over de mogelijkheid van geloofsafval.³⁰⁹ Geestelijke stilstand leidt tot geestelijke achteruitgang; dit kan uiteindelijk leiden tot algehele afval, waaruit geen herstel meer mogelijk is. Murray maakt vanuit de kanttekeningen bij de Statenvertaling duidelijk dat de gereformeerde kerk in het algemeen geen afval van heiligen, maar daartegenover de volharding van de gelovigen leert. Belangrijke vraag is hoe ver het kan gaan met een mens die een beginnend geloof heeft, maar toch geen ware wedergeboorte heeft ondergaan. Het draait hier om de vraag hoe je ware wedergeboorte kunt onderscheiden van een tijdelijke werking van Gods Geest. Murray is hier duidelijk over:

Er is geen teken waaraan de mens dit altijd kan zien of merken. Het enige zekere teken van de volharding der heiligen is – de volharding in heiligheid, het najagen van de volmaaktheid. (...) Mijn zekerheid dat ik behouden ben, kan ik alleen vinden in de levende omgang met de levende Christus. In het verkeer met Hem, in de gehoorzaamheid en navolging van Hem, is mijn enige vastheid.³¹⁰

Dit is wel een frappant citaat, aangezien de zekerheid van het geloof volgens Murray niet ligt buiten de gelovige in Christus (objectief), maar veel meer in de subjectieve ervaring, in de persoonlijke omgang met Christus.

Murray maakt duidelijk dat we in de Bijbel lezen dat er gelovigen waren die God dienden met een volkomen hart, terwijl we van anderen lezen dat hun hart niet volkomen was voor God. Er is dus een groot verschil tussen verschillende christenen. Sommigen zijn nog nooit op de gedachte gekomen zich uit te strekken naar volmaakte gelijkvormigheid aan hun Meester. Deze christenen zien alleen op Christus als Redder. Andere christenen verlangen daarentegen wel naar volkomen gelijkvormigheid aan hun Heere. Ze strekken zich ernaar uit om te worden als de Meester.³¹¹ Deze categorie christenen die 'streven' naar daadwerkelijke volmaaktheid noemt Murray de 'volmaakten'.

De mens die zich de hoogste volmaaktheid tot doel heeft gesteld en die zijn gehele hart en leven gegeven heeft om haar te verkrijgen, wordt door God tot de volmaakten gerekend.³¹²

Volgens Murray is er geen stadium in dit aardse leven waarin de gelovige christen de volmaaktheid bereikt. De gelovige heeft in het verlangen naar volmaaktheid zeer zeker nog wel last van opwellingen van zijn zondige natuur, tekortkomingen en zonden.³¹³ Hij kan daarover dan diep

³⁰⁶ Murray, *Weest volmaakt*, 62.

³⁰⁷ Murray, *Weest volmaakt*, 54.

³⁰⁸ Murray, *Allerheiligste*, 249.

³⁰⁹ Murray, *Allerheiligste*, 254-257.

³¹⁰ Murray, *Allerheiligste*, 255.

³¹¹ Murray, *Weest volmaakt*, 40.

³¹² Murray, *Weest volmaakt*, 55.

³¹³ Murray, *Weest volmaakt*, 19.

bedroefd zijn. Een besef van zijn onvolmaaktheden maakt de gelovige nederig en zachtmoedig en tegelijk waakzaam en hoopvol in gebed. Nederigheid is de grootste schoonheid van de volmaaktheid.³¹⁴ De leer van de volmaaktheid wordt een struikelblok en een valstrik, wanneer nederigheid ontbreekt. Toch moet de gelovige het getuigenis van de Geest aannemen dat de Vader het volkomen hart in hem ziet en aanneemt, zelfs wanneer de volmaakte uitvoering van Gods wil nog niet aanwezig is. Hoe meer de gelovige Gods gelaat ziet en hoe meer hij de oproep tot volmaaktheid tot zich hoort komen, hoe meer de inwonende Geest de hemelse volheid en kracht van de woorden 'Weest volmaakt' aan hem bekend zal maken.³¹⁵ De gelovige zal er dus steeds meer achter komen dat hij nog ver van de goddelijke volmaaktheid verwijderd is. Het zal hem tevens bewaren voor zelfvoldaanheid, want de volmaakten moeten leren dat ze nog volmaakt moeten worden.

De man die weet dat hij oprecht (volmaakt) is met God; de man die weet dat hij nog volmaakt moet worden; de man die weet dat hij alle dingen schade geacht heeft om de eindelijke volmaking te bereiken, is de volmaakte man.³¹⁶

De goede gezindheid in de gelovigen is een hartstochtelijk verlangen om nog volmaakter te willen worden. Er is dan sprake van een 'jagen' naar meerdere volmaking. Paulus en Christus waren zelfs bereid om hun leven op te offeren, ten einde nog volmaakter te worden. Murray is het oneens met de stelling: 'hoe onvolmaakter men is, hoe meer men de behoefte aan volmaaktheid zal voelen.'³¹⁷ Integendeel, Murray is van mening dat de gelovigen die het dichtst bij de volmaaktheid zijn, het beste hun behoefte om nog volmaakter te zijn, zullen kennen. Zij zijn het meest geneigd om elk offer te brengen om de volmaaktheid te bereiken.

Murray spreekt over het lage niveau waarop de kerk staat en maakt de opmerking dat er verkeerde geruchten rondgaan over de volmaaktheidsleer.³¹⁸ Hij maakt duidelijk dat de leer van blijvende onvolmaaktheid uiteindelijk veel desastreuzer is:

Allen moeten echter toestemmen dat de onvolmaaktheidsleer haar tienduizenden verslagen heeft. Een menigte mensen troost zich in een leven van wereldzin en zonde met de gedachte, dat niemand volmaakt is, onvolmaaktheid niet zo gevaarlijk kan zijn. Vele ware christenen maken nooit vorderingen, omdat zij nooit geweten hebben dat wij God kunnen dienen met een volkomen hart en dat het volkomen hart het geheim is van een volkomen weg, van een werk dat voortgaat tot de volmaking.³¹⁹

Murray is van mening dat een groot gedeelte van de Hebreeënbrief gericht is tegen de geestelijke traagheid van de gelovigen, waardoor zielen afgestompt zijn geworden om geestelijke waarheden te verstaan. Deze gelovigen zijn tevreden met de 'eerste beginselen': verzoening, rechtvaardiging, vergeving en een gekruisigde Christus. Ze hebben weinig interesse om de kracht van de hemelse, verheerlijkte Christus te verstaan. Daardoor vorderen ze weinig in heiligmaking, missen ze innerlijke vreugde en liefde, en bezitten ze weinig kracht om anderen te leren.

Het is niet genoeg dat de gelovige op Hem als zijn Borg vertrouwt voor de vergeving der zonden, hij moet een navolger van Christus worden, die iedere dag met Hem omgaat, Hem beter leert kennen, Zijn hemelse kracht ondervindt en daardoor aan Hem gelijk wordt. Hij moet het zwakke godsdienstleven, waarmee hij zich sinds zijn bekering tevreden stelde, nalaten en wegwerpen. (...)

³¹⁴ Murray, *Weest volmaakt*, 65.

³¹⁵ Murray, *Weest volmaakt*, 9.

³¹⁶ Murray, *Weest volmaakt*, 59. Uit dit citaat blijkt dat Murray de zaken soms paradoxaal verwoordt.

³¹⁷ Murray, *Weest volmaakt*, 57.

³¹⁸ Helaas is niet te achterhalen van welke kant of personen deze verkeerde geruchten komen.

³¹⁹ Murray, *Weest volmaakt*, 52.

Onder de leiding van Christus moet hij nieuwe vorderingen maken in de gehoorzaamheid; hij kan nieuwe en diepere ondervinding van Zijn kracht genieten.³²⁰

Murray beschrijft aan de hand van Hebreëën 5:14 het onderscheid tussen twee fases in het christelijke leven.³²¹ Gelovigen, die nog onervaren in het Woord zijn, hebben ‘geestelijke melk’ nodig. Tegenover de ‘onervarenen’ staan de ‘volmaakten’, die wel gebruik weten te maken van het Woord. Murray is van mening dat met de volmaakten de ‘geoefende, volwassen gelovigen’ worden bedoeld. Ze zijn gevorderd in het geestelijke leven.

Dit heeft niets te maken met het aantal jaren dat een gelovige christen is, maar dit heeft alles te maken met hun vooruitgang in het leven van nauwgezette gehoorzaamheid. Deze christenen hebben hun geestelijke zintuigen geoefend in het onderscheiden van goed en kwaad en ze zijn geoefend om Gods wil te kennen en Zijn stem te verstaan. Een heilige fijngevoeligheid met betrekking tot de zonde is het zintuig dat de hemelse dingen kan verstaan. Een teer geweten is in het geestelijke meer dan een helder verstand.³²² Volgens Murray is de christelijke volmaaktheid niets anders dan de gemeenschap met Christus in Zijn gehoorzaamheid. Alleen de gelovige die in alles God welbehagelijk wil zijn, zal de kracht van het hemels leven van Christus verstaan en ontvangen.

4.6 Hoe krijgt de gelovige deel aan de volmaaktheid?

De ware gelovigen behoren een sterk verlangen te hebben om te streven naar volmaaktheid, aldus Murray. In deze paragraaf zal aan de orde komen op welke wijze de gelovige wel en niet deel krijgen aan de volmaaktheid.

De volmaaktheid is niet in eigen kracht te bewerken of tot stand te brengen. Het is geen vrucht van menselijke pogingen.³²³ Ten tweede kan de wet ook niets of niemand volmaken:

De wet eist; de wet roept tot inspanning; de wet bedoelt het eigen ik. Zij wil het ik zijn uiterste best laten doen. Maar zij maakt noch het geweten, noch hem die aanbidt, volmaakt. Dit is wat Christus kwam brengen. Hij geeft de volmaaktheid die de wet niet kon geven. (...) De wet eist iets wat wij niet kunnen doen of geven. De genade eist nooit iets wat zij niet tevens geeft; en zo vraagt de Vader nooit iets wat wij niet kunnen doen. Hij, die Jezus uit de dood heeft opgewekt, is altijd bereid in dezelfde kracht van de opstanding ons te volmaken, opdat wij Zijn wil kunnen volbrengen.³²⁴

Volgens Murray is er een natuurlijke neiging van het menselijk hart om volmaaktheid door de wet te zoeken.³²⁵ Het is een grote hindernis voor de christen als hij de wet tot maatstaf neemt. Wanneer de christen dit doet, zal hij er achter komen dat hij ongeschikt is om de wet te houden. Het gevaar is dat de christen dit als verontschuldiging aanvoert om de volmaaktheid vervolgens maar niet te zoeken. Murray is van mening dat deze persoon nooit heeft begrepen dat de wet slechts een voorbereiding is voor iets beters. De christen moet weten wat het betekent dat hij niet meer onder de wet is, maar onder de genade.

De volmaaktheid is een gave rechtstreeks uit de hemel. Het is alleen te verkrijgen – door wedergeboorte – door de inblazing van de Heilige Geest van Jezus in de christen, die zich geheel

³²⁰ Murray, *Allerheiligste*, 250-251.

³²¹ Murray spreekt ook wel over de twee trappen in het christelijke leven: Andrew Murray, *Weest volmaakt*, 71.

³²² Murray, *Allerheiligste*, 248.

³²³ Murray, *Weest volmaakt*, 37.

³²⁴ Murray, *Weest volmaakt*, 74, 92.

³²⁵ Murray, *Weest volmaakt*, 74.

overgegeven heeft aan Zijn inwoning en heerschappij.³²⁶ Om een leven van volmaakte liefde te leiden is de Heilige Geest onmisbaar. De Geest moet een voortdurend besef geven van inwoning van de Geest en de gemeenschap met God. Murray is daarom van mening dat er een groot verschil is tussen de discipelen vóór en na Pinksteren. Vóór Pinksteren was er onder hen veel trots, nijd en zelfzucht. De liefde van Jezus in hun harten was soms ver te zoeken. Maar toen ze de Heilige Geest ontvingen kwam er een grote verandering. Op de dag van het Pinksterfeest vervulde hij de aanwezigen dusdanig dat de goddelijke liefde overwon, hen overstroomde en zij volmaakt werden in de liefde. Tijdens dit feest vierde de volmaakte liefde haar eerste grote triomf in de harten van de mensen. Het is het bijzondere werk van de Heilige Geest om de inwonende God te openbaren en iedere christen in de liefde te volmaken.³²⁷

Omdat de gelovigen deelgenoten zijn van de goddelijke natuur, omdat zij Gods leven, Geest en liefde in zich hebben, is de oproep redelijk en is het gehoorzamen daaraan in altijd toenemende mate mogelijk. Het leven van de volmaaktheid moet gevonden en doorleefd worden voor de troon, in de tegenwoordigheid van God.³²⁸ Door de geloofsvereniging met Christus komt er een voortdurende hemelse stroom en kracht tot de gelovigen, zodat zij zichzelf elke dag volmaakt mogen voorstellen in Christus Jezus. Murray is ervan overtuigd dat God alleen de mens kan en moet volmaken, omdat alle volmaaktheid alleen van Hem komt.³²⁹ God bewerkt de volmaaktheid te midden van de zwakheid en het lijden van een menselijk leven. Bij het verkrijgen van de volmaaktheid is er sprake van de goddelijke inbreng (belofte) en de menselijke verantwoordelijkheid. In zekere zin zal de volmaaktheid en de volmaakte liefde de gelovige echter 'niet zomaar' als vanzelf ten deel vallen. Er moet door de christen voldaan worden aan voorwaarden:

In de eerste plaats is er een juist begrip van het woord volmaaktheid nodig. Schriftonderzoek en daarover speculatief redeneren zijn erg gemakkelijk, maar niet toereikend. God zal de betekenis voor alle gelovigen ontvouwen, wanneer zij als een Abraham zeer dicht bij God – in onafgebroken levensgemeenschap met Hem – verkeren en wandelen.³³⁰ Het geestelijke verstaan van het volkomen hart wordt alleen verkregen door gelovig en volhardend gebed.

Als bijvoorbeeld een gelovige geconfronteerd wordt met zijn falen om lief te hebben, dan moet hij zich gelovig richten op het Woord. Daarin staat dat hij niet op zichzelf moet vertrouwen, maar op Hem Die met betrekking tot de liefde het willen en het werken in het hart werkt. De gelovige kan er achter komen dat hij tekort schiet in het liefhebben, maar tegelijkertijd komt er dan een behoefte aan de Pinkstergave, de Heilige Geest Die bij overgave en geloofsvertrouwen met kracht aan de gelovige meegedeeld zal worden.

In de tweede plaats is ongeloof een obstakel om volmaaktheid te verkrijgen. Er zijn mensen die hun woordje gelijk klaar hebben en met volle overtuiging zeggen: 'Het is niet mogelijk'.³³¹ Zulke gelovigen verstaan ten diepste niet dat God als een Vader en niet als een Rechter met Zijn kinderen handelt. God kijkt naar ieders vermogen en let op de intentie en gezindheid van ieders hart. De gelovige die, met een oprecht hart en in eenvoudig kinderlijk geloofsvertrouwen, God wil dienen, wordt door de Vader in de hemel aangenomen. Murray verklaart dit met een voorbeeld over een aardse vader:

³²⁶ Murray, *Weest volmaakt*, 9.

³²⁷ Murray, *Weest volmaakt*, 102.

³²⁸ Murray, *Weest volmaakt*, 65.

³²⁹ Murray, *Weest volmaakt*, 90-92.

³³⁰ N.a.v. Gen. 17:1-3 in: Murray, *Weest volmaakt*, 15.

³³¹ Murray, *Weest volmaakt*, 18.

Een kind van tien jaar bewijst een kleine dienst aan zijn vader, of helpt hem in zijn werk. Het werk van het kind is nog zeer gebrekkig, toch is het een oorzaak van vreugde en hoop voor zijn vader, omdat hij daarin het bewijs ziet van de gehechtheid en de gehoorzaamheid van het kind en tevens het bewijs van wat die geest van toewijding in het kind zal bewerken, wanneer zijn verstand en zijn krachten vermeerderd zullen zijn. Het kind heeft de vader gediend met een volkomen hart, hoewel het volkomen hart nog niet aanstonds volmaakt werk aanduidt.³³²

In de derde plaats is gehoorzaamheid een vereiste. Alleen hij die het bevel 'Weest volmaakt' in aanbiddende onderwerping en gehoorzaamheid heeft aanvaard, kan verwachten dat hij de volmaaktheid die God vraagt en schenkt, leert kennen. Zolang de kerk niet voor God neerknielt om deze zegen als haar hoogste doel te zoeken, is het geen wonder dat het woord volmaaktheid, in plaats van aantrekkelijk en vreugdevol te zijn, een oorzaak is van vrees en bezorgdheid, van verdeeldheid en ergernis.³³³

In de vierde plaats wordt er ten slotte algehele overgave gevraagd. Alleen wanneer ons innerlijke leven overgegeven wordt aan de volmaakte Jezus zullen de gelovigen de hoogste geestelijke waarheden leren kennen die nuttig zijn. Alleen in de weg van overgave zal de Heilige Geest de gelovigen openbaren wat het betekent om door Zijn hemels leven te leven, om Zijn aardse leven en het pad waarin Hij de volmaking bereikt heeft, geheel na te volgen.³³⁴

4.7 De visie op de wet in het leven van de gelovige

In de vorige paragraaf kwam aan de orde dat het volgens Murray een grote hindernis voor de christen is als hij de wet tot maatstaf neemt. Dit roept de vraag op wat Murrays visie is op de functie van de wet in het leven van de gelovige. Aangezien in de gereformeerde traditie de wet duidelijk wordt gezien als een 'leefregel der dankbaarheid' wil ik in deze paragraaf nagaan wat Murray hierover schrijft.

Murray legt er in zijn boeken sterk de nadruk op dat de gelovigen vrij zijn van de wet.³³⁵ Het is van belang goed te verstaan hoe Murray dit uitlegt. Het betekent niet dat de geboden van God – als openbaring van de wil van God – niet meer geldig zijn voor de gelovige. Wat het wel inhoudt is dat de christen niet meer onder de heerschappij van de uiterlijke wet verkeert. Anders gezegd: de christen is niet meer onder de heerschappij van de wet, die op stenen tafelen geschreven is. De christenen zijn sinds de wedergeboorte onder de heerschappij van de Heilige Geest van God, die Gods wil en wet in hun harten schrijft. De wet in het hart geschreven is een geestelijke kennis van Gods wil. De gelovigen ontvangen door de inwonende Geest een hartelijke lust en liefde om Gods wil te doen en ook een levende kracht om die te volbrengen. De wet in het hart geschreven is niets anders dan de wet van de Geest van het leven in Christus.

De morele wet van Mozes, als weerspiegeling van Gods eigen volkomen karakter, blijft wel van kracht. De inwonende Geest zal niet tegen Gods morele geboden, zoals die in de wet gegeven is, ingaan. Met de overgang van het oude verbond naar het nieuwe verbond (met de betere beloften) is de gerichtheid van de gelovigen veranderd. Onder het oude verbond was er de gerichtheid op de geboden van de wet. Onder het nieuwe verbond is de gerichtheid niet meer in de eerste plaats op de

³³² Murray, *Weest volmaakt*, 18.

³³³ Murray, *Weest volmaakt*, 8.

³³⁴ Murray, *Weest volmaakt*, 72.

³³⁵ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 222-226. Murray verwijst naar teksten als: Romeinen 6:14 en 7:4,6; Galaten 2:19 en 5:18. Paulus schrijft daar dat de gelovigen dood zijn voor de wet, gestorven zijn aan de wet, ontslagen zijn van de wet en niet meer onder de heerschappij van de wet verkeren.

geboden, maar allereerst – vanuit een persoonlijke relatie – op de aan iedere christen individueel gegeven leiding van de Heilige Geest. In de praktijk betekent het dat de gelovigen onder het oude verbond les kregen in de geboden, zodat zij die zouden onderhouden. De gelovigen onder het nieuwe verbond moeten in de eerste plaats geleerd worden dat zij zich door de Geest moeten laten leiden, waarbij de Geest de christenen Gods geopenbaarde wil voorhoudt en doet verstaan. Deze geopenbaarde wil kan samengevat en verduidelijkt worden met de woorden: ‘lerende hen onderhouden alles wat Jezus geboden heeft’ (Matth. 28:19). Zoals de wet onophoudelijk – ieder ogenblik – met haar eisen het hele leven van de gelovigen onder het oude verbond beheerste, zo wil de Heilige Geest onder het nieuwe verbond onophoudelijk – ieder ogenblik – met Zijn raadgevingen en inwerkingen het leven van de gelovigen sturen in het navolgen van Jezus.

De gelovigen zijn volgens Murray ook vrij van de wet, in de zin van de wet die de gelovigen veroordeelt en bedreigt.³³⁶ Als de gelovige niet inziet dat hij van de wet is vrijgemaakt, dan zal hij voortdurend onder de zonde blijven leven.

Wij hebben eerder al gezegd dat Jezus ons bevrijdt van de wet en haar macht. Bij de bekering en in het begin van het leven van een christen, denkt men als men dat hoort meestal dat dit betekent dat we van de vloek en de straf van de wet worden verlost. Wanneer we tot de volle vrijheid willen ingaan, is het onmisbaar dat we weten dat we *van de wet zelf* worden bevrijd. (...) Als iemand dit voor het eerst hoort, is hij bang dat dit een gevaarlijke leer is. Luister naar wat de Schrift met die uitdrukking bedoelt. De geboden van de wet blijven onveranderlijk wat hun inhoud betreft, als de openbaring van de wil van God. Maar wat de geest betreft waarin de wet haar eisen stelt, zijn wij niet meer onder haar.³³⁷

Volgens Murray betekent ‘vrij van de wet’ geen wetteloosheid.³³⁸ De gelovige is vrij van de zonde en de wet om God te dienen in de Geest. De gelovige is niet onder de wet, maar geeft zich met vrije keus en in liefde over aan Jezus Christus, Die de gelovige liefheeft.

Verder zijn de gelovigen ook vrij van de onmacht van de wet, aangezien ze uit zichzelf de wet niet kunnen vervullen.³³⁹ Het vervullen van de wet kan alleen door de werking van de inwonende Heilige Geest. Door wedergeboorte is er vanaf dat ogenblik de kracht aanwezig om Gods wil te doen.

Voor Murray is de wet dus geen ‘leefregel der dankbaarheid’. De gerichtheid van de gelovigen is op de Heilige Geest die iedere christen persoonlijk leidt in, en bekrachtigt bij het doen van Gods wil. Volgens Murray is het probleem van de reformatische kerken dat ze, wat de levenspraktijk en de heiliging betreft, zijn blijven staan in hun gerichtheid op de wet. Hierdoor kunnen ze niet ten volle alle zegeningen van het nieuwe verbond genieten en beleven.

Dit nu is de reden dat de meeste christenen een leven leiden van zwakheid en falen: zij leven nog altijd onder de wet. Zij geloven dat zij nog als verlost hun best moeten doen om de wet te volbrengen. En zij vorderen niet. Het is een leven van zelfveroordeling. Wat een verschil zou het geven als ze zouden begrijpen dat zij van de wet zijn bevrijd en dat Christus zelf, met Zijn Geest en genade, alles in hen wil werken.³⁴⁰

³³⁶ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 224.

³³⁷ Murray, *De Jubelbazuin*, 54.

³³⁸ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 226.

³³⁹ Murray, *Het Nieuwe Leven*, 225.

³⁴⁰ Murray, *De Jubelbazuin*, 55-56

4.8 Evaluatie

Verschillende theologen, waaronder T.G. Mahne van de universiteit van Pretoria zijn van mening dat Murray een 'perfectionist' is geweest.³⁴¹ De vraag is echter wat we onder een perfectionist moeten verstaan. Du Plessis geeft aan dat er verwarring kan ontstaan over de begrippen 'perfectie' en 'perfectionisme'. Hij zegt in dit kader:

Ik wil dat gij onthouden zult welk een onderscheid er is tussen perfeksie en het perfektionisme. Het eerste is een Bijbelse waarheid; het tweede mag (of mag ook niet) een menselijke verdraaiing van de waarheid wezen. Ik vrees dat velen in hun afkeer van 't perfektionisme ook de perfeksie verwerpen.³⁴²

Volgens mij verwoordt Du Plessis inderdaad een belangrijk probleem. Door het verkeerd interpreteren van woorden of begrippen kan een schrijver of theoloog in een bepaald theologisch hokje worden neergezet. Daarom is het is belangrijk om heldere definities te geven van specifieke woorden en begrippen.

Helaas moet ik constateren dat Andrew Murray zelf ook niet in helderheid uitblinkt. In hoofdstuk vier heb ik het begrip volmaaktheid onderzocht en het is behoorlijk verwarrend hoe onsamenhangend en paradoxaal Murray spreekt over het begrip volmaaktheid. Murray is niet helder in zijn verwoording, in zijn begrippen en definities. Het boekje *Weest volmaakt* komt erg chaotisch over, omdat hij voor het begrip volmaaktheid meerdere betekenissen over en weer – door elkaar heen – gebruikt. De ene keer bedoelt hij met volmaaktheid 'oprechte gezindheid van het hart' en de andere keer weer 'geestelijke volwassenheid' en de volgende keer 'morele kwaliteit'. Ik ben van mening dat Murray het begrip volmaaktheid onvoldoende heeft gedefinieerd en in het gebruik van de begrippen niet gelijk is gebleven. Alhoewel het lastig is om Murray theologisch te positioneren, zal ik toch een poging wagen.

Murray was zich bewust van de 'gevaren' bij het spreken over volmaaktheid en signaleert ook zelf 'verkeerde geruchten' over deze thematiek. Hij ziet om zich heen dat de meeste gelovigen dit begrip niet goed verstaan, mede als gevolg van de prediking. Hij vreest dat deze kerkmensen in de nog grotere strik van de leer van de blijvende onvolmaaktheid bekneld raken. Murray probeert uiterst voorzichtig te schrijven, omdat hij ziet dat het spreken over volmaaktheid vrees, bezorgdheid, verdeeldheid en ergernis kan veroorzaken. Daarom wilde Murray dicht bij de Bijbel blijven en alleen de Bijbelteksten bespreken die over volmaaktheid gaan.

Vier betekenissen van het begrip volmaaktheid

Ik heb al gezegd dat Murrays spreken over volmaaktheid niet altijd even helder is. Ik kom reconstruerend tot de volgende vier betekenissen van het begrip volmaaktheid:

a. De volmaaktheid als een oprechte geestelijke gezindheid.

Murray spreekt in het licht van volmaaktheid over het volkomen hart. Hij laat zien dat er in het Oude Testament gelovigen waren die oprecht geestelijk gezind tegenover God stonden, alhoewel ze niet zonder zonden en fouten waren. Volgens Murray kan niemand geestelijk gezind zijn (op de Bijbelse manier) zonder het nieuwe leven van Christus te hebben ervaren. Dit nieuwe leven wordt gegeven aan een ieder die in voortdurende afhankelijkheid jegens Christus leeft en Hem in alles voluit

³⁴¹ www.verhoevenmarc.be/_AndrewMurray.doc - Deze site heb ik 9 mei 2012 voor het laatst geraadpleegd.

Zie verder voor deze publicatie: <http://www.ve.org.za/index.php/VE/article/view/607>

³⁴² Du Plessis, *Andrew Murray*, 230.

vertrouwt. Geestelijke gezindheid zonder levensvernieuwing is alleen een uiterlijke verandering. Het is bij uitstek de Heilige Geest die betrokken is bij het proces van geestelijke gezindheid, omdat de Heilige Geest Gods volmaakte liefde uitstort in het hart. Door deze liefde komt er een bereidheid om Gods Woord te gehoorzamen, zodat de gelovige steeds meer gelijkvormig wordt aan de Persoon van Jezus Christus. Het gaat dus om de geestelijke houding en instelling van de christen.³⁴³

b. De volmaaktheid als geestelijke volwassenheid of rijpheid.

Murray spreekt in zijn geschriften over bijzondere trappen tot volmaaktheid en in zijn verklaring over de Hebreënbrieff spreekt hij ook over volmaaktheid als een geestelijke volwassenheid of rijpheid. Geestelijke zuigelingen hebben de melk van het Woord nodig. De volwassen christen kan vast voedsel tot zich nemen. Murray noemt het voorbeeld van een onderwijzer die een tienjarig kind anders beoordeelt als een twintigjarige jongen. Beiden kunnen oprecht gezind zijn, terwijl de uitwerking of rijpheid verschillend is. Dit heeft dus alles te maken met het aspect tijd. Zo geldt dit ook voor de gelovigen. Er is tijd nodig om kennis te vergaren en ervaring op te doen in het onderscheiden van goed en kwaad. Het woord rijpheid is de sleutel voor het juiste begrip van geestelijke volwassenheid. De groei naar volmaakte rijpheid wordt door de Heilige Geest in de gelovige bewerkstelligd over een bepaalde tijdsperiode. De tijd op zichzelf veroorzaakt geen rijpheid. Het belangrijkste is de vooruitgang en de groei. De weg naar rijpheid kan verkort worden als de groei versneld wordt. En die groei kan snel gaan als de gelovige alle terreinen van zijn leven – in algehele overgave en gehoorzaamheid – onder controle van de Heilige Geest brengt. De gelovigen die de gezindheid en hartsgesteldheid hebben om te jagen naar volmaaktheid worden in de Bijbel 'de volmaakten' (volwassenen) genoemd.

c. De volmaaktheid als moreel gedrag.

De christelijke volmaaktheid komt ook tot uitdrukking in goed moreel gedrag. Norm voor goed moreel gedrag is het 'gelijk zijn aan Jezus'. Christenen leven in de zegeningen van het nieuwe verbond. God heeft, door de inwoning van de Heilige Geest die de gelovigen leidt, Zijn wet in hun binnenste gelegd. De leiding van de Heilige Geest is uiteraard in overeenstemming met de onveranderlijke morele wet van God, die een afspiegeling is van Gods eigen volmaakte karakter. Die morele wet vindt zijn uitwerking in de geboden (Rom. 13:8-9). De liefde is de vervulling der wet. Het morele gedrag vloeit voort uit een juist, onderscheidmakend, volwassen geestelijk gebruik van kennis (Hebr. 5:13-14). Het is gedrag dat voortvloeit uit een nauwgezet geweten en het vermogen om goed en kwaad te kunnen onderscheiden. Een volmaakte christen is in staat om behoedzaam zijn weg te gaan, te midden van alle voetangels en klemmen van het christelijke leven. Het is ook moreel gedrag dat zichtbaar wordt als gevolg van het uitstrekken naar heiligheid door de gelovige. Volmaakt betekent in relatie tot heiligheid het verwijderen van alles wat verkeerd is en het voorzien in al wat ontbreekt. Ten slotte komt dit morele gedrag ook openbaar als gevolg van volmaakte gehoorzaamheid tegenover God de Vader. De volmaaktheid van de Vader bestaat in barmhartigheid, in bewogenheid en in ontferming richting vijanden. Moreel gedrag wordt dus opgemerkt in de omgeving, ja zelfs richting de tegenpartij. Door het proces van rijping – in de weg van onderscheiden van goed en kwaad, van heiliging en gehoorzaamheid – wordt christelijke karaktervorming zichtbaar.

³⁴³ Murray bespreekt in zijn boekje *Weest volmaakt* de verkeerde houding en instelling van de Korinthiërs. Paulus sprak een vernietigend oordeel uit over de gelovigen te Korinthe, omdat zij in de omgang met elkaar een vleselijke, ik-gerichte houding aannamen.

d. De volmaaktheid als christelijke karaktervorming.

Christelijke volmaaktheid houdt volgens Murray ook in dat de gelovige vol gemaakt wordt van Christus. Dat gebeurt als de gelovige vervuld wordt met de Geest, want het is de Geest die Christus openbaart en verheerlijkt. Een volmaakte gelovige zal Christus laten zien in zijn karakter en gedrag. De vrucht van de Geest is precies de beschrijving van Christus en daarin gaat de liefde voorop. De volmaakte gelovige zal gekenmerkt worden door volmaakte liefde. In zijn gedrag zal de volmaakte gelovige Christus navolgen. De gelovige zal Jezus als voorbeeld voor ogen houden. De volgeling zal bereid zijn om zijn wil volkomen te onderwerpen aan Gods wil. Hij zal bereid zijn zichzelf (het eigen ik) te verloochenen. De volgeling is bereid afstand te doen van een luxueus en comfortabel leven. Door de navolging van de volmaakte Jezus Christus zal de volmaaktheid van Jezus openbaar worden door de karaktertrekken van een volmaakte christen.

Nu ik het begrip volmaaktheid heb geëvalueerd, wil ik nog enkele theologische grondlijnen met betrekking tot de volmaaktheidsleer van Andrew Murray bespreken.

De oproep tot volmaaktheid

De gelovige moet de oproep ter harte nemen: 'Weest volmaakt, zoals uw Vader in de hemel volmaakt is', aldus Murray. Dit is de norm die iedere gelovige voor ogen moet houden. De lat ligt dus enorm hoog. De oproep tot volmaaktheid geldt niet voor de hemel, maar voor de gelovige op aarde. Murray erkent dat de mens door natuurlijke geboorte totaal niet verlangt naar volmaaktheid. De zondige mens is juist geneigd tot het tegenovergestelde. Door de zondeval is het gehele hart, de gehele wil en het gehele leven niet meer gericht op de volmaakte God, maar op de verheerlijking van zichzelf. Er is volgens Murray daarom wedergeboorte nodig. De volmaaktheid is namelijk niet in eigen kracht te bewerken of tot stand te brengen; ook kan de wet niemand volmaken. Zonder de levendmakende kracht van de Geest is er geen volmaaktheid mogelijk. De gelovigen moeten een nieuwe (goddelijke) natuur ontvangen en dat is Christus' volmaakte leven in de gelovige. Gods volmaakte liefde moet in de harten van zondaren gebracht worden. Door geloofsvertrouwen wordt de gelovige door een werkelijke vereniging één gemaakt met Christus, de Volmaakte; dit is een geestelijke realiteit. De volmaaktheid van Christus is sinds de wedergeboorte als een zaad in de gelovige en moet nu gaan groeien. De volmaakte Christus moet toenemen en dat is alleen mogelijk als het 'eigen ik' verdwijnt en de gelovige de weg van zelfverloochening gaat. Murray is er van overtuigd dat het mogelijk is, omdat hij zelf zicht heeft gekregen in de rijkdom en beloften van het nieuwe verbond, die spreken over de kracht en de volheid van de Heilige Geest.

De indicatief en de imperatief

Murray verwoordt in zijn boekjes dat iedere gelovige in Christus volmaakt is. In theologische termen wordt dit wel de indicatief – de aantonende wijs – genoemd. Dat is zijn geestelijke positie of status quo. Dit staat zeer zeker centraal bij Murray. Hij wil de lezers voornamelijk wijzen op de volmaakte Christus. Zijn volmaakte leven is het leven van Zijn gelovigen. Voluit begrijpen wat de status quo van de gelovige – in Christus – betekent, is voor Murray van fundamenteel belang om het leven van de christelijke volmaaktheid in de praktijk te leven. Groei naar de volmaaktheid is onder andere evenredig aan de mate van de juiste kennis omtrent het begrip volmaaktheid. Vanuit de status quo dat de gelovige in Christus volmaakt is, zal er in de praktijk ook sprake zijn van groei in de volmaaktheid. De groei naar volmaaktheid houdt gelijke tred met de groei in onafgebroken gemeenschap met de volmaakte Christus.

Ik sprak al over de indicatief van de volmaaktheid: de gelovige is in Christus volmaakt. Volgens Murray roept de Bijbel de gelovigen ook om zich uit te strekken naar volmaaktheid. Hij gebruikt dan de werkwoorden 'jagen' en 'streven'. Dit wordt theologisch ook wel de imperatief genoemd. De Bijbel spoort de gelovigen – in een gebiedende wijs – aan tot volmaaktheid. De vraag is echter hoe Murray deze imperatief invult. Het gaat er dan om wat de gelovigen moeten doen om de christelijke volmaaktheid te verkrijgen. Op geen enkele wijze leert Murray dat gelovigen in eigen kracht naar de volmaaktheid moeten jagen.

Er is een spanningsveld tussen de status van de christen en de praktische uitwerking in zijn leven, tussen de indicatief en de imperatief.

Nadrukkelijk vermeldt Murray dat elke christen moet stoppen met alle eigen inspanning om volmaaktheid te bereiken. Het gaat erom dat de gelovige weet dat Christus met Zijn volmaakte leven en liefde in hem is en dat de gelovige zich aan Hem overgeeft, zodat Hij het praktisch in- en uitwerkt in de gelovige. Het gaat om het gelovig en afhankelijk rusten in de verheerlijkte Christus. Verder is het ook niet zo dat Murray ontkent dat er geen geloof meer nodig is, zodat Gods werk ingeruild wordt door ons werk. Nee, het geloofsvertrouwen is bij Murray een belangrijke spil waardoor de volmaaktheid verkregen wordt. In het uitstrekken en streven naar de volmaaktheid gaat het in de grond van de zaak om voortdurende – onafgebroken gemeenschap en afhankelijkheid – jegens Christus. Het gaat bij Murray zeer duidelijk om de gemeenschapsrelatie met Christus. Het werk en de daden van de gelovige kunnen alleen tot eer van God zijn als het tot stand komt door de kracht van de Geest.

Gods aandeel en het aandeel van de gelovige

Gods volmaakte liefde in het hart uitgestort is het grote geheim in het leven van de gelovige. Door deze volmaakte liefde bewaart de gelovige – bijna als vanzelf – Gods geboden en verloochent hij de wereld. Het ware, gezonde geestelijke leven bestaat in de daadwerkelijke gehoorzaamheid aan God op alle fronten. Deze gehoorzaamheid ligt aan de ene kant in de macht van de mens, maar is aan de andere kant het gevolg van Gods volmaakte liefde in de gelovigen. Gehoorzaamheid is een voorwaarde voor het verkrijgen van de volmaaktheid, maar is tegelijk ook een belangrijk kenmerk van Gods volmaakte liefde in de mens. De volmaking in Christus wordt de gelovige geschonken door de Heilige Geest in de vereniging met Hem. De Geest moet een voortdurend besef geven van inwoning van de Geest en de gemeenschap met God. Alhoewel de gelovige zich – door Gods volmaakte liefde – als vanzelf uitstrekt naar de volmaaktheid, toch zal dit hem 'niet zomaar' ten deel vallen. Er moet door de christen voldaan worden aan voorwaarden en vereisten. De gelovige heeft ook zijn aandeel. In de eerste plaats is er een juist begrip van het woord volmaaktheid nodig. In de tweede plaats is ongelooft een obstakel om volmaaktheid te verkrijgen. In de derde plaats is gehoorzaamheid een vereiste. In de vierde plaats wordt er ten slotte algehele overgave gevraagd. In het verkrijgen van de volmaaktheid kan er dus gesproken worden over Gods aandeel en het aandeel van de gelovigen. Er is sprake van een samenwerking tussen beiden.

Is Andrew Murray een perfectionist?

De vraag die aan het einde van deze evaluatie nog beantwoord moet worden is de vraag of Murray tot de rij van perfectionisten behoort. Om dit juist te kunnen beoordelen moet eerst helder worden wat er verstaan wordt onder de theologische leer van het perfectionisme. Ouweneel verwoordt het als volgt:

Onder perfectionisme verstaan we de theologische leer dat het voor gelovigen mogelijk is reeds hier op aarde door de kracht van de Heilige Geest een staat van zondeloosheid te bereiken.³⁴⁴

Wanneer ik in het licht van deze definitie Murrays opvatting over volmaaktheid er naast leg, dan kom ik tot de conclusie dat Murray geen perfectionist is. Murray geeft namelijk aan dat de gelovige op aarde niet de staat van volstreekte zondeloze volmaaktheid kan bereiken. De gelovige heeft in het verlangen naar volmaaktheid nog wel last van opwellingen van zijn zondige natuur, tekortkomingen en zonden; hij kan daarover dan diep bedroefd zijn. In de eerste regels van zijn boekje *Weest volmaakt* schreef Murray dat de Bijbel aantoont dat de gelovigen in zichzelf niet volmaakt waren, in de zin van 'volstrekt zondeloos'. Hij vreesde dat dit hem in de schoenen geschoven zou worden.

Eigenlijk wordt het perfectionisme in strikte zin van zondeloosheid meestal niet geleerd of slechts als een theoretische mogelijkheid gezien. Ouweneel voegt daarom nog een regel toe aan zijn definitie. Hij geeft als aanvulling:

Deze leer [van het perfectionisme, AB] ontkent niet dat tot het eind van onze dagen het zondige vlees in ons woont, maar zij ontkent dat dit vlees noodzakelijk werkzaam is. Het is er nog wel, maar door de werking van de Geest wordt de werking van het vlees bedwongen.

Wanneer ik in het licht van deze uitbreiding op de eerdergenoemde definitie de opvattingen van Murray er naast leg, dan behoort Murray naar mijn mening – volgens de definitie van Ouweneel – wel tot de perfectionisten. Volgens Murray zal de gelovige nooit verlost worden van zijn zondige natuur of aard, maar behoort het bij Murray wel tot de principiële mogelijkheid dat de gelovige niet hoeft te zondigen. De gelovige kan ervoor kiezen om door de Geest geleid te worden en het vlees te kruisigen. Murray gelooft dat de gelovige een geestelijke stand kan bereiken waarin hij – niet zijn zondige aard (natuur) en zijn geneigdheid tot zondigen is kwijtgeraakt – een zodanige geestelijke stand bereikt, waarin hij vrij kan zijn van bewuste en dadelijke zonden. Deze toestand is al beschreven in hoofdstuk 3 als het 'overwinningsleven'. Deze toestand beschrijft Murray wel als een onafgebroken gemeenschap met God, een toestand van volmaakte liefde. De gelovige kan een staat van volmaaktheid bereiken waarin hij van ogenblik tot ogenblik vrij kan wezen van de macht en heerschappij van de zonde, ondanks een blijvende geneigdheid tot zondigen. Als de gelovige dicht bij Jezus blijft en het verwacht van de Heilige Geest, dan zal hij altijd kracht ontvangen om zichzelf los te maken van het vlees en zijn zondige neigingen. Toen Christus stierf op Golgotha, toen zijn alle gelovigen met Hem gestorven. Dit is een eenmaal afgehandelde zaak in het verleden. De oude mens is met Christus gekruisigd. De zonde heeft niets meer over de gelovige te zeggen. Jezus Christus wil – door de kracht van de inwonende Geest en Gods volmaakte liefde in hem – de gelovige in staat stellen om de zonde te overwinnen en God te dienen. Murrays visie op volmaaktheid zou je kunnen samenvatten als 'steeds meer worden wie de gelovige alreeds in Christus is'. Dit komt nauw overeen met het klassieke doopformulier waar geschreven staat: 'ons toe-eigenende wat we alreeds in Christus hebben'.

Murray is van mening dat er geen stadium bereikt kan worden dat de gelovige christen zondeloze volmaaktheid bezit. Hoe meer de gelovige Gods volmaaktheid ziet, hoe meer hij er achter zal komen dat hij nog ver van de goddelijke volmaaktheid verwijderd is. De gelovigen die het dichtst bij de volmaaktheid zijn, zullen het beste hun behoefte om nog volmaakter te zijn kennen. Zij zijn bereid om elk offer te brengen om de volmaaktheid te bereiken, die in de hemel een definitieve werkelijkheid zal worden.

³⁴⁴ Ouweneel, *Het heil van God*, 314.

Slotopmerkingen

Murray toont vooral vanuit de Hebreeënbrief aan dat Jezus Christus Zelf – alhoewel Hij de Zoon van God was – volmaakt moest worden. Dit roept vragen op, aangezien Murray hiermee aangeeft dat de menselijke natuur van Christus (nog) volmaakt moest worden. Op dit terrein begeeft Murray zich in de verborgenheid van de twee naturen van Christus. Op grond van de Schrift kan daar wel iets over gezegd worden, maar het blijft een geheimenis. Het is in lijn met de gereformeerde traditie om het onderscheid tussen de naturen te benadrukken. Christus is ook naar Zijn menselijke natuur altijd volmaakt geweest, in de zin van volkomen zondeloos en heilig, toch is er wel in Zijn menselijke natuur sprake van groei. Jezus nam toe in wijsheid, grootte en genade bij God en mensen (Lukas 2:52). Als Murray met het volmaakt worden van Jezus doelt op deze groei is dat in lijn met de Schrift en de gereformeerde theologie. Dat zou anders zijn als hij zou stellen dat Jezus vanuit een zondige toestand moest toegroeien naar morele perfectie.

Vanwege Murrays onsamenhangende en paradoxale spreken is het niet gemakkelijk om te beoordelen of Murray in zijn schrijven over de volmaaktheid de vergoddelijking van de christen leert. Ouweneel is van mening dat het thema van de volmaaktheid het thema van de *theosis*, de 'vergoddelijking' – het steeds meer het beeld van God vertonen – raakt.³⁴⁵ Deze thematiek, die centraal staat in de Oosterse kerk, benadrukt dat de gelovige steeds dichterbij God komt en steeds meer op Hem gaat lijken; dit is geen moment maar een ontwikkeling. De Oosterse kerk benadrukt niet zozeer de wedergeboorte, maar veel meer het feit dat de gelovigen deelgenoten worden van de goddelijke natuur. Binnen de leer van de *theosis* gaat het om de visie dat de gelovige daadwerkelijk God wordt. Je krijgt dan uitspraken als: 'God werd mens opdat mensen goden zouden worden' en 'gelovigen worden door genade wat God van nature is'. Murray leert deze vergoddelijking – ontische eenwording met God – niet. Hij verstaat onder 'deelgenoten van de goddelijke natuur' dat Gods zonen [kinderen, AB] Gods leven, Geest en liefde in zich hebben.³⁴⁶ De gelovige wordt niet vergoddelijkt. Het gaat bij Murray om Christus en Zijn leven in de gelovige.

Ten slotte nog een opmerking bij Murrays visie op het eindoordeel en de goede werken, die door de gelovigen gedaan zijn (zie paragraaf 4.3). Het is volgens Murray in het licht van het oordeel niet onbelangrijk hoe de gelovigen hier op aarde hebben geleefd. Goede werken door de gelovigen verricht, zoals vergevingsgezindheid naar anderen en dienstbetoon aan behoeftigen spelen bij de rechtvaardiging geen rol. De gelovigen worden immers niet gerechtvaardigd op grond van goede werken, maar door het geloof in Jezus alleen. Ik denk dat de gedachtegang van Murray gezien moet worden in het licht van 1 Korinthe 3:13-15 en 2 Korinthe 5:10. In deze Bijbelteksten wordt het oordeel over de werken van de gelovigen besproken. Bij het oordeel over de werken van de gelovigen gaat het niet over het al of niet behouden zijn. Het gaat niet over het al of niet toegang krijgen tot de hemel. Paulus schrijft dat zelfs als al de werken van de gelovigen verbranden, dan worden deze gelovigen toch nog behouden 'als door vuur heen'. Hier zou onderscheid tussen het laatste oordeel en een oordeel over de werken van de christenen wellicht behulpzaam kunnen zijn.

³⁴⁵ Ouweneel, *Het heil van God*, 297.

³⁴⁶ Andrew Murray schrijft over het verkrijgen van de Goddelijke natuur in zijn boek *De twee verbonden*, 134: 'Het hoogst denkbare toppunt van zegen is, dat wij deelnemen aan de Goddelijke natuur, de Goddelijke heiligheid. Dit is de grote zegen die Christus, de Middelaar van het Nieuwe Verbond brengt. Hij is voor ons "beide gerechtigheid en heiligheid" geworden - gerechtigheid als een voorbereiding tot heiligmaking en heiligheid. (...) Wij hebben de nieuwe mens aangedaan, die door God geschapen is in gerechtigheid en heiligheid. Heiligheid is onze ware natuur. We zijn heilig in Christus. Als we het geloven, als we het ontvangen, als we onszelf overgeven aan de waarheid en tot God naderen opdat de heiligheid uitstroomt en toonbaar wordt in gemeenschap met Hem, de bron, dan zullen we weten hoe Goddelijk waar het is.'

In de gereformeerde traditie wordt dit onderscheid niet vaak gemaakt. Enerzijds stelt de Schrift dat christenen niet meer in het oordeel komen (Johannes 5:24), maar anderzijds dat er nog wel een oordeel komt over de werken van de gelovigen. Falen in goede werken levert verlies van loon op, maar leidt niet tot straf.³⁴⁷ Als dit onderscheid niet gemaakt wordt, dan wordt de spanning tussen Murrays visie en de reformatorische opvatting van de rechtvaardiging door het geloof alleen wel erg groot.

³⁴⁷ Ouweneel merkt op dat over het 'loon' in de Bijbel veel wordt gesproken. Volgens hem moet er onderscheid gemaakt worden tussen 'loon' dat de gelovigen al op aarde ten deel zal vallen (bijv. 1 Tim.5:18) en 'loon' in de hemel. In: W.J. Ouweneel, *De toekomst van God*, (Heerenveen, Uitgeverij Medema, 2012), 452.

5. Receptie van Andrew Murray

In de hoofdstukken 3 en 4 kwam Andrew Murray vooral zelf aan het woord. In dit hoofdstuk wil ik apart aandacht geven aan de secundaire literatuur.

5.1 Receptie bij B.J.K. Anderssen

De eerste wetenschappelijke studie over het theologische denken van Andrew Murray is van de hand van de Nederduits Gereformeerde predikant B.J.K. Anderssen. Deze verscheen in 1979.³⁴⁸ In zijn voorwoord geeft Anderssen aan dat hij zijn onderzoek lange tijd was gestaakt, omdat hij in de problemen was gekomen met zijn resultaten. Hij schrijft:

Dit het hierop neergekom dat ons nie Murray se teologie kon inpas of versoen met die gereformeerde tradisies van die N.G. Kerk [Nederduits Gereformeerde Kerk, AB] nie. Liewer dus as om tot negatiewe resultate te kom, het ons ons versamelde stof en bevindinge altyd weer diep weggebêre. Maar, al het ons dit gedoen, kon ons Andrew Murray nooit heeltemaal uit ons gedagtes ban nie. So het met die jare bewustelik en onbewustelik 'n nuwe en meer ewewigtige benadering tot sy teologie gegroei.³⁴⁹

Na een periode van bezinning heeft Anderssen zijn onderzoek weer opgepakt. Hij heeft voornamelijk de christologie in Murrays geschriften onderzocht en heeft geprobeerd de 'soteriologische theologie' van Andrew Murray kritisch te analyseren.³⁵⁰ Zijn insteek was om te onderzoeken of Murrays theologische standpunten vreemd staan tegenover de gereformeerde traditie. Door middel van zijn onderzoek heeft Anderssen het hart van Murrays theologie in het raamwerk van zijn tijd willen plaatsen. Hij merkt in zijn voorwoord op dat hij door de periode van bezinning tot een 'milder oordeel' is gekomen ten aanzien van de theologie van Andrew Murray en zijn verschillen met de gereformeerde leer.

Anderssen stelt dat de achtergrond van Murrays belangstelling voor levensheiliging gezocht moet worden in de 'evangelische atmosfeer' binnen zijn ouderlijk huis.³⁵¹ In zijn boodschap heeft hij zich steeds bezig gehouden met de geestelijke toestand van de kerk en de zwakheid, biddeloosheid en ongehoorzaamheid van Gods kinderen.³⁵² Het raakte Murray dat er zo weinig daadwerkelijke kracht en getuigenis van de kerk uitging.

Aan het einde van zijn onderzoek komt Anderssen tot een zevental concrete conclusies:³⁵³

1. Murrays theologie is niet specifiek methodistisch of pentacostalistisch.
2. Volgens Murray is de mens beeldrager van God en heeft hij een hoge bestemming.
3. Alleen door Jezus Christus Zelf kan de mens zijn hoge bestemming realiseren.
4. Een belangrijk accent in Murrays geschriften is dat Christus door de Heilige Geest tegenwoordig is in de gelovigen.

³⁴⁸ Het proefschrift van Anderssen verscheen in december 1979 onder begeleiding van prof. dr. W.D. Jonker aan de universiteit van Stellenbosch (Zuid Afrika).

³⁴⁹ Anderssen, *Kritiese ontleding*, I.

³⁵⁰ Anderssen behandelt achtereenvolgens: de mens en zijn bestemming, Christus als Verlosser, De Geest van Christus, rechtvaardiging in vereniging met Christus en de heiligmaking in de kracht van de Geest.

³⁵¹ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 183.

³⁵² Anderssen, *Kritiese ontleding*, 185.

³⁵³ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 228-236.

5. Om het deelgenootschap van de gelovige aan de goddelijke natuur te verduidelijken maakt Murray gebruik van Bijbelse taal.
6. De rechtvaardiging bij Andrew Murray betekent ook rechtvaardigwording.
7. Andrew Murrays visie op heiligmaking leidt tot 'perfectie' en niet tot zondeloosheid.

Een aantal belangrijke aspecten die van belang zijn voor mijn onderzoek wil ik uitvoeriger de revue laten passeren.

Visie op de rechtvaardiging en de geloofsvereniging

Anderssen concludeert dat Murray tweeslachtig is in zijn visie op de rechtvaardiging.³⁵⁴ Murray ontkent niet de 'toegerekende gerechtigheid als een juridische daad van God, maar benadrukt veel meer de 'rechtvaardigwording' door een ingestorte gerechtigheid. Murray wilde de rechtvaardiging vooral zien als een werkelijke vernieuwing. Rechtvaardiging betekent voor de gelovige een leven van gerechtigheid en heiligheid. Murray wilde niet dat de zondaar zou blijven zoals hij was. Anderssen beweert verder dat Murrays visie op de rechtvaardiging en de heiliging overeenkomsten vertoont met Calvijn.³⁵⁵ Murray beroept zich op een uitspraak van Calvijn om zijn standpunt te bevestigen dat de rechtvaardiging voortvloeit uit de vereniging met Christus.³⁵⁶ Volgens hem zijn er overeenkomsten aan te wijzen tussen Murrays gedachte omtrent het 'rusten in de vereniging met Christus' en Calvijns gedachte omtrent de *unio mystica*. Beide theologen wilden duidelijk maken dat gelovigen alleen door de eenheid met Christus deel kunnen krijgen aan al Zijn zegeningen. Anderssen gaat hier dieper op in door aandacht te geven aan de polemiek tussen Calvijn en Osiander, die het idee van de essentiële gerechtigheid leerde. Volgens Calvijn verduistert dit het Bijbelse begrip van de gerechtigheid van God, omdat Osiander het infuus van essentiële gerechtigheid inbracht. Calvijn gebruikt echter zelf ook uitdrukkingen als 'Christus deelachtig wezen' en 'Zijn kracht in ons overgieten'. Anderssen vermeldt dat de *unio mystica* bij Calvijn het forensische karakter van de rechtvaardiging niet in het gedrang brengt.³⁵⁷ Anderssen concludeert dat het overduidelijk is dat Calvijn met de *unio mystica* nooit een vereniging van naturen heeft bedoeld. Murray beriep zich op Calvijn met betrekking tot zijn standpunt dat de eenheid van de gelovigen met Christus voorwaarde is voor de rechtvaardiging. Anderssen geeft aan dat het erg lastig is om er achter te komen of Murray hetzelfde bedoelde als Calvijn, omdat Murrays uitspraken niet allemaal even duidelijk zijn. Verkeerde interpretatie van Murrays rechtvaardigingsleer is daarom erg gemakkelijk.

Als Anderssen Murrays visie op de eenheid van de gelovige met Christus bestudeert, dan neemt hij bij Murray een typische bruidsmystiek waar, die niet het heilswerk van Christus op aarde ontkent, maar dit toch geringer acht dat de eenheid die tot stand komt met de verheerlijkte Christus als bron van kracht in de hemel.³⁵⁸ De eenheid met Christus moet niet alleen door het geloof, maar ook door de mystieke ervaring worden onderhouden. Anderssen is van mening dat Murray vanwege zijn voorliefde voor mystiek het 'sola fide' van het geloof heeft veronachtzaamd. Hij wijt dit aan gebrek van het reformatorische verstaan van het 'sola fide'.³⁵⁹ Anderssen vraagt zich af of Murray niet te veel klem heeft gelegd op de directe en verborgen omgang met God en te weinig op de

³⁵⁴ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 153-195, 233-235.

³⁵⁵ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 157, 234.

³⁵⁶ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 154.

³⁵⁷ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 155.

³⁵⁸ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 100.

³⁵⁹ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 237.

gemeenschap van de gelovige met God door het Woord. Toch wilde Murray niet de grenzen van de geschreven openbaring van God overschrijden en daarom is hij volgens Anderssen geen mysticus.

Visie op de heiliging

Anderssen bespreekt de heiligingsleer van Andrew Murray in twee paragrafen: (1) Christus as beginsel van ons heiligmaking, en (2) die verantwoordelijkheid van die mens. Hij komt tot de conclusie dat Murrays visie op heiligmaking te verdelen is in een objectieve en een subjectieve kant. Over die subjectieve kant schrijft Anderssen:

Hyself [Murray, AB] het probeer om anders as wat in die protestantse prediking gewoonlik gaan, die nodige klem op die mens se verantwoordelijkheid vir sy bekering en heiligmaking te plaats. (...) Die mens kan alleen deur vrywillige samewerking met die wil van God die heiligheid wat hy in Christus het, kan omskep tot iets wat sedelike waarde het.³⁶⁰

Anderssen is van mening dat bij Murrays heiligingsleer de Persoon van Christus centraal staat.³⁶¹ Heiliging gebeurt alleen door deelname aan Christus Jezus. Zonder Christus heilige natuur als de heiligheid van de gelovigen is er geen christelijk leven of heiliging mogelijk. Volgens hem wil Murray voorkomen dat gelovigen hun heiligheid beschouwen als het eindresultaat van hun eigen zedelijke inspanningen. Het principe van heiliging is daarom altijd de Persoon van Christus. Omdat de heiligheid van God vlees geworden is, is het binnen bereik van de mens gekomen. De heiligheid van God in Christus wordt de heiligheid van God in de gelovigen, omdat Gods Geest in de gelovigen woont. Volgens Anderssen zoekt Calvijn eerder het beginsel van alle heiligheid in de Heilige Geest; alleen door de Heilige Geest worden de gelovigen deelgenoot aan al de gaven van Christus.³⁶² Calvijn leert dat de gelovigen door het geloof verenigd zijn met Christus. Dit komt volgens Anderssen bij Murray niet duidelijk genoeg naar voren, omdat hij in termen van de vereniging van naturen denkt.³⁶³ Hij vindt het lastig om de concrete verwezenlijking van de heiligmaking in het leven van de gelovige te behandelen, omdat Murray volgens hem niet altijd consequent is.

Visie op de Heilige Geest en 'Godegelijkheid'

Als Anderssen Murrays boodschap aan de kerk in ogenschouw neemt, dan signaleert hij een klem op de Persoon en het werk van de Heilige Geest.³⁶⁴ Hij verwoordt de waarde van Murrays pneumatologie als volgt:

Andrew Murray was die man in de N.G. Kerk wat vroeg en laat geleer het dat die Heilige Gees die eskatologiese Gawe van God is en as sodanig die Een is deur wie die hemelse Christus volkome en blywend teenwoordig word tussen hemelvaart en wederkoms. Die persoon, gemeente of kerk wat nie hierdie Gawe eer en ken nie, sal daarmee ook sy bruikbaarheid vir die koninkryk van God verloor het.

Anderssen merkt op dat Murray in al zijn schrijven over de Heilige Geest zich voornamelijk geconcentreerd heeft op het soteriologische aspect van het werk van de Heilige Geest.³⁶⁵

Hij constateert een nauwe aansluiting tussen Murrays christologie en pneumatologie. Ze zijn beiden niet te scheiden van elkaar, aangezien zijn pneumatologie volkomen gericht is op zijn christologie.³⁶⁶

³⁶⁰ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 197.

³⁶¹ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 186.

³⁶² Anderssen, *Kritiese ontleding*, 192.

³⁶³ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 193.

³⁶⁴ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 232.

³⁶⁵ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 229.

³⁶⁶ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 231.

Moeilijk te begripen vindt Anderssen Murrays gedachte dat de Heilige Geest door de menselijke natuur van Christus tijdens de Pinksterdag tot de discipelen gekomen is. Christus moest mens worden om het voor de mens mogelijk te maken om zijn uiteindelijke bestemming van 'Godegelijkheid' te bereiken.³⁶⁷ Christus' vleeswording heeft plaatsgevonden door de vereniging van de goddelijke en menselijke natuur. De mens moet uiteindelijk door de Heilige Geest ook deel krijgen aan de vergoddelijkte menselijke natuur van Christus. Anderssen verklaart dat de verlossing in Christus voor Murray veel meer betekent als het herstel van de mens in de toestand van Adam voor de val. Anderssen citeert in dit kader Murray:

Wij willen liever mensen dan engelen zijn, omdat Jezus mensch was. (...) Aan Hem zien wij hoe geschikt de menselijke natuur is om Goddelijke gezindheden te beoefenen, en de Goddelijke gelijkenis te dragen.

Anderssen noemt het benadrukken van de 'Godegelijkheid' het centrale thema van Murrays theologie. Het gaat Murray, volgens Anderssen, om niets minder dan de verwerkelijking van het oorspronkelijke scheppingsdoel van de mens, wat 'Godegelijkheid' is. Deze opvatting herinnert Anderssen meer aan de verlossingsgedachte uit de Oosterse kerk, dan uit de gereformeerde kerk.³⁶⁸ Verder vindt hij het opvallend wat Murray schrijft over het beeld van God. Hij signaleert dat Murray veel klem legt op het feit dat de mens zelf langs de weg van een vrijwillige keuze en het gebruikmaken van zijn wil moet komen tot zijn hoogste bestemming. Anderssen citeert Murray:

Soos Christus deur vry keuse die ware beeld van God in die menslike natuur kom verwerklik het, so moet die mens wat verlos word, ook "door zichzelf door vrije zelfbepaling worden wat hij wezen zal".

Visie op volmaaktheid

In het kader van de volmaaktheid trekt Anderssen een belangrijke conclusie dat de heiligingsleer bij Murray leidt tot 'perfectie' en niet tot zondeloosheid.³⁶⁹ In de kern gaat het erom dat dit voortkomt uit het principe dat Murray deelgenootschap van de gelovige aan de heiligheid van Christus leert. Om dit deelgenootschap mogelijk te maken moest Christus mens worden om zodoende aan de heiligheid van God in de mens gestalte te kunnen geven.

Murray stel baie duidelik teenoor die idee van sondelose volmaaktheid (metodisme) sy eie opvatting van "perfeksie". Dit hou in dat die gelowige, as sy lewe onder die volkome heerskappy van die Heilige Gees kom, van oomblik tot oomblik vry kan wees van die mag van sonde (Rom. 8:1-4).³⁷⁰

Anderssen toont verder aan dat de volmaking van de menselijke natuur van Christus niet alleen bereikt wordt door gehoorzaamheid, maar ook door lijden.³⁷¹ Hij schrijft hierover:

Andrew Murray maak dit dus vir ons onmoontlik om hom mis te verstaan, naamlik dat Christus se sterwe nie sonder meer ons sonde kon versoen nie. Om dit te kon bewerk, moes Hy die weg van lyding, gehoorsaamheid en versoeking bewandel, om daardeur volmaak gemaak te word.

Volgens Anderssen is er bij Murray sprake van een tweeërlei volmaking, namelijk een 'toenemende' volmaking of heiliging van Christus' menselijke natuur en een 'amptelike' volmaking.³⁷² Het is volgens hem moeilijk om de twee vormen bij Murray te onderscheiden. De beklemtoning van Christus'

³⁶⁷ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 22-24.

³⁶⁸ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 25.

³⁶⁹ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 235.

³⁷⁰ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 235.

³⁷¹ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 76.

³⁷² Anderssen, *Kritiese ontleding*, 77-79.

‘amptelike’ volmaking wordt bij Murray steeds weer verdrongen door het idee dat het Christus roeping en taak was om een heilige, menselijke natuur uit te werken, aldus Anderssen. De slotconclusie van Anderssen luidt:

Murray se standpunt dat die vervolmaking van Christus betrek moet word op die menslike natuur van Christus het ongetwyfeld geen steun in die Skrif nie. Tog is dit vir hom uiters belangrik om dit te handhaaf, en daarom lees hy dit selfs in die Skrif in. Die rede daarvoor moet gesoek word in sy totale voorstelling van die weg van verlossing as die verwerkliking van die beeld van God in die menslike natuur van Jesus Christus, sodat ons deur aandeel te ontvang aan die menslike natuur van Christus, aan Hom gelykvormig kan word. In die menslike natuur van Jesus Christus moes dit bewys word dat die menslike natuur as sodanig geskik is om die goddelike lewe te kan ontvang.³⁷³

Anderssen stelt dat Murray de goddelijke natuur altijd als subject van de menswording heeft gezien en niet de Persoon van de Zoon. Volgens hem is Murray er niet genoeg in geslaagd om de Goddelijke en menselijke natuur ‘onvermengd’ en ‘onveranderd’ naast elkaar te gebruiken.³⁷⁴

Hij wijst er verder op dat Murray de volmaaktheid als een zedelijke prestatie ziet en de opdracht ‘weest volmaakt!’ als een zedelijke imperatief en dat zijn opvatting in dit opzicht niet verschilt van de heiligingsleer, zoals deze verkondigd is door Wesley.³⁷⁵ Anderssen wijst er ten slotte op dat Murray geleerd heeft dat de geneigdheid tot zonde altijd bij gelovige aanwezig blijft.³⁷⁶

Al het Andrew Murray ook probeer om tussen sy opvatting van perfeksie en die perfeksionimse te onderskei, het hy nie genoegsaam daarin geslaag nie, en kon hy ook nie, omdat sy perfeksie-ideaal ook sterk wetties gekleurd is. Dit word bewys deur die feit dat Murray hom, net soos die volmaaktheidsrigtings, besig hou met die vraag na die bereikbaarheid van perfeksie. Dat hy in hierdie problematiek betrokke geraak het, is juis die gevolg van die wettiese inslag van sy volmaaktheidsleer.³⁷⁷

Beïnvloeding

Anderssen is van mening dat Murrays theologiese wortels niet in het methodisme liggen, maar in het Schotse calvinisme, het Nederlandse Réveil en vooral de Duitse Vermittlungstheologie van de 19e eeuw.

Dit, en die feit dat die heiligmaking een van die hoekstene van sy teologie is, maak dit onmoontlik om te glo dat ’n groot en oorspronklike gees soos syne, bloot weggevoer kon gewees het op die golf van geestlike bewegings uit die Anglo-saksiese wereld. Ons sal nie ontken dat invloede uit hierdie bewegings op Murray ingewerk het nie, maar ons kan nie aanvaar dat hulle alleen die rigting van sy lewe en werk bepaal het nie. Hy het nie die pad van die metodisme bewandel nie, maar die van sy kerk wat hy liefgehad het en met soveel besieling geleid het, al het hy dit op ’n eiwe wyse gedoen.³⁷⁸

Anderssen stelt met klem dat de opwekkingen in Murrays gemeenten in de West-Kaap niet door het methodisme geïnspireerd zijn, maar door een diepgaand verlangen van Gods kinderen. Hij geeft aan dat uit zijn onderzoek blijkt dat Murray gedurende zijn gehele bediening persoonlijk was gedrongen door een brandend verlangen om de kerk op te roepen tot gebed. Murray was gedreven door de Geest van Pinksteren, in een verlangen naar voortdurende herleving in de kerk. Anderssen ontken

³⁷³ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 82.

³⁷⁴ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 67. Anderssen wijst in dit verband op de invloed van de Duitse theologen J.T. Beck en J.A. Dorner. Hun incarnatieleer – die in de Lutherse traditie staat – heeft Murrays denken beïnvloed. Samenvattend leerden ze dat het de Goddelijke natuur is, die in Christus mens geworden is.

³⁷⁵ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 208. Hij noemt hier ook de zgn. heiligingsbewegingen, maar is niet concreet.

³⁷⁶ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 209, 217.

³⁷⁷ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 212.

³⁷⁸ Anderssen, *Kritiese ontleding*, 228.

niet dat er andere invloeden zijn geweest, maar wil vooral benadrukken dat Murray met grote passie en bezieling – op een geheel eigen wijze – zijn eigen kerk geleid heeft. Hij neemt daarom ook afstand van de gedachte dat Murray de ‘vader van het pentacostalisme’ wordt genoemd. Anderssen heeft in zijn studie aangetoond dat Murray, vooral wat zijn christologie en de inwoning van de Heilige Geest betreft, onder invloed van de Vermittlungstheologie heeft gestaan.

5.2 Receptie bij C.F.C. Coetzee

Een andere belangrijke studie is van C.F.C. Coetzee, die in 1986 aan de universiteit van Potchefstroom (Zuid Afrika) een onderzoek deed naar het theologisch gedachtegoed van Andrew Murray. Hij heeft Murrays denken over de Heilige Geest systematisch en kritisch beoordeeld vanuit het standpunt van de gereformeerde theologie.³⁷⁹ Coetzee verwoordt het doel van zijn studie als volgt:

Dit is die bedoeling van hierdie studie om Murray se denke oor die werk van Heilige Gees sistematies uiteen te sit en krities te beoordeel vanuit die standpunt van die gereformeerde teologie ten einde vas te stel of hy bestempel kan word as 'n gereformeerde teoloog al dan niet.³⁸⁰

Visie op de rechtvaardiging door het geloof

Murray heeft in zijn theologische inzichten het ‘sola fide’ van de Reformatie beleden, aldus Coetzee.³⁸¹ In overeenstemming met de Schrift en de gereformeerde belijdenis belijdt Murray dat het geloof een genadegave van God is, wat door de Heilige Geest door de verkondiging van het Woord gewerkt wordt en door het gebruik van de sacramenten versterkt wordt. Coetzee merkt ook op dat Murray het geloof omschrijft als ‘overgave’, overgave aan Christus en Zijn wil, zodat de gelovige door Christus geregeerd wordt. Hij signaleert verder bij Murray regelmatig het benadrukken dat de christen ook moet geloven in de ‘inwoning van de Geest’. De christen moet zich bewust worden dat Christus in hem woont.

De rechtvaardigmaking is voor Murray de eerste weldaad, die de zondaar van God ontvangt.³⁸² De rechtvaardigmaking door het geloof gebeurt buiten de mens, maar gaat wel vergezeld van een daadwerkelijke innerlijke rechtvaardigmaking. Het ‘door het geloof alleen’ is bij Murray cruciaal, zowel tot de rechtvaardiging als tot de heiliging. Beiden zijn in beginsel gelijktijdig en onafscheidelijk aan elkaar verbonden. De rechtvaardigmaking is voor Murray de poort tot het nieuwe leven, maar nog niet tot het volle leven, aldus Coetzee.

Coetzee vraagt zichzelf af of Murray Calvijn wel goed geïnterpreteerd heeft.³⁸³ Hij wijst dan bijvoorbeeld op bepaalde verschillen tussen Murray en Calvijn met betrekking tot de leer van de uitverkiezing.

Visie op de christologie

Volgens Coetzee handhaaft Murray de verzoening van de zonde door het bloed van Christus.³⁸⁴ Hij ziet ook dat Murray bijzonder veel aandacht geeft aan de betekenis van Christus als de Middelaar en

³⁷⁹ Van Valen: ‘Dit theologische proefschrift is duidelijk geschreven vanuit een neocalvinistisch (kuyperiaans) standpunt, dat weinig op heeft met geestelijke opwekking en ervaring.’ In: Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 342.

³⁸⁰ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 226.

³⁸¹ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 146.

³⁸² Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 149-150.

³⁸³ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 150. Dit in tegenstelling tot Anderssen die duidelijk wel bepaalde overeenkomsten signaleert tussen Calvijn en Murray.

³⁸⁴ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 78-79.

Borg van het nieuwe verbond. Opvallend vindt hij dat Murray de noodzaak beklemtoont van de beleving of doorwerking van de betekenis van Christus werk in het innerlijk van de mens. Coetzee stelt dat Murray voortdurend bezig is met heilsfeiten en hun betekenis voor het (praktische) geloofsleven van de christen.³⁸⁵

Ook de geloofsvereniging met Christus neemt een centrale plek in, in het denken van Murray.³⁸⁶ Murray beschouwt de eenheid tussen Christus en de gelovige niet als een eenheid die door het geloof tot stand wordt gebracht, maar vooral als een 'samenvloeiing van nature'. Murray schrijft hierover zelf:

In Sy kruisdood is elke hinderpaal, wat die mededeling van Sy heilige natuur aan ons kon belet, uit die weg geruim. Hy het geword ons heiligmaking; in die Heilige Gees word die heiligheid aan ons meegedeel. En nou vra ons wat die werk is wat die Heilige Gees doen, en hoe is die houding wat ons tot Christus moet inneem, om die volheid en krag van Sy heiligheid, Sy werk in ons te laat doen?³⁸⁷

Coetzee is van mening dat Murrays visie op de eenheid tussen de gelovige en Christus diepgaand verschilt van Calvijns *unio mystica*. Coetzee wijst erop dat Murray beklemtoont dat de eigenlijke verlossing van de mens bestaat uit de deelname aan de geheiligde natuur van Christus. Hij constateert bij Murray een bijzondere waardering voor de Persoon en menselijke natuur van Christus.³⁸⁸ Het gaat bij Murray om de Persoon van Jezus als de openbaring van de onzienlijke God. Hij onderscheidt in Murrays geschriften een tweërlei spreken over het leven van Christus. Hij signaleert bij Murray een onderscheid tussen Christus' aardse en hemelse werk. Hij is van mening dat het Murray vooral gaat om de hemelse bediening van Christus. Het eigenlijke is het deelgenootschap van de gelovige aan de geheiligde menselijke natuur van Christus. Daarom is Christus' kruisdood iets voorlopigs en maar een begin, aldus Coetzee.³⁸⁹ Hij stelt dat door deze gedachtegang de centraliteit van het kruis in gedrang komt.

Coetzee constateert dat binnen Murrays christologie de vleeswording van Christus als een vereniging van de Goddelijke natuur met de menselijke natuur geleerd wordt.³⁹⁰ Dat betekent dat God in Christus weer een menselijke natuur gevonden heeft wat geschikt is voor God om in te wonen, nadat de mens door de zondeval het Goddelijke leven verloren heeft. De consequentie van Murrays standpunt over de vleeswording van Christus is volgens Coetzee dat de 'vermenging' van de twee naturen niet vermeden kan worden. Hij vraagt zich af of Murrays standpunten met betrekking tot de Goddelijke natuur, die aan de gelovige wordt meegedeeld, toch ten diepste niet neerkomen op een vergoddelijking van de mens.³⁹¹ Coetzee ziet dit als een gevolg van Murrays interesse voor de mystiek.

Visie op de pneumatologie

Volgens Coetzee is het een onbetwistbaar feit dat juist Murrays gedachten over het werk van de Heilige Geest het diepste zijn doorgedrongen in het kerkelijk leven en de interkerkelijke bewegingen over de gehele wereld.³⁹²

³⁸⁵ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 82.

³⁸⁶ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 91.

³⁸⁷ Murray, *Geheilig in Christus*, 45.

³⁸⁸ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 105.

³⁸⁹ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 90. Zie ook: Anderssen, *Kritiese ontleding*, 105.

³⁹⁰ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 105.

³⁹¹ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 101.

³⁹² Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 231.

Coetzee is van mening dat Murray formeel gezien de eenheid van Woord en Geest beklemtoont.³⁹³ Toch heeft hij zijn bedenkingen en signaleert hij op verschillende terreinen een mystieke invloed bij Murray:

Wat die werk van die Heilige Gees betref, is die invloed van die Mistiek veral duidelik te bespeur in Murray se denke oor die verhouding van Woord en Gees, die verhouding tussen die Heilige Gees en Christus, die vereniging van die gelowige met Christus en die volle Pinksterseën. Onder invloed van die Mistiek van William Law en andere huldig Murray oor (...) die werk van die Heilige Gees 'n standpunt wat vreemd is aan die Skrif en die gereformeerde belydenis.³⁹⁴

Coetzee ziet verder bij Murray een onschriftuurlijk onderscheid tussen het 'voorbereidende' en de 'inwonende' werking van de Geest.³⁹⁵ Tot het voorbereidende werk van de Geest behoort dan de wedergeboorte, bekering, geloof en rechtvaardigmaking. Onder de inwonende werkzaamheid van de Geest zou Murray de inwoning en de vervulling van de Geest verstaan, die in één keer of in een proces de gelovige ten deel valt. Coetzee geeft dit verschil als volgt weer:

Dit is iets anders, iets meer en iets hoër as die werk van die Gees in die wedergeboorte, bekering en geloof. Dit vind ook in alle gevalle ná die wedergeboorte en bekering plaas. Dit kan die vorm van 'n spesifieke plotselinge ervaring aanneem, of dit kan meer geleidelik plaatsvind. Dit is afhankelijk van die gelowige se geloof en gehoorsaamheid en oorgawe.

Coetzee stelt dat in Murrays geschriften de onlosmakelijke band tussen Christus en de Geest doorgaans beklemtoond wordt.³⁹⁶ Hij mist echter in Murrays pneumatologie de ecclesiologische dimensie en ziet hierin het gevaar dat lezers tot de verkeerde opvatting kunnen komen dat het werk van de Heilige Geest slechts te doen heeft met het 'eng-godsdienstige' leven van het individu.³⁹⁷

Volgens Coetzee is het aandeel of de verantwoordelijkheid van de mens ten opzichte van het werk van de Heilige Geest duidelik te maken met de verhouding van de indicatief en de imperatief.³⁹⁸ Coetzee stelt dat Murray ten opzichte van de heiligmaking een bijzondere klem op de bijdrage of verantwoordelijkheid van de mens legt. Hij is van mening dat de indicatief (Gods verlossingswerk in en door Christus) afhankelijk wordt gemaakt van de imperatief (de mens met zijn overgawe, gehoorzaamheid en gebed). De consequentie is subjectivisme: de imperatief wordt het beheersende en bepalende beginsel.³⁹⁹ Coetzee komt daarom tot de conclusie dat Murray, wat zijn denken over het werk van de Heilige Geest betreft, niet gereformeerd is.⁴⁰⁰ Volgens hem verlaat Murray in zijn denken telkens het pad van de gereformeerde theologie en belijdenis. De mystieke en methodistische invloeden in zijn pneumatologie zijn groter dan die van de reformatorische theologie en gereformeerde belijdenis.

Visie op de volmaaktheid

Coetzee geeft in zijn dissertatie een overzicht van de volmaaktheidsleer van John Wesley en vergelijkt dit met uitspraken van Andrew Murray.⁴⁰¹ Het is voor Coetzee belangrijk om vast te stellen

³⁹³ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 73.

³⁹⁴ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 226.

³⁹⁵ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 198-199.

³⁹⁶ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 75.

³⁹⁷ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 229.

³⁹⁸ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 223-225.

³⁹⁹ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 224.

⁴⁰⁰ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 228-229.

⁴⁰¹ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 190-192. Coetzee behandelt leeruitspraken van Wesley uit het jaar 1764, die bekend zijn geworden als de visie van de 'christian perfection'.

dat Wesley de overtuiging gehuldigd heeft dat zijn leer van de 'christian perfection' of 'entire sanctification' aan alle zonden een einde maakt. Later zou Wesley hier weer afstand van hebben genomen en de uitdrukking 'scripturally perfect' hebben ingevoerd en afstand hebben gedaan van de uitdrukking 'sinless perfection'.⁴⁰² De latere Wesley heeft dus geleerd dat de heiligmaking niet een einde maakt aan alle zonden. Coetzee ziet een overeenkomst tussen Murray en Wesley (het methodisme) aangaande de leer van de volmaaktheid, in het leven hier op aarde.⁴⁰³ Hij ziet tussen het denken van Murray en het methodisme veel meer overeenkomsten dan verschillen, omdat Murray en Wesley in hun denken beïnvloed zijn door William Law en andere mystieke schrijvers.

Bedenkingen heeft Coetzee bij Murrays gedachte dat Christus tijdens zijn leven op aarde een verheerlijkte of geheiligde menselijke natuur moest uitwerken en vervolmaken. De weg waarlangs de volmaking van Christus' menselijke natuur bereikt kon worden, was gehoorzaamheid aan de wil van God. Coetzee stelt dat Murray bewust nadruk wil leggen op het feit dat de menselijke natuur van Christus op een echt menselijke wijze ontwikkeling moest ondergaan.

In verband met die menslike natuur van Christus, leer Murray dat daar by Christus, wat sy menslike natuur betref, groei en ontwikkeling moet wees tot volmaaktheid. Hierdie ontwikkeling het gedurende Christus se lewe op aarde plaatsgevind en het met sy kruisiging tot 'n einde gekom. Hierdie is een van die grondliggende gedagtes in Murray se soteriologie.⁴⁰⁴

Coetzee merkt op dat vooral in de verklaring van de Hebreeënbrieff Murrays gedachte over de volmaking van Christus' menselijke natuur breedvoerig uitgewerkt wordt.⁴⁰⁵ Coetzee concludeert uiteindelijk dat Murrays visie op de bereikbaarheid van volmaaktheid als onschriftuurlijk beschouwd moet worden.⁴⁰⁶

Visie op de twee stadia

Coetzee geeft ook aandacht aan Murrays visie op het 'tweërlei christelike lewe'.⁴⁰⁷ Volgens hem behoort de gedachte van twee stadia in een gelovige tot de grondstructuur van Murrays denken. Coetzee schrijft over Murrays opvatting:

Dit [de opvatting over twee stadia, AB] kom na vore in sy Christologie, sy pneumatologie, sy siening oor die ou en die nuwe verbond, die Ou en die Nuwe Testament en sy siening oor die plek en betekenis van Pinkster en die doop met of inwoning van die Gees. Dit is juis ook die opvatting in verband met die doop met die Heilige Gees wat die grootste punt van verskil vorm tussen die Pentekostalisme en neo-Pentekostalisme aan die een kant en die kerken van gereformeerde belydenis en oortuiging aan die ander kant.⁴⁰⁸

Coetzee reflecteert op Murrays visie om de twee stadia in het geloofsleven te omschrijven, die ook wel onderscheiden worden in vleeselijke en geestelijke christenen. Hij geeft aan dat dit onderscheid tussen de twee stadia van geestelijke en vleeselijke christenen terug te voeren is op de exegese van Romeinen 7 en 8.⁴⁰⁹ Hij laat zien dat er qua exegese twee groepen tegenover elkaar staan. De

⁴⁰² Zie voor een uitvoerige beschrijving van de heiligingsleer van John Wesley en het perfectionisme: G.C. Berkouwer, *Dogmatiese studiën: geloof en heiliging* (Kampen: Uitgeverij J.H. Kok N.V., 1949), 42-66. Wesley schreef in een brief: 'Sinless perfection I do not contend for, seeing it is not scriptural.' Zie ook: William M. Greathouse, *From the apostles to Wesley: Christian perfection in historical perspective* (Kansas City: Beacon Hill Press, 1979), 108-113.

⁴⁰³ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 227.

⁴⁰⁴ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 82.

⁴⁰⁵ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 83.

⁴⁰⁶ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 192.

⁴⁰⁷ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 193-198.

⁴⁰⁸ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 227-228.

⁴⁰⁹ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 198.

orthodoxe groep (Augustinus, Calvijn en gereformeerde exegeten) huldigen het standpunt dat in Romeinen 7 Paulus van zichzelf spreekt, zoals hij na zijn bekering was. Tegenover de orthodoxe groep staat volgens hem de Pelagiaanse, Remonstrantse en Rooms-Katholieke groep, die geloven dat in Romeinen 7 Paulus voor zijn bekering aan het woord is.⁴¹⁰ Coetzee is van mening dat Murray dwaalt en brengt zijn standpunt – m.b.t. de twee stadia – als volgt onder woorden:

Een 'noodwendige uitloop op die dwaling wat ook by Pinkstergroepe voorkom van 'n onderskeiding tussen twee soorte Christene: eerstens die groep wat wedergebore en bekeerd is maar in wie se lewe nog iets ontbreek, en tweedens die gelowiges wat behalwe die wedergeboorte, bekering en geloof, ook de vervulling met of die volheid van die Gees ontvang het.

Murray versus de gereformeerde theologie

In zijn dissertatie legt Coetzee zeer sterk de nadruk op Murrays afwijking van het pad van de gereformeerde theologie. Hij is van mening dat Murray, naast de persoonlijke vorming in het ouderlijk huis, sterk beïnvloed is door de mystiek, de Vermittlungstheologie, het Methodisme, het Pentecostalisme.⁴¹¹ Levenslang is Murray – als één van de grootste leiders – verbonden geweest met de Holiness movement en de zogenaamde Keswick-conferenties, waar volgens Coetzee een methodistische heiligingsleer verkondigd werd.⁴¹² Hij vindt het heel opmerkelijk dat Murrays persoonlijke studie voornamelijk gericht was op werken van bekende mystici, opwekkingspredikers en schrijvers met een methodistische overtuiging. Deze werden door Murray veel meer gelezen dan specifiek gereformeerde geschriften.

Hy het hom telkens aangetrokke gevoel tot en aansluiting gevind by die herlewingsbewegings van sy ty en 'n groot bewondering gehad vir mense soos Moody, Finney en andere. Van die sogenaamde "Doppers" [gereformeerden, AB] in Suid-Afrika het hy verklaar dat sy taal hulle vreemd was. Die vraag kan gevra word of die spesifieke gereformeerde taal nie mettertyd vir Murray vreemd geword het nie.⁴¹³

Coetzee is van mening dat gelovigen – te midden van allerlei vragen over de Heilige Geest – zich niet moeten wenden tot de geschriften van Andrew Murray. 'De boodskap van Andrew Murray bied niet antwoord nie', aldus Coetzee. Murrays denken over het werk van de Geest wordt door hem beschouwd als niet-gereformeerd en niet-calvinistisch.

5.3 Receptie bij J.W. Maris

In Nederland heeft vooral dr. J.W. Maris wetenschappelijk onderzoek gedaan naar Andrew Murray. In zijn dissertatie *Geloof en ervaring, van Wesley tot de Pinksterbeweging* (1992) onderzoekt Maris wat in Bijbels licht de plaats van de ervaring moet zijn in relatie tot het geloof. In het kader van dit onderzoek geeft Maris – in circa 15 pagina's – ook aandacht aan Andrew Murray en zijn theologie.⁴¹⁴

⁴¹⁰ Anderssen verwoordt de tegenstelling van visies als volgt: '...in die loop van die geskiedenis was dit ook meestal net humanisties-georiënteerde teoloë en Arminiaans-gesinde perfeksioniste wat die stryd in Rom.7 as die stryd van die onwedergeborene of as die stryd van die bekeerde maar nog vleeslike mens wou sien, terwyl Rom.8 dan die beeld sou teken van die bekeerde en/of geestelike mens wat die stryd agter hom gelaat het.' In: Anderssen, *Kritiese ontleding*, 207.

⁴¹¹ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 226-230.

⁴¹² Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 230.

⁴¹³ Coetzee, *Werk van die Heilige Gees*, 230. Over de "Doppers": In 1859 stichtte een groep lidmaten uit de Nederduitse Gereformeerde Kerk (NG-Kerk), bekend als de Doppers, de Gereformeerde Kerk. Zij hadden bezwaren tegen de arminiaanse tendensen in zowel de NG-Kerk als de Hervormde Kerk van Zuid-Afrika. Leiding aan de kerkstichting gaf ds. Dirk Postma, die uit de traditie van de Afscheiding stamde. Deze Gereformeerde Kerk wilde trouw blijven aan de geest van de synode van Dordrecht en zetten een domper -vandaar de naam Dopper- op de ideeën uit de Verlichting. Aan de universiteit van Potchefstroom is de Theologische School van de Doppers, als faculteit, verbonden. Coetzee is ook lid van dit kerkgenootschap.

⁴¹⁴ Maris, *Geloof en ervaring*, 111-126.

Het onderzoek *Geloof en ervaring* gaat over de wezenlijke verschilpunten tussen de kerk en de pinksterbeweging. De auteur wil met name in het licht van de Bijbel kijken wat de plaats van de ervaring moet zijn in relatie tot het geloof. Na een korte bespreking van Murrays biografie bespreekt Maris twee aspecten in de werken van Murray, die specifiek zijn voor Murrays denken. In de eerste plaats de wijze waarop de gelovige deel moet en kan hebben aan de Geest van Christus en in de tweede plaats over de wenselijkheid van een tweede zegen.

Maris meent dat meerdere uitdrukkingen van Murray erop wijzen dat meer de Geest, dan Christus centraal staat.⁴¹⁵ Hij ziet een concurrentieverhouding tussen Golgotha en Pinksteren of tussen Jezus Christus en de Geest, Die in de gelovigen woont. Maris stelt dat in Murrays meeste geschriften het uitgangspunt van Murray in de soteriologie ligt, vanuit een benadering 'van onderop'.⁴¹⁶ Het gaat dan om de vraag wat voor de gelovige mens bereikbaar is. Maris schrijft:

In de doop met de Heilige Geest wordt door de gelovigen ontvangen wat ze nodig hebben om waarlijk als christenen te leven. Het is meer dan het werk van de Geest in de wedergeboorte. Het gaat om de inwoning van de Geest van Christus zódanig dat die ons vrijmaakt van de wet van zonde en dood, en ons, door een persoonlijke ervaring, overbrengt in die vrijheid waartoe Christus ons verlost heeft.

Volgens Maris leert Murray dat het bloed van het Lam aan het begin van de verlossingsweg staat en dat de doop met de Heilige Geest aan het einde ervan staat. Maris is van mening dat Murrays gedachtegang over het verkrijgen van meer van de Heilige Geest een sterk antropocentrisch karakter draagt.⁴¹⁷ De wijze waarop de gelovige het vaste besluit neemt tot volkomen overgave is voorwaarde tot het in de ervaring ontvangen van de volheid van de Heilige Geest. Maris noemt dit een 'voorwaardenleer' en herkent hierin een arminiaanse trek. Maris stelt dat niet het 'organische' karakter van een functionerend geloofsleven' beslissend is, maar de 'sprong' of 'beslissing' die heden door de gelovige gemaakt moet worden. Hierdoor zal het dwingende 'heden' de ervaring en de inhoud van het geloof gaan uitmaken, aldus Maris.

Maris concludeert verder dat bij Murray de nadruk meer valt op de kracht in de gelovigen dan op de kracht van Christus, waar het geloof in vertrouwen op rust.⁴¹⁸ Maris wijst op de tegenstelling die bij Murray meerdere keren openbaar komt tussen Woord en Geest.⁴¹⁹ Hij vindt het opvallend dat Murray meermalen noemt dat het belangrijkste werk van de Heilige Geest is, dat Hij de geheiligde menselijke natuur van Christus aan de gelovige meedeelt.⁴²⁰ Door de invloed die van de verheerlijkte menselijke natuur van Christus uitgaat, kunnen de gelovigen aan Zijn menselijke natuur gelijkvormig worden. De Geest is volgens Murray wel gebonden aan het Woord, maar soms lijkt dat weer gerelativeerd te worden als hij stelt, dat de inwoning van de Geest voorwaarde is voor de krachtige werking van het Woord. In dat geval zal de Geest het Woord elke dag indachtig maken, wanneer het hart zich dagelijks vult met het Woord. Maris stelt dat naarmate de verbinding tussen Woord en Geest minder hecht is, ook de verbinding tussen geloof en ervaring lossier wordt. De ervaring van de Geest ontvangt dan een meerwaarde boven het geloof, aldus Maris.

Volgens Maris wordt bij Murray de wijze waarop de heilige natuur van Christus wordt meegedeeld vooral – als gevolg van de mystieke invloeden – beschreven in substantiële en fysische categorieën.

⁴¹⁵ Maris, *Geloof en ervaring*, 116.

⁴¹⁶ Maris, *Geloof en ervaring*, 118.

⁴¹⁷ Maris, *Geloof en ervaring*, 120.

⁴¹⁸ Maris, *Geloof en ervaring*, 121.

⁴¹⁹ Maris, *Geloof en ervaring*, 121.

⁴²⁰ Maris, *Geloof en ervaring*, 115.

Hierdoor komt de geloofsverhouding tussen Christus en de gelovige op de tweede plek. Maris is van mening dat door de indringende wijze waarop Murray de nadruk legt op het 'Christus in ons' in feite de betekenis van 'Christus voor ons' uit het gezicht verdwijnt.⁴²¹

Ten slotte besteedt Maris ook aandacht aan de manier waarop Murray Romeinen 6-7-8 hanteert.⁴²² Hij geeft Murrays inzichten weer en komt tot de conclusie dat de hermeneutische sleutel bij Murrays uitleg van Romeinen 6-8 de ervaring is, en niet het geloof. De boodschap van Romeinen 7 is dat gelovigen geestelijke mensen moeten worden die geheel onder leiding van de Geest staan en dus niet langer in de beschreven toestand van Romeinen 7 behoeven te blijven als wedergeborenen die nog proberen de wet te volbrengen. De weg die moet gaan van Romeinen 6 via Romeinen 7 naar Romeinen 8 is een weg van de ene ervaring naar de andere, aldus Maris. Hij is van mening dat Murray leert dat dan de klacht uit Romeinen 7 verleden tijd is.

Met betrekking tot Murrays theologische opvattingen vraagt Maris zich af in hoeverre Murray is beïnvloed is door de opkomst van de pinksterbeweging of dat er sprake is van een methodistische bron.⁴²³ Hij ziet in ieder geval invloed van de gereformeerde theologie tijdens Murrays opleiding in Schotland en Nederland; ook signaleert hij niet geringe invloeden van de Vermittlungstheologie in het denken van Murray. Maris vermeldt dat Murray zich officieel altijd heeft willen houden aan de gereformeerde belijdenisgeschriften van zijn kerk: de Nederduits Gereformeerde Kerk.⁴²⁴ Maris meent dat de invloed van andere bronnen dan de reformatorische sterker werd, wanneer Murray over het 'meerdere' en 'hogere' gaat schrijven.

5.4 Receptie bij L.J. van Valen

In 2008 schreef L.J. van Valen onder de titel *Geworteld in Zijn liefde* een uitgebreide Nederlandse biografie over het leven en werk van Andrew Murray. Van Valen heeft verschillende artikelen en recente secundaire literatuur in zijn boek verwerkt. Hij probeert vooral het geheim van Murrays geloofsleven voor het voetlicht te brengen. In hoofdstuk 20 geeft Van Valen een evaluatie met betrekking tot Murrays bijdrage.⁴²⁵ Hij vermeldt dat Murrays geloofsleer een zekere originaliteit bezat, maar dat een systematische theologie ontbreekt. Daarom is het moeilijk om Murrays geloofsleer in kaart te brengen.⁴²⁶

Van Valen signaleert dat er bij Murray meer is dan het geloof.⁴²⁷ Het rechtvaardigende geloof gaat gepaard met een daadwerkelijke rechtvaardigmaking van de zondaar. Het geloof is wezenlijk verbonden aan de ervaring en vernieuwing van het hart. Het rechtvaardig zijn in Christus heeft een directe invloed op het hart en het leven van de gelovige. De noodzaak van de innerlijke heiliging is het aambeeld waarop hij steeds hamert. Van Valen is van mening dat bij Murray de onderwerpelijke kant van het heilswerk veel aandacht krijgt, maar dat de objectieve heilsfeiten zeker niet ondergewaardeerd worden.⁴²⁸

⁴²¹ Maris, *Geloof en ervaring*, 125.

⁴²² Maris, *Geloof en ervaring*, 121, 125.

⁴²³ In de Vermittlungstheologie zie je m.b.t. de christologie m.b.t. de inwoning van Geest in de gelovigen openheid voor bepaalde vormen van mystiek.

⁴²⁴ Maris, *Geloof en ervaring*, 113-114. Binnen de Nederduits Gereformeerde Kerk behoren de Heidelbergse Catechismus en de Nederlandse Geloofsbelijdenis tot de vastgestelde belijdenisgeschriften.

⁴²⁵ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 351-377.

⁴²⁶ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 354.

⁴²⁷ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 353.

⁴²⁸ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 355.

Van Valen merkt met betrekking tot de heiligingsleer op dat bij Murray de totale onmacht ten goede niet voorop staat.⁴²⁹ Volgens hem wil dat niet zeggen dat Murray de zondeval en zijn gevolgen bagatelliseert. Murray wil benadrukken dat de mens geen stok en blok is, maar volledig verantwoordelijk is voor zijn reactie op het Evangelie. Door de vereniging van de gelovige met de menselijke natuur van Christus komt de christen tot een hogere bestemming om aan God gelijkvormig te worden en in de innigste gemeenschap met God te worden geleid. Van Valen is van mening dat Murray in zijn pneumatologie niet beslist ongereformeerd is, ondanks dat hij een tweede zegen (dieper werk van de Geest in de gelovige na de wedergeboorte) leert.⁴³⁰

Hoewel door zijn mystieke benadering van het werk van de Heilige Geest de verhouding van Woord en Geest onder een zekere spanning komt te staan, blijft hij [Murray, AB] vasthouden aan de Schrift als het middel om het heil toe te passen. Wel houdt hij rekening met de mogelijkheid dat de Geest op onmiddellijke wijze in het hart werkt.⁴³¹

Van Valen wijst op het belang van Murrays schrijven over de opstanding en hemelvaart van Christus voor de gelovigen, waardoor zij de zonde kunnen overwinnen.⁴³²

Het heilsfeit van het lijden van Christus is niet alleen van belang, maar ook dat van de opstanding en hemelvaart (de staat van Zijn verhoging). Juist de opstanding en voorbede van Christus in Zijn verheerlijkt lichaam bieden kracht tot geestelijke groei en overwinning over zonde.

Hij constateert dat Murray nog steeds aandacht heeft voor de neiging tot zonde bij de gelovige. Als gelovigen de zonde niet kunnen overwinnen, dan wijt Murray dat aan een gebrek aan geloof om tot overwinning te komen. Gebrek aan vertrouwen staat een heerschappij over de inwonende zonde in de weg.

Beïnvloeding

Van Valen is samen met Du Plessis, Anderssen, Coetzee en Maris er van overtuigd dat Murray vooral in zijn latere leven in sterke mate beïnvloed is door mystieke schrijvers, zoals Bernard van Clairvaux (1090-1153), Van Ruysbroeck (ca.1293-1381), Thomas à Kempis (ca.1379-1471), Madame Guyon (1648-1717) en met name William Law (1686-1769).⁴³³ In het begin van zijn bediening las Murray nog wel gereformeerde schrijvers, zoals Walter Marshall (1628-1680), William Romaine (1714-1795) en Adolph Saphir (1831-1891).

Van Valen vindt het niet juist om Murray in een hokje te plaatsen van 'mysticus' of 'heiligungstheoloog'.⁴³⁴ Hij wil Murray graag beschrijven vanuit de breedte van zijn bediening tot bevordering van geestelijke vernieuwing, omdat de nadruk op de heiliging van hart en leven bij Murray uit de nood geboren is. Er was een leemte en er waren misvattingen. Van Valen merkt op dat er rond 1893 een nieuw aandachtsveld in de bediening van Murray is gekomen. Er kwam vanaf dat

⁴²⁹ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 355.

⁴³⁰ Van Valen vermeldt: 'De zogenaamde 'tweede zegen', ook wel als 'verzegeling van de Geest' aangeduid, vinden we ook bij Engelse puriteinen en vertegenwoordigers van de Nederlandse Nadere Reformatie als een bijzondere gave van de Heilige Geest onderscheiden'. Zie: Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 356.

⁴³¹ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 356.

⁴³² Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 353.

⁴³³ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 262. Het belangrijkste werk van William Law, die op Murray indruk gemaakt heeft, is: William Law, *Serious call to a devout and holy life*, (London: Methuen, 1728).

⁴³⁴ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 262, 351. Van Valen noemt Murray het liefst 'een gereformeerde mysticus', in de lijn van Willem Teellinck, Theodorus à Brakel en de Nadere Reformatie.

moment meer aandacht voor Christus als Hogepriester in de hemel.⁴³⁵ Rond 1895 kwam Murray steeds meer onder beking van de al eerder genoemde mystieke schrijvers. Van Valen laat weten dat Murray in de slotfase van zijn bediening vooral grote bewondering had voor William Law.⁴³⁶ Du Plessis is van mening dat de invloed van William Law op Murray groter is geweest, dan op John Wesley. Van Valen merkt op dat Law hamerde op de onveranderlijke liefde van God, die door wedergeboorte en vernieuwing gestalte krijgt in het mensenhart. Volgens Van Valen waren de boeken van Law niet helder met betrekking tot de totale val van de mens en het verzoenende werk van Christus. Murray was zich bewust dat sommige punten afweken van de fundamentele leerstellingen van het evangelische geloof.⁴³⁷ Laws visie op de rechtvaardiging vond Murray niet helder, maar wel die op de heiliging. Vooral het aspect van de verheerlijkte Christus werd door het lezen van William Law een nieuw accent in Murrays theologie, aldus Van Valen.

Ten diepste ging het bij Murray over de mystieke vereniging met de verheerlijkte Zoon van God. Het streven naar volmaaktheid was dan niet gericht op het kruis, maar op de kroon van het werk van Christus, namelijk Zijn koninklijke heerschappij. Het is de Heilige Geest Die deze mystieke vereniging met Christus versterkt tot een zekere rusttoestand, waarbij de geestelijke strijd niet meer zo'n grote rol speelt als voorheen.⁴³⁸

Deze inzichten kenmerken Murrays theologie in de laatste decennia van zijn leven, waarbij het gedachtegoed van Law een belangrijke rol speelde.

Murray versus de gereformeerde theologie

Van Valen vindt het moeilijk om Murrays theologische positie te definiëren. Met enkele kanttekeningen wil hij Murray toch scharen onder de gereformeerde piëtisten. Hij vindt het een kwalijke zaak dat Murray alleen getoetst is aan de traditionele theologie.⁴³⁹ Van Valen schrijft hier over:

Murray ging bij zijn theologie verder dan de traditionele gereformeerde leer. Hij wilde wel vasthouden aan de leer van de belijdenisgeschriften als basis, maar zijn leer blijkt op een aantal punten op gespannen voet te staan met het gereformeerde denken. (...) Hij beweegt zich niet op platgetreden paden van de gereformeerde theologie, maar bewandelt ook zijpaden. Dit wordt vooral duidelijk als we zijn nagelaten preken over de Heidelbergse Catechismus vergelijken met zijn belangrijkste boeken.⁴⁴⁰

Hij vindt het jammer dat het eigene van Murray niet in rapport is gebracht met het geestelijk klimaat van zijn tijd. Volgens Van Valen wilde Murray de kerk en de gelovigen wakker schudden uit de toestand van geestelijke verschraling en dorheid. Murray wilde niet het calvinistische denken versterken, maar die boodschap brengen die de kerk het diepste nodig had en daarom legde hij andere accenten dan de kerkelijke traditie.⁴⁴¹ Hij wilde niet expliciet kritiek geven op het belijden van zijn kerk. Hij onderschreef de leer van zijn kerk, maar wees haar er wel op waar het belijden tekort was geschoten.

⁴³⁵ Wanneer Murray spreekt over de 'rust van Kanaän', dan legt hij dit uit als 'de rust van het geloof' en het rusten in de hemelse Hogepriester. Murray wil dat gelovigen niet meer op zichzelf zien, maar het oog richten op de hemelse Hogepriester in de hemelse rust.

⁴³⁶ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 262-263. Van Valen beschrijft dat William Law op latere leeftijd een volgeling is geworden van de Duitse mysticus Jacob Böhme uit Görlitz, die ook door Murray later werd ontdekt.

⁴³⁷ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 263.

⁴³⁸ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 263.

⁴³⁹ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 352-353.

⁴⁴⁰ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 354-355.

⁴⁴¹ Van Valen, *Geworteld in Zijn liefde*, 352, 354.

Murray wilde graag het Nieuwe Testament laten spreken om te laten zien dat er een leven van onafgebroken gemeenschap met God mogelijk is, aldus Van Valen. Murray miste in de gereformeerde traditie het gelovig luisteren naar de Schrift alleen. Van Valen signaleert dat volgens Murray de gereformeerde traditie de menselijke verantwoordelijkheid tegenover het Evangelie monddood heeft gemaakt.

5.5 Evaluatie

Met betrekking tot de rechtvaardigingsleer verschillen Anderssen en Coetzee van mening over de vraag of Murray zich terecht heeft beroepen op Calvijn. Volgens Anderssen zijn er overeenkomsten met Calvijns opvatting van de *unio mystica*. Coetzee deelt deze analyse niet en vraagt zich af of Murray Calvijn op verschillende terreinen wel goed geïnterpreteerd heeft.

Coetzee signaleert binnen Murrays heiligingsleer de indicatief en de imperatief tot heiliging, maar ziet een grote klem op de bijdrage en verantwoordelijkheid van de mens. Hierdoor wordt volgens hem de imperatief te dominant, waardoor de subjectieve mens met zijn inbreng centraal staat. Anderssen constateert dat de persoon van Christus centraal staat in Murrays heiligingsleer. Maris meent echter dat door de indringende wijze waarop Murray de nadruk legt op het 'Christus in ons' in feite de betekenis van 'Christus voor ons' uit het gezicht verdwijnt. Het is de vraag of Maris hiermee Murray recht doet, aangezien we Murrays intenties voor ogen moeten houden. Van Valen wil namelijk Murrays motivatie meer benadrukken. Hij is van mening dat Murrays heiligingsboodschap in relatie tot het geestelijk klimaat van zijn tijd gezien moet worden. Murray wilde de kerk wakker schudden, omdat hij veel dorheid en geestelijke lauwheid en traagheid tegenkwam. De lezer en onderzoeker doet Murray alleen recht, wanneer dat voor ogen wordt gehouden.

Kritiek wordt er gegeven op Murrays visie op de twee naturenleer van Christus. Coetzee is, evenals Anderssen en Maris, van mening dat er vragen te stellen zijn bij de manier waarop Murray heeft geschreven over de goddelijke en menselijke natuur van Christus. Coetzee heeft grote moeite met het feit dat Murray heeft geleerd dat Christus een geheiligde menselijke natuur moest vervolmaken. Maris wijt dit aan de doorwerking van mystieke invloeden in het denken van Andrew Murray. Anderssen stelt dat Murrays visie op de twee naturen van Christus alles te maken heeft met zijn visie op het bereiken van 'Godegelijkheid'. Dit is volgens hem het centrale thema van Murrays heiligingsleer. Hij ziet in deze gedachte verwantschap met bepaalde leerstellingen binnen de Oosterse kerk. Het lijkt er soms op dat bij Murray de goddelijke en menselijke natuur van Christus 'vermengd' worden en zodoende 'ongescheiden' blijven. De vraag is in welke mate er bij Murray sprake is van een vorm van *theosis* (vergoddelijking van de mens), zoals in de oosters-orthodoxe kerk, maar er is veel meer studie nodig om die vergelijking hard te kunnen maken. Er lijkt wel een gedeeltelijke overlapping te zijn met de visie van Murray. Hij leert in ieder geval niet de vergoddelijking van de wedergeboren mens. Het is voor hem duidelijk: 'Christus in de gelovige'. De gelovige is deelgenoot van de Goddelijke natuur geworden, zoals verwoord in 2 Petrus 1:4. Er blijft een fundamenteel onderscheid tussen de gelovige en God.

Anderssen komt aan de hand van zijn onderzoek tot de conclusie dat Murrays heiligingsleer geen zondeloze volmaaktheid leert, maar wel 'perfectie' van de wedergeboren mens als doel heeft. Coetzee vergelijkt Murrays volmaaktheidsleer met John Wesley's visie op volmaaktheid. Er is volgens Coetzee een verschil tussen de jonge en oude Wesley. De latere Wesley sprak veel evenwichtiger over levensheiliging en volmaaktheid. Hij sprak over een Schriftuurlijke perfectie en leerde geen

zondeloze volmaaktheid. Wesley leerde niet zo scherp als zijn volgelingen een specifiek moment waarop de heiliging plaatsvond, als een tweede ervaring (second blessing). Ook bij Wesley was heiliging veel meer een proces, een groei, een verandering van heerlijkheid tot heerlijkheid. Coetzee ziet overeenkomsten tussen Murray en de latere Wesley.

Murrays visie op volmaaktheid is niet onbijbels te noemen. In Hebréeën 10:14 wordt heel duidelijk over de gelovige gesproken als: 'Volmaakt in Christus' en in Filippenzen 3:12-14 wordt beschreven dat Paulus 'jaagt' en 'streeft' naar de volmaaktheid. Murray zou je kunnen scharen onder de vertegenwoordigers van de zwakke vorm van het perfectionisme. De sterkere vorm van het perfectionisme legt namelijk sterk de nadruk op de noodzaak van een crisiservaring en een second blessing. Murray ontkent niet de noodzaak van de vervulling door de Geest; hij ontkent ook niet dat God dikwijls door een crisis en/of gebrokenheid heen werkt, maar benadrukt wel dat er ook een geleidelijk proces kan zijn tot de volmaaktheid.

Uit onderzoek van de secundaire literatuur is gebleken dat Murray op een aantal terreinen onhelder is geweest. Ik denk dan in het kader van zijn heiligingsleer aan de volgende punten:

- a. In de christologie had Murray duidelijker kunnen spreken over de verhouding van de goddelijke en menselijke natuur van Christus en de daarmee samenhangende consequenties voor de geloofsvereniging met de christen. Hij is mijns inziens daarmee in gebreke gebleven.
- b. In de christologie had hij zorgvuldiger kunnen spreken over de volmaking van Christus' menselijke natuur in de weg van gehoorzaamheid en lijden. Zijn spreken zou immers de verkeerde gedachte kunnen oproepen dat Christus naar Zijn menselijke natuur niet volmaakt zou zijn geweest.
- c. In de soteriologie zijn er vragen te stellen bij de invloed en doorwerking van de mystiek in het denken en schrijven van Murray. Hij had aan kracht gewonnen als hij duidelijker en zorgvuldiger had gesproken over de gezonde verhouding tussen 'Woord' en 'Geest' en 'geloof' en 'ervaring'. Nu is er het gevaar dat het één wel eens ten koste kan gaan van het ander.

Het is me ten slotte opgevallen dat binnen de onderzochte secundaire literatuur er een sterke behoefte was om na te gaan in hoeverre Andrew Murray met zijn schrijven en optreden over levensheiliging werkelijk binnen het gereformeerde belijden zou zijn gebleven. Uit de secundaire literatuur is gebleken dat op enkele terreinen het gedachtegoed van Murray niet zou stroken met het calvinisme of de gereformeerde theologie. Formeel heeft Murray altijd de gereformeerde belijdenis onderschreven en aanvaard. Het leven (de orthopraxie) was voor hem echter belangrijker dan de leer (de orthodoxie). De gereformeerde belijdenis was geen richtlijn voor zijn preken en geschriften. In zijn grondtrekken van zijn theologisch spreken over levensheiliging is hij wel reformatorisch, maar in de uitwerking zit hij op het snijvlak van de reformatorische traditie en verschillende andere (theologische) stromingen en opwekkingsbewegingen.

6. Conclusies

In dit slothoofdstuk kom ik terug op de deelvragen en de onderzoeksvraag uit het eerste hoofdstuk. De volgende deelvragen zal ik achtereenvolgens beantwoorden:

- Hoe is de verhouding tussen rechtvaardiging en heiliging in de theologie van Andrew Murray te typeren?
- Wat is kenmerkend voor de heiligingsleer bij Murray en welke invloeden heeft hij daarbij ondergaan?
- Op welke wijze typeert hij de geestelijke strijd van de gelovige?
- Welke visie heeft Murray op de christelijke volmaaktheid en kan de gelovige op aarde de staat van zondeloze volmaaktheid bereiken?

Na beantwoording van deze vragen zal ik een antwoord geven op de onderzoeksvraag: *Welke rol speelt de gedachte van de volmaaktheid van een christen in de visie van Andrew Murray op de heiliging?*

1. Hoe is de verhouding tussen rechtvaardiging en heiliging in de theologie van Andrew Murray te typeren?

De meeste boeken van Andrew Murray gaan over het leven van de wedergeboren christen. Dat betekent dat in zijn geschriften de focus ligt op de levensheiliging. Maar dat betekent niet dat hij de rechtvaardiging onderwaardeert (zie § 3.1 t/m 3.2). De rechtvaardiging is bij hem de ingang tot het leven van heiliging. Murray is niet erg uitgesproken over de *ordo salutis*, maar voor hem vallen de rechtvaardiging en het begin van de heiliging samen of ze vinden bijna gelijktijdig plaats. Als God rechtvaardig spreekt dan plant Hij ook het leven van de gerechtigheid in de gelovige. Als God rechtvaardig verklaart dan rekent Hij aan de gelovigen de gerechtigheid van Christus toe, forensisch. Maar tegelijkertijd deelt Hij door de wedergeboorte en de inwoning van de Heilige Geest het begin van en de kracht voor de levensheiliging mee. Rechtvaardiging en het begin van de heiliging zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het moment van de rechtvaardiging is ook het moment waarop God het werk van de heiliging aanvangt. Wie in waarachtig geloof de toevlucht tot Jezus neemt wordt door God gerechtvaardigd, maar de echtheid van het geloof moet blijken uit het op gang komen van de levensverandering, de heiliging.

Murray verwijt de reformatoren dat ze te zeer bij de rechtvaardiging zijn blijven steken. Dat zegt hij echter niet omdat hij niet van harte achter de leerstelling van de rechtvaardiging door het geloof zou staan. Hij wijst er op dat de reformatoren hierin niet de Bijbelse balans tussen rechtvaardiging en heiliging hebben gehandhaafd. Daar wijt hij ook de grote onkunde met betrekking tot heiligingsleer aan, die hij onder de gelovigen van zijn tijd constateerde. Met als gevolg daarvan de algemene slapheid van het geestelijke leven. Voor Andrew Murray blijft de rechtvaardiging door het geloof het vaste fundament waarop de gelovige moet blijven staan.

Vanwege Murrays onnauwkeurig en soms paradoxaal formuleren is het moeilijk om helder te krijgen of hij wel of niet orthodox gereformeerd is in zijn rechtvaardigingsleer. De opvatting van Murray dat de rechtvaardiging bestaat uit rechtvaardigverklaring en rechtvaardigwording zijn Bijbels te noemen. Murrays opvatting over de verhouding tussen de rechtvaardiging en de heiliging doet eveneens op een evenwichtige wijze recht aan de Bijbelse gegevens over rechtvaardiging en heiliging. Zijn

opvatting is reformatorisch, in die zin dat hij de rechtvaardiging voorop blijft stellen en ook handhaaft als het fundament voor de acceptatie door God. Bij Murray is de rechtvaardiging meer 'rechtvaardigmaking' door ingestorte genade (Christus in ons) dan vrijspraak door het geloof in de gerechtigheid van Christus (Christus voor ons). Beide aspecten komen bij hem voor maar worden niet duidelijk afgebakend. Dit is wel een accentverschil met de rechtvaardigingsleer van Calvijn.

2a. Wat is kenmerkend voor de heiligingsleer bij Murray?

Murrays heiligingsleer is mede tot stand gekomen vanwege het feit dat hij zelf een persoonlijke ervaring van vervulling met de Geest heeft meegemaakt (zie § 2.2). Tevens is hij ooggetuige geweest van enkele herlevingen in zijn gemeenten. Hij heeft van nabij gezien wat God kan én wil uitwerken in harten van mensen. Verder zijn na 1895 bepaalde leerstellingen omtrent de levensheiliging aangescherpt als gevolg van het lezen van mystieke schrijvers. Murray lijkt regelmatig een scherpe tegenstelling te maken tussen de Reformatie en zijn eigen tijd. De hervormers zouden in de strijd met Rome vooral aandacht hebben gegeven aan de leer van de rechtvaardiging van de goddeloze, maar onvoldoende inzicht hebben gehad in de volle rijkdom van de Persoon en het werk van de Heilige Geest, Die in overvloedige mate in en door de gelovige de levensheiliging wil uitwerken. Als kenmerken van zijn heiligingsleer zou ik puntsgewijs de volgende zaken willen noemen:

1. *Niet alleen de rechtvaardiging moet in geloof aangenomen worden, maar ook de heiliging.* God verwacht van de mens slechts geloofsvertrouwen, volgens Murray. Alle nadruk ligt op het geloof. Het gehele leven is een geloofsleven. Het gaat om het vaste vertrouwen van degene die aan zichzelf wanhoopt, als het middel waardoor heiliging zowel gezocht als gevonden wordt. In de levensheiliging gaat het om het bewuste en vasthoudende geloof dat de christen dood is voor de zonde en levend voor God. Er is van de kant van de mens de nodige instemming en samenwerking nodig, maar zonder dat de christen daarbij op zichzelf vertrouwt. Er is geen sprake van het soevereine Goddelijke ingrijpen zoals in de calvinistische traditie.
2. *De beklemtoning van de samenwerking tussen God en mens in de levensheiliging* (zie § 3.8). De mens is een verantwoordelijk wezen. Er moet door de christen voldaan worden aan voorwaarden, voordat hij de kracht en de volheid van de Geest kan verkrijgen. God geeft meer van Zijn Geest in de weg van geloofsgehoorzaamheid. De christen moet dus sensitief zijn en reageren op Gods initiatief en stem. Murray formuleert op het scherp van de snede. Soms wekt hij de indruk dat hij Gods gave afhankelijk maakt van de menselijke beslissing en commitment. Een mens kan weigeren om het aan te nemen. De volle Pinksterzegen is dus afhankelijk van de vrijwillige samenwerking van God met de mens.
3. *Murrays heiligingsleer ligt theologisch ingebed in de christologie en pneumatologie*, waarbij de mens in zekere zin centraal staat: de antropologische benadering (zie § 3.8). De focus van zijn heiligingsleer ligt bij het overvloedige leven dat God wil uitwerken in de harten van de gelovigen binnen de kerk. Murray heeft echter altijd de nadruk gelegd op het feit dat God in Christus – in alle dingen rijkelijk wil voorzien. Tevens benadrukte Murray de beloften van de grote dingen die de Geest wil uitwerken in christenlevens, die gewillig waren om tot zelfverloochening, gehoorzaamheid en tot een 'volkomen overgave' te komen (zie § 3.5).

4. *Vanuit christologisch oogpunt is levensheiliging niets anders dan steeds meer gelijkvormig worden aan Jezus Christus* (zie § 3.3). De christen wordt geroepen om Jezus na te volgen in woord en daad. Door het afleggen van een leven dat op het 'eigen ik' gericht is, zal de christen tot zijn hoge bestemming komen. De gelovige hoeft niets anders te doen dan in kinderlijke afhankelijkheid in Jezus Christus – de Wijnstok – te blijven. Zodoende wordt de gelovige steeds leger van zichzelf en voller van Jezus. De hoge bestemming van de mens is God-gelijkheid en door wedergeboorte groeit de christen daar al meer en meer naartoe. De enige weg naar de gelijkvormigheid aan Jezus Christus is het mede-gekruisigd zijn met Hem, ook wel door Murray de gemeenschap van het kruis genoemd. De kruisiging van het vlees en het 'eigen ik' is Gods manier om Jezus zichtbaar te maken in de wereld.

5. *Vanuit pneumatologisch oogpunt is levensheiliging alleen mogelijk door inwoning en vooral vervulling door de Heilige Geest.* (zie § 3.4). God schenkt eerst de gave van de Geest in de wedergeboorte bij de bewuste geloofsdaad. Dit noemt Murray het voorbereidende werk van de Geest of de inwoning van de Geest. Dat betekent nog niet dat de gelovige daadwerkelijk vervuld is met de Heilige Geest. God wil de gelovige vol maken met het overvloedige leven. Van de kant van de gelovige moet hij zijn hele bestaan onder het beheer (controle) en de leiding van de Geest brengen. De christen moet zichzelf geheel aan Hem toevertrouwen en onderwerpen. De christen heeft krachtens het nieuwe verbond verbondsrechten waar hij aanspraak op kan maken. Pleitend op de beloften van het nieuwe verbond kan de gelovige grote zegeningen en grote levensverandering verwachten.

6. *Het is mogelijk om met betrekking tot concrete zonden in overwinning te leven.* (zie § 3.7-3.8). Dit wordt wel het 'hogere', 'diepere' of 'overvloedige' leven genoemd. De leer van het overwinningsleven is gebaseerd op wat Paulus schrijft in Romeinen 6:1-14. Dit is een leven waarin de zuiging van de verkeerde begeerte en de morele zwakheid wordt tenietgedaan, hoewel het hart zondig blijft zoals tevoren. Het is dus geen staat die de christen eenmaal en voor altijd bereikt, maar een staat die van moment tot moment gehandhaafd moet worden. Murray leert de mogelijkheid van het ontsnappen aan de machteloze worsteling uit Romeinen 7 tot de ervaring van Romeinen 8, waar de wet van God niet door de gelovige, maar door de Heilige Geest in de gelovige wordt vervuld als hij wandelt naar de Geest. In de gekruisigde en opgestane Jezus is de zondemacht radicaal verbroken. De christen wordt in deze fase van het 'diepere leven' niet meer door de zonde als een bepalende kracht beheerst.

De heiligingsleer van Andrew Murray wil recht doen aan de belangrijkste Bijbelgedeelten over de levensheiliging, voor Murray zijn dat vooral Romeinen 6-7-8, Galaten 5 en Johannes 15. Murray bracht wel een Bijbelse boodschap, maar heeft niet altijd volledig de Bijbelse balans kunnen bewaren. De balans tussen de indicatief en de imperatief van de heiliging is soms niet duidelijk te herkennen. De praktische verantwoordelijkheid van de christen had ook sterker benadrukt kunnen worden. Murray zegt ook weinig over andere verantwoordelijkheden die de gelovigen volgens de Bijbel hebben in het behalen van de overwinning over de zonden, zoals bijvoorbeeld over de rol van het waken en bidden. ('Waakt en bidt dat gij niet in verzoeking komt', en: 'Leidt ons niet in verzoeking')

2b. Welke invloeden heeft Murray in zijn heiligingsleer ondergaan?

Bij de bestudering van de secundaire literatuur is het duidelijk geworden dat Murray op verschillende terreinen beïnvloed is. Helaas heeft Murray weinig naar bronnen verwezen, zodat niet helemaal helder is op welk punt hij door welke theologen is beïnvloed.

In de eerste plaats was zijn visie op levensheiliging beïnvloed door zijn contacten met de Keswick-beweging (zie § 2.2). Door de wederzijdse contacten met theologen, evangelisten en voorgangers – die zich verbonden wisten met de Keswick-conferenties – was er een wederzijdse invloed met betrekking tot de heiligingsleer. Er was een overeenstemming met de boodschap die de Keswick Conventions bracht. Murray werd uitgenodigd door de initiatiefnemers van de Keswick-conferenties, mede als gevolg van de opwekking die hij meemaakte in Zuid-Afrika en de geschriften die hij publiceerde. Murray was een geestverwant van de Holiness movement. Murray legde Romeinen 6-7-8 op dezelfde manier uit als de overige sprekers bij Keswick. De ‘leer van Keswick’ is een aangepaste versie van het Wesleyaanse standpunt. Vooral het ‘rusten in Christus’ was een geliefde uitdrukking binnen de Keswick prediking en die uitdrukking kom je ook bij Murray tegen.

In de tweede plaats was zijn visie beïnvloed door de heiligingsleer van John Wesley en het methodisme (zie § 5.2). De heiligingsleer van Wesley vormt ten diepste de basis van de Keswick-beweging. Wesley had een positieve en optimistische benadering van de heiliging, die we ook bij Andrew Murray tegenkomen. Een sleutelbegrip bij Wesley's spreken was het begrip ‘volmaakte liefde’. Naarmate de liefde van God meer en meer het hart van de gelovige vervult, naar die mate neemt hij toe in volmaaktheid. Dit sleutelbegrip en deze gedachte kom je ook duidelijk tegen binnen de heiligingsleer en volmaaktheidsleer van Andrew Murray. Uit literatuuronderzoek is gebleken dat dit sleutelbegrip al eerder geïntroduceerd werd door de mysticus William Law.

In de derde plaats is Murrays heiligingsvisie vooral na 1895 sterk beïnvloed door mystieke schrijvers en het bijzonder William Law (zie § 2.2 en § 5.4). Volgens Du Plessis is Murray nog sterker beïnvloed door Law, dan John Wesley. Belangrijke elementen die Murray aanspraken in deze mystieke werken waren de verloochening van het ‘eigen ik’, de kruisiging van het vlees en het najagen van volmaaktheid. De dagelijkse onafgebroken gemeenschap met God is een voorwaarde om een heilig leven in de verborgen omgang met God in Christus te bevorderen. Law leerde dat de kern van ware godsvrucht een gedreven liefde tot God en de mens is. Zonder die geest en zonder de ‘volmaakte liefde’ is alle godsdienst leeg en oppervlakkig. Murray is echter geen slaafse navolger van Law geweest, omdat het geloof binnen zijn *ordo salutis* toch duidelijk aanwezig is.

In de vierde plaats is Murray in geringere mate beïnvloed door de Vermittlungstheologie, en in het bijzonder door prof. dr. T.J. Beck, die onder invloed van het piëtisme stond (zie § 3.4.3 en § 5.3). Murrays belangstelling voor de mystiek was vooral door de boeken van Beck opgewekt. De theoloog Beck legde veel nadruk op de wedergeboorte en de heiliging. Bij hem en andere exponenten van de Vermittlungstheologie kreeg de heiliging meer aandacht dan de rechtvaardiging. Beck zag de rechtvaardiging meer als een scheppende en heiligende daad van God dan als een rechterlijke handeling. Deze accenten zie ik ook in de boeken en geschriften van Murray.

3. Op welke wijze typeert Murray de geestelijke strijd van de gelovige?

De geestelijke strijd van de gelovige werd besproken in § 3.6 en geëvalueerd in § 3.8. Murray spreekt over de levenslange strijd van de christen met allerlei vijanden. De satan met al zijn listen, de wereld met zijn aantrekkingskracht en ook het vlees met zijn begeerten, dat hem in de richting van de zonde blijft zuigen.

De strijd van de christen is echter geen burgeroorlog waarbij de christen voortdurend worstelt met een onrustig geweten. De christen hoeft niet te blijven steken in een onmachtige worsteling om het goede te doen. De listen van de satan kunnen weerstaan worden en de begeerten van de wereld kunnen tot op bepaalde hoogte ontvlucht en weerstaan worden en de onmacht om het goede te doen, kan doorbroken worden door een juist inzicht en geloof in de beloften van het nieuwe verbond, in het werk van Christus en in het werk van de Heilige Geest.

De strijd van de gelovige is in de eerste plaats een strijd des geloofs. Het gaat erom dat de gelovige ziet wie Hij is in Christus, en dat Hij ziet wat God in het nieuwe verbond heeft beloofd in de werking van de Heilige Geest en dat hij dat in geloof aangrijpt. Als oorzaak van de voortdurende nederlaag van de gelovige ziet Murray niet alleen een gebrek aan geestelijk inzicht maar ook een gebrek aan volledige overgave en gehoorzaamheid. Dit leidt tot het in eigen kracht strijden met de zonde en vervolgens onvermijdelijk tot de machteloze worsteling met de zonde, die zo treffend in Romeinen 7 wordt beschreven.

In Romeinen 7 is niet de gezonde christen aan het woord, het is de christen die in eigen kracht de wet probeert te vervullen. Volgens Murray behoort de worsteling van Romeinen 7 niet tot het gezonde, alledaagse christelijke leven. In zijn uitleg van Romeinen 6-7-8 volgt hij volledig de gebruikelijke interpretatie van de Keswick movement. De gelovige kan boven de strijd van Romeinen 7 uitkomen als hij het gekruisigde leven van Romeinen 6 verstaat en leeft door de Geest, zoals verwoord in Romeinen 8. Een gelovige zal het altijd ervaren wanneer hij niet de kracht van de Heilige Geest zoekt en vindt.

Romeinen 7 is voor Andrew Murray nooit een gepasseerd station, omdat een christen hier onvermijdelijk in terugvalt als hij niet door geloof, overgave en gehoorzaamheid in Christus blijft. In een ander opzicht is het voor hem wel een gepasseerd station, in de zin dat een christen hier bovenuit getild kan worden, niet definitief, maar wel zolang hij in Christus blijft en leeft uit Romeinen 8. Sterker nog, Romeinen 7 zou ook een gepasseerd station moeten zijn, want voor gelovigen is het fout om in eigen kracht God te gaan dienen. Dat leidt onvermijdelijk tot de klacht en toestand van Romeinen 7. Vaak moeten pasgelovigen dit proces – van vallen en opstaan – doorleven, voordat ze openstaan voor de boodschap van Romeinen 6 en Romeinen 8.

Murray onderkent ten volle de aanwezigheid van de zondige natuur in de christen, maar hij handhaaft dat er groei is in heiliging. Ook is er groei in het afleggen van zonden en aandoen van het goede en nieuwe leven. Dit laatste – het nieuwe aandoen door te zien op Jezus – krijgt verhoudingsgewijs meer aandacht dan het afsterven aan zonden en verkeerde levensgewoonten. Zoals al gezegd is: Murray was optimistisch ten aanzien van het nieuwe leven dat God wil uitwerken in en door de gelovigen heen. Hij geloofde in grote veranderingen die Gods Geest in harten wil bewerken.

4. Welke visie heeft Murray op de christelijke volmaaktheid en kan de gelovige op aarde de staat van zondeloze volmaaktheid bereiken?

Murray verstaat onder levensheiliging twee aspecten: het verwijderen van het verkeerde en het vol worden van het goede. Met andere woorden: het afleggen en doden van de zonden en het aandoen van de nieuwe mens, de Heere Jezus Christus. Het veranderingsproces betekent steeds meer gelijkvormig worden aan Jezus en het afleggen van het zelfgerichte leven. Bij Andrew Murray is de volmaaktheid het eindstation van een levenslang proces van levensheiliging. Het grote geheim is Gods volmaakte liefde in de gelovigen, die resoneert in een leven van volmaakte liefde tot God en liefde tot de naasten.

Wanneer Murray het begrip volmaaktheid bespreekt dan omschrijft hij volmaaktheid regelmatig als het volkomen hart. Hij bedoelt dan volmaaktheid als een oprechte gezindheid van het hart. Het heeft niet direct iets met de praktische heiliging zelf te maken; het volkomen hart – de oprechte gezindheid – is dan meer een voorwaarde voor het heiligende werk van de Geest in de gelovigen en voor de openbaring van de volmaakte Christus in de gelovigen. Het is de innerlijke gesteldheid om met het gehele hart met God om te gaan in aanbiddende gehoorzaamheid en dienstbetoon, die alleen en uitsluitend door de volmaakte liefde wordt aangewakkerd. Het gaat hier dus niet zozeer om wat er uiterlijke zichtbaar is bij de gelovige.

In vier punten zou ik puntsgewijs de volgende zaken willen noemen met betrekking tot Murrays visie op volmaaktheid:

a. ‘De gelovige is volmaakt in Christus’ is bij Andrew Murray dé basis voor de heiliging.

Murray laat duidelijk zijn dat iedere gelovige volmaakt is in Christus, zoals staat geschreven in Romeinen 6 en 1 Korinthe 1:30 (zie § 4.4). Dit is het startpunt van de heiliging. Met deze wetenschap moet de gelovige daaruit leven. De gelovige moet vanuit dit startpunt steeds meer worden, wie hij reeds is. Omdat de gelovige in Christus is, wordt de volmaaktheid hem toegerekend. De geestelijke positie en status van de wedergeboren christen is, dat hij volmaakt is in Christus. Er is hier onderwijs over nodig. De Heilige Geest moet dit aan de gelovige bekendmaken; de gelovige moet het gaan zien. Door het geloof moet deze geloofswaarheid vervolgens toegeëigend worden. In het geloof moet hij erop gaan staan en het voor waar houden. Vanuit deze nieuwe positie gaat de gelovige zonden, obstakels, verkeerde levensgewoonten e.d. afleggen.

b. De volmaakte Christus die in de gelovige is gelegd, is de kracht voor de heiliging.

Door de inwoning van de Heilige Geest wordt de volmaakte Christus in de gelovige gelegd. Doordat Christus in hem woont door wedergeboorte (inenting, beeld van de Wijnstok) is het nieuwe leven – de goddelijke natuur – in de christen gelegd. Deze is volmaakt, maar moet nu zichtbaar worden in en door de gelovige heen. De ‘volmaakte liefde’ is het cruciale geheim, omdat in de wedergeboorte Gods volmaakte liefde in het hart is uitgestort (zie § 4.3). Er is dus een nieuwe Bron van liefde aanwezig. Door het geloof zal de liefde van God als een vuur neerdalen om de zelfzucht te verteren en te vernietigen, en in het geloof zal de vurige, volmaakte liefde zijn leven al meer en meer gaan kenmerken. Naarmate de overgave toeneemt, wordt de volmaakte liefde groter. Dit is eigenlijk niets anders dan de vervulling met de Heilige Geest. Christus zal Zich steeds meer in en door de gelovige heen openbaren (zie § 4.4). Dit heeft alles te maken met het feit dat de gelovige daadwerkelijk verenigd is met Christus, in Zijn dood en opstanding. Dat komt van binnen naar buiten toe openbaar. Het is de volmaakte Christus, die door de christen heen naar buiten zichtbaar wordt. De inwonende

Christus is al in Zijn volmaaktheid aanwezig. Hij zal in de christen de zonde overwinnen, aldus Murray. Is de gelovige daar dan niet in betrokken? Ja en nee. Het is de wet van de Geest des levens, die de gelovige vrijmaakt, maar het gaat wel in de weg van vrijwillige samenwerking. Door de Geest doden de gelovigen de werkingen van het lichaam. Vanuit de levensgemeenschap met de volmaakte Christus schenkt God de kracht tot afleggen van het oude leven en het aandoen van het nieuwe leven. Er is sprake van bekrachtiging door de Geest. Er is bij Murray dus sprake van een evenwicht tussen Gods aandeel en ons aandeel in de weg van volmaking (zie § 4.8). Dit gaat allemaal spontaan.

De onder a. en b. genoemde punten zijn Murrays hoofdstellingen. Er zijn nog twee andere punten die ook van belang zijn.

c. Gods heiligende kracht is in de gelovige, maar komt niet automatisch naar buiten.

De onder a. en b. genoemde zaken hebben tot gevolg dat in de leer over de heiliging van Murray veel nadruk wordt gelegd op geloof en overgave, als voorwaarden voor het opereren van Gods heiligende kracht in ons (zie § 4.6). Het voldoen aan deze voorwaarden maakt ruimte voor de volmaakte Christus, die in de gelovige woont, om zich in hen te openbaren. Het maakt de kracht vrij om daadwerkelijk de zonde te kunnen afleggen en het goede te kunnen doen en zijn. Het is de kracht van de inwonende Christus, die de gelovige zodanig bekrachtigt, dat hij niet meer toegeeft aan de zonde. Het nieuwe leven, en de liefde – die bij de natuurlijke mens ontbreken – die heeft de christen in de volmaakte Christus ontvangen. Deze zullen alleen in de gelovige zichtbaar worden, naarmate hij zich overgeeft en Hem gehoorzaamt. Het afleggen en aandoen kan echter niet in eigen kracht. Dan komt de christen in Romeinen 7 terecht en dan zal de klacht van het 'Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen?' de gelovige parten spelen. De gelovige moet – in totale afhankelijkheid – rekenen op de kracht van het volmaakte opstandingsleven van Jezus in hem, zoals beschreven in Romeinen 8. Bij Murray lees je niet over het blijven steken in de klacht, maar bemerk je het benadrukken van blijvende afhankelijkheid. De christen, die in overwinning leeft, is iemand die in nederige afhankelijkheid alles van God verwacht. Een nauwere wandel met God betekent dat het besef van genade, nederigheid en afhankelijkheid alleen maar dieper wordt.

d. Volmaaktheid is de norm die de gelovige wordt voorgehouden in de heiliging.

De opdracht is voor iedere gelovige: 'Wees volmaakt gelijk uw hemelse Vader volmaakt is'. Ieder mens moet worden en zijn zoals God is. Gods einddoel met de wedergeboren mens is 'Godegelijkheid' (zie § 5.1). Dit is het beeld van God. God vraagt dit ook van ieder mens. Volmaaktheid, in de zin van gelijkvormigheid aan God en Christus is het einddoel waar het proces van heiliging (het aandoen en afleggen/doden) eindigt. De lat ligt dus erg hoog (zie § 4.8).

Murray is optimistisch over de geestelijke groei die er kan zijn. Hij is, als het gaat over de mogelijkheden tot heiliging en het bereiken van de volmaaktheid, positief. Hij ziet grote mogelijkheden en zit niet op de lijn van de Heidelbergse Catechismus dat de gelovige - na wedergeboorte - geneigd blijft tot alle kwaad. Murray erkent dat er overwinning over de zonden mogelijk is, maar tegelijkertijd erkent hij volledig dat de gelovige zijn zondige natuur nooit kwijt zal raken. De gelovige zal op aarde nooit de staat van zondeloze volmaaktheid bereiken. Verhoudingsgewijs geeft Murray weinig aandacht aan de blijvende verdorvenheid van het hart, ook nadat iemand wedergeboren is. Hij spreekt sterk over het afleggen van concrete en bewuste zonden, die de gelovige mag zien doordat Gods Geest hem daarvan overtuigt. De vraag is of Murray hiermee een oppervlakkig zondebegrip heeft geleerd. Mijn inziens is dat niet het geval, want de volmaakte

Christus woont in de gelovige. Dat kan geen oppervlakkigheid tot gevolg hebben. Als de gelovige zich spiegelt aan Christus, dan leidt dat altijd tot verootmoediging en berouw.

Beantwoording onderzoeksvraag

Voor het onderzoek naar Murrays heiligingsleer was de volgende vraagstelling geformuleerd: *Welke rol speelt de gedachte van de volmaaktheid van een christen in de visie van Andrew Murray op de heiliging?* In dit onderzoek is de heiligingsleer en de leer van volmaaktheid geanalyseerd aan de hand van een viertal deelvragen, waarop hierboven al antwoorden zijn geformuleerd. Hiermee is de onderzoeksvraag al grotendeels beantwoord.

Murrays heiligingsleer en visie op volmaaktheid heeft een tweeledig karakter. Aan de ene kant is er sprake van de indicatief. De gelovige christen is in Christus heilig en volmaakt en God wil de heiliging en volmaaktheid door Zijn volmaakte liefde uitwerken in de harten van wedergeboren christenen. Aan de andere kant is er sprake van de imperatief: de wedergeboren christen moet samenwerken met de Heilige Geest. Er wordt van hem geloofsvertrouwen, zelfverloochening, overgave en gehoorzaamheid gevraagd. Dit alles is sterk christocentrisch gekleurd en kan niet gestalte krijgen zonder de krachtige doorwerking van de Heilige Geest. Bij Murray is er sprake van een stevige christologie en pneumatologie, die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Dit is het steigerwerk van Murrays heiligingsleer.

De heiligingsleer van Andrew Murray moet vooral verstaan worden in zijn tijd. Hij probeert door zijn boeken een hartenkreet te laten klinken aan het adres van de gelovigen: 'Weest heilig, want God is heilig!' Murray heeft geen wetenschappelijke boeken of dogmatische werken geschreven, maar vooral stichtelijke boeken. Deze geschriften hebben een sterk accent gelegd op de verlossingsleer van de individuele ziel. Er is weinig oog geweest voor andere theologische onderwerpen, zoals de ecclesiologie en de eschatologie. Het lijkt er op dat de gereformeerde critici hieraan voorbijgaan en zo een karikatuur hebben geschetst, terwijl Murrays oproep tot heiliging nog altijd relevant is. Hij verlangde ernaar dat de gelovige iedere dag van de maand met het Woord bezig zou zijn. Murray heeft met bewogenheid en passie gelovigen onderwezen, gemotiveerd en aangespoord tot onderzoek van de evangeliewaarheden, en in het bijzonder de beloften van het nieuwe verbond. Zijn geschriften waren een klarenstoot aan het adres van de wedergeboren christenen om hun verantwoordelijkheid te verstaan. Het was Murrays verlangen dat de gehele kerk met een gewillig en overgegeven hart God zou dienen. Het was zijn verlangen dat alle christenen gelijk(vormig) zouden worden aan Jezus Christus, zodat de wereld voor God gewonnen zou worden.

7. Persoonlijke reflectie

In dit slothoofdstuk wil ik graag een persoonlijke reflectie geven op mijn onderzoek. In drie punten wil ik eerst enkele positiefkritische kanttekeningen maken, die van belang kunnen zijn bij het lezen van geschriften van Andrew Murray. Vervolgens zal ik dit onderzoek besluiten met drie opmerkingen, waarin ik mijn persoonlijke waardering voor Murray wil kenbaar maken.

In de eerste plaats had Andrew Murray aan kracht gewonnen als hij wat duidelijker was geweest in het gebruik van theologische begrippen en interpretaties van Bijbelteksten. In een aantal gevallen raakt het objectieve werk van Christus aan het kruis op de achtergrond ten koste van het subjectieve werk van de Geest in de gelovige. Hij kan dan op een indringende wijze de nadruk leggen op het 'Christus in ons', waardoor de betekenis van 'Christus voor ons' uit het gezicht kan verdwijnen. Murray had zijn intenties om deze accenten te leggen in zijn prediking en geschriften. Als je Murray goed leest, dan ligt de geloofszekerheid zeker niet in de vrucht van de Geest in de gelovige. Murray wil juist de gelovige opwekken om te zien op de verheerlijkte Christus. In het kader van de geloofszekerheid had Murray meer kunnen wijzen op het volbrachte werk van Christus. In het geheel van Murrays schrijven is dit zeker niet toonaangevend, maar het is wel in sommige passages aan te wijzen. Wanneer men boeken van Murray leest dan is het goed om dit in het achterhoofd te houden.

Ten tweede is Murray wel eens paradoxaal in zijn schrijven, waardoor allerlei inzichten en begrippen door elkaar lopen. Dit kan voor de lezers verwarrend zijn en het idee geven dat Murray een wettische en/of activistische inslag heeft en de mens in eigen kracht aan het werk zet. Eigenlijk is het verwarrend geweest dat Murray zich – in navolging van Wesley – heeft vastgebeten in de volmaaktheidsleer. Mijns inziens is het geen onbijbels onderwerp, zolang het een goede uitwerking heeft. Toch staat het niet helemaal centraal in de leer van de apostelen. Daar signaleer je toch meer het accent van de indicatief en de imperatief van de heiligmaking. De apostelen benadrukken de geestelijke rijkdom en zegeningen in Christus en roepen daarna op om in dat licht het oude leven af te leggen en de nieuwe mens aan te doen. Uit mijn onderzoek is gebleken dat Murray dit wel heeft willen zeggen, maar dat dit soms niet duidelijk genoeg naar voren komt. Goed analyserend ben ik van mening dat Murray de indicatief en imperatief nog helderder had moeten onderscheiden en verwoorden. Hij was dan leerstellig gezien krachtiger geweest en zodoende was er mogelijk minder misverstand ontstaan. Dit neemt echter niet weg dat Murrays oproep tot heiligmaking nog voluit blijft staan. Terecht heeft hij op scherpe wijze afstand genomen van de leer van de goedkope genade, waarin de wedergeboren mens niets van zichzelf wil prijsgeven en opofferen.

In de derde plaats is het goed om te weten dat sommige passages in zijn boeken – vanwege mystieke invloeden – wettisch, voorwaardelijk en introspectief opgevat kunnen worden. Het Woord had in die passages meer centraal kunnen staan. Het is echter goed om in het achterhoofd te houden dat Murray geen zweverig figuur is geweest, die geen oog had voor wat er speelde in het alledaagse leven. Murray is op een gezonde manier beïnvloed door de mystiek. Zijn leven was doordrongen van de bewustheid van de Eeuwige, maar hij is nooit geestdrijverig geworden. In zijn studententijd in Schotland (contacten met William Burns) en Nederland (contacten met Reveil-mensen) is hij grondig geschoold in de gereformeerde en calvinistische leer. Hij had ook een goede verstandhouding met zijn broer John, de professor, die altijd heeft vastgehouden aan de gereformeerde belijdenis. Hierdoor is er ook bij Murray altijd een evenwicht gebleven tussen Woord en Geest, geloof en ervaring.

In de tweede plaats wil ik mijn waardering uitspreken voor de geschriften van Andrew Murray:

Allereerst waardeer ik Andrew Murrays geschriften vanwege het feit dat hij de intentie had om zo dicht mogelijk bij de Bijbel te blijven. In zijn heiligingsleer zoekt hij steeds naar Bijbelse kaders en probeert hij doorgaans exegetisch verantwoord te theologiseren. Op deze manier brengt hij thema's aan de orde, die helaas in veel reformatorische kerken onder het stof liggen. Ik denk dat Murray er in geslaagd is om aan de Bijbelse gegevens recht te doen en binnen de kaders van de Schrift te blijven. Neem bijvoorbeeld Murrays visie op Romeinen 6-7-8. Het bewijs uit de Schrift voor zijn standpunten is mijns inziens sterk. Het gevaar is wel dat hij door het overaccentueren van bepaalde thema's eenzijdig wordt of voor bepaalde zaken geen oog meer heeft. Het lijkt er bijvoorbeeld op dat hij leert dat – als je door geloof en in algehele overgave in Christus blijft – de strijd verdwijnt. Althans die indruk zou je gemakkelijk kunnen krijgen bij het lezen van zijn boeken. Murray legt hierdoor te weinig nadruk op het feit dat de strijd met de zonde blijft en bij ogenblikken heftig kan zijn in het christenleven. De indruk die je uit Murrays boeken kan krijgen, is dat de gelovige boven die strijd uitgetild wordt. Het moet echter niet zo zijn dat de christen daardoor de strijd gaat ontkennen. Mijns inziens moet de christen door de strijd heen zijn geestelijke positie innemen. De christen weet dat hij in die strijd kan en mag overwinnen, door te zien op Jezus.

In de tweede plaats waardeer ik Murray vanwege zijn (pastorale) bewogenheid en zijn onafgebroken ijver voor God en Zijn dienst. Murray was – door persoonlijke ervaring – gegrepen door wat de Geest gedaan had in zijn eigen leven en bij mensen rondom hem. Hij heeft opwekkingen in zijn eigen leven meegemaakt en in zijn gemeenten. Hij had een passie en bewogenheid gekregen, die hem voortstuwde in de grote hoeveelheid aan initiatieven en activiteiten, waaronder zijn schrijven. Murray had Zijn Heiland lief en daarom was er niets voor hem te veel. Soms bemerk je een bepaalde methodistische invloed, maar daar heb ik geen moeite mee. Binnen het calvinisme zie je de keerzijde: christenen die 'op hun lauweren rustend' de wereld verloren laten gaan. Vooral zijn missionaire gerichtheid en biddende verwachting jegens God voor herleving en opwekking spreken me bij Murray erg aan. Helaas wordt dit door sommige calvinisten al snel gezien als het maakbaar maken van een opwekking. Ik waardeer in ieder geval Murrays boodschap om de gelovigen ook te wijzen op hun verantwoordelijkheid en hun aandeel. Dit is voluit Bijbels en voluit reformatorisch.

Ten slotte wil ik mijn waardering uitspreken voor Murrays aandacht voor de Persoon en het werk van de Heilige Geest en de beloften van het nieuwe verbond. Vooral zijn gedachten over het nieuwe verbond zijn – naarmate hij ouder werd – steeds belangrijker geworden. Murray zag dat veel gemeenteleden leefden als onder het oude verbond. Ze waren zich niet bewust dat de Geest met Pinksteren in rijke mate is uitgestort en dat het overvloedige leven voor de gelovigen onbeperkt en in alle rijkdom ter beschikking staat. Zonder de heerschappij van de Geest zou de kerk overweldigd worden door de geest van de wereld. Dat raakte Murray. Ik ben het met hem eens dat er binnen de reformatorische kerken te weinig aandacht is voor thema's als de inwoning van en de vervulling met de Heilige Geest. Vanwege de sterke nadruk op het 'Christus voor ons' is het 'Christus in ons' ondergesneeuwd geraakt. Het besef ontbreekt doorgaans dat God door Zijn Geest de gelovigen gelijkvormig wil maken aan Christus. Alleen als de inwonende Christus ruimte krijgt in individuele levens zal Hij weer zichtbaar worden in de wereld. Daarom zijn Murrays geschriften het nog steeds waard om gelezen te worden. Ook de kerk van de 21ste eeuw moet ervan overtuigd raken dat zijn gedachtegoed relevant is als ooit te voren. Daarom wil ik mijn scriptie eindigen met: lees Andrew Murray zelf.

Literatuur

I. Primaire literatuur

Andrew Murray, *De Twee Verbonden en de tweede zegen*, (Den Haag: Uitgeverij Gazon, z.j.).

Andrew Murray, *Geheilig in Christus*, (Brakpan: Verenigde gereformeerde uitgevers, 1973).

Andrew Murray, *De Jubelbazuin*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *Voor u en uw kinderen*, (Heerenveen: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, 1999).

Andrew Murray, *In de school van gehoorzaamheid*, (Den Haag: Uitgeverij Gazon, z.j.).

Andrew Murray, *Het Kruis van Christus*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *Volkomen overgave*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *Het Kruis van Christus*, (Den Haag: Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *Blijf in Mij!*, (Lunteren; Stichting De Tabernakel, 2004).

Andrew Murray, *Niet mijn wil*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *Als Jezus*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *De volle Pinksterzegen*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *In de school van gehoorzaamheid*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *Niet mijn wil*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *In de gebedsschool van Jezus*, (Den Haag; Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *Het gebedsleven*, (Hoornaar, Uitgeverij Gideon, z.j.).

Andrew Murray, *Geheilig in Christus*, (Brakpan: Verenigde gereformeerde uitgevers, 1973).

Andrew Murray, *Weest volmaakt*, (Den Haag, Gazon Uitgeverij, z.j.).

Andrew Murray, *Versamelde werke Deel X*, (Stellenbosch, Die christen-studentevereniging van S.A., 1945),

Andrew Murray, *De geestelijke toestand der kerk*, (Kaapstad: Hollandsch-Afrikaansche Uitg. Mij, 1915).

Andrew Murray, *Het Nieuwe Leven; woorden Gods voor de jonge kinderen in Christus* (Kaapstad/ Amsterdam: Hollandsch-Afrikaansche Uitgevers-Maatschappij, 1884).

Andrew Murray, *Het Allerheiligste of Ziende op Jezus, een verklaring van de brief aan de Hebreëen en de hemelse verborgenheden van het geopend Heiligdom en de Hogepriester op de Troon Gods*, (Den Haag, Gazon Uitgeverij, z.j.).

II. Secundaire literatuur over Andrew Murray

B.J.K. Anderssen, *'n Kritiese ontleding van die soteriologiese teologie van Andrew Murray*, (Stellenbosch: Universiteit van Stellenbosch, 1979).

C.F.C. Coetzee, *Die werk van die Heilige Gees in die teologiese denke van Andrew Murray*, (Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir CHO, 1986).

Leona Choy, *Andrew Murray: beelddraer van ewige liefde* (Silverton: Dieper Lewe Uitgewers, 1979).

J.W. Maris, *Andrew Murray, profiel van zijn opwekkingstheologie*, (Apeldoorn: Willem de Zwijgerstichting, 1995).

J.W. Maris, *Geloof en ervaring, van Wesley tot de Pinksterbeweging*, (Leiden: J.J. Groen en Zoon, 1992),

Ds. D.G. Molenaar, 'Gereformeerden in Zuid-Afrika, Andrew Murray (1828-1917)', in: *De doop met de Heilige Geest* (Kampen: J.H. Kok N.V., 1963), 233-235.

J. du Plessis, *Het leven van Andrew Murray*, (Kaapstad: De Zuid-Afrikaanse Bijbelvereniging, 1920)

L.J. van Valen, *Geworteld in Zijn liefde: Leven en werk van Andrew Murray* (Utrecht: De Banier, 2008).

III. Overige literatuur

A.J.D. Bester, *Verantwoordelijke vernuwing in die Evangelies-Gereformeerde Kerk van Suid Afrika*, (Bloemfontein: Universiteit van die Vrystaat, 2011).

G.C. Berkouwer, *Dogmatische studiën: geloof en heiliging* (Kampen: Uitgeverij J.H. Kok N.V., 1949).

V. Raymond Edman, *Zij vonden het geheim* (Driebergen: Het Zoeklicht, 1964).

K. Exalto, *Kerkgeschiedenis*, ('s Gravenhage: Uitgeverij Boekencentrum B.V., 1989).

William M. Greathouse, *From the apostles to Wesley: Christian perfection in historical perspective* (Kansas City: Beacon Hill Press, 1979).

M.E. Kluit, *Het Protestantse Réveil in Nederland en daarbuiten (1815-1865)*, (Amsterdam: Uitgeverij H.J. Paris, 1970).

C. van der Laan, *De spade regen: Geboorte en groei van de Pinksterbeweging in Nederland 1907-1930* (Kampen, Uitgeversmaatschappij J.H. Kok-Kampen, 1989).

Willem J. Ouweneel, *De schepping van God* (Vaassen: Uitgeverij Medema, 2008).

Willem J. Ouweneel, *Het heil van God*, (Heerenveen: Uitgeverij Medema, 2010).

J.I. Packer, *Wandelen door de Geest*, (Apeldoorn: Novapress, 1984)

A.J. Rasker, *De Nederlands Hervormde Kerk vanaf 1795; haar geschiedenis en theologie in de negentiende en twingste eeuw*, (Kampen: J.H. Kok, 1974).

L.J. van Valen, *Gedreven door Zijn liefde; het leven van Robert Murray MacCheyne*, (Houten: Uitgeverij Den Hertog, 1993).

W. van Vlastuin, *Word vernieuwd, een theologie van persoonlijke vernieuwing* (Kampen: Uitgeverij Kok Kampen, 2011).

IV. Geraadpleegde artikelen uit tijdschriften en van internet

- P. de Vries, 'Vraagtekens bij een overwinningsleven' in: *Reformatorisch Dagblad* - 13 mei 2009.
- P. de Vries, 'Andrew Murray heeft on-Bijbelse standpunten' in: *Reformatorisch Dagblad* - 2 september 2011.
- T.G. Mahne, 'Wie was Andrew Murray in werkelijkheid?' in: *Skrif en Kerk*, Jaargang 20(2) 1999, 369-384. Zie: www.verhoevenmarc.be/_AndrewMurray.doc Zie verder voor deze publicatie: <http://www.ve.org.za/index.php/VE/article/view/607>
Laatst geraadpleegd: 23-5-2012.
- H.M. van de Vyver, *Andrew Murrays theology of divine healing*. Dit artikel is te vinden op de volgende link: <http://www.ve.org.za/index.php/VE/article/viewArticle/75>
Laatst geraadpleegd: 25-5-2012.
- H.J. van Rinsum, *Sol Iustitiae en de Kaap: Een Geschiedenis van de banden van de Utrechtse Universiteit met Zuid-Afrika* (Hilversum 2006) Dit artikel is te vinden op de volgende link: <http://igitur-archive.library.uu.nl/sg/2008-0508-201643/VanRinsum-Sol.pdf>
Laatst geraadpleegd: 28-5-2012.